

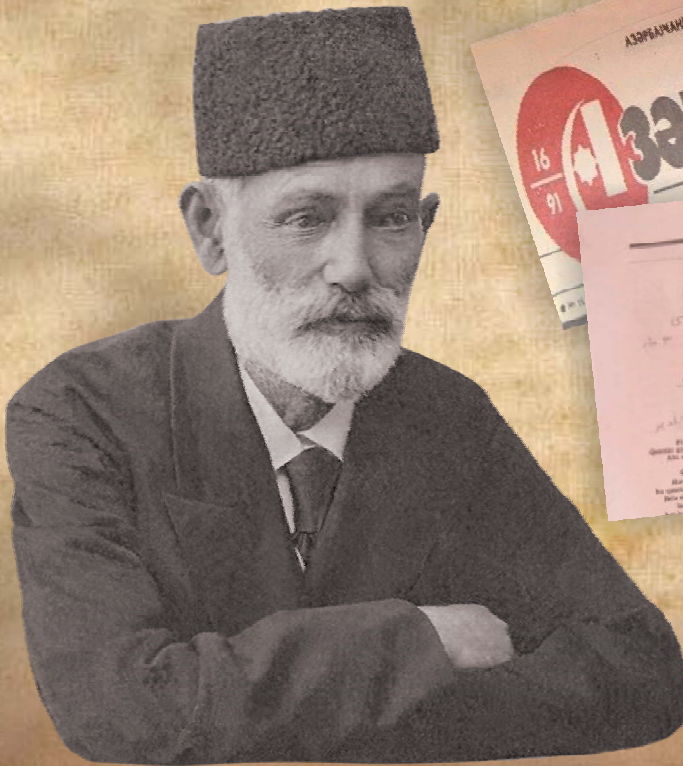
Mədəniyyət.AZ

ISSN 2413-2365

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

7 (305) 2016

Milli mətbuatımızın 141 yaşı tamam oldu

MA
ADA'16

Turana qılıncdan daha kəskin ulu qüvvət,
Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət!

Hüseyn Cavid

BEYNƏLXALQ MUSIQİ FESTİVALI

— SEE BREEZE —
— BAKU —

Mədəniyyət.AZ

Culture.AZ/Культура.АЗ

Təsisçi:
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Baş redaktor:
Zöhrə Əliyeva

Redaksiya şurası:
Əbülfas Qarayev
Arif Mehdiyev
Vaqif Əliyev
Sevda Məmmədəliyeva
Ədalət Vəliyev
Nazim Səmədov
Lala Kazımova
Rəfiq Bayramov
Vüqar Şıxəmmədov
İlham Rəhimli
Ayaz Salayev

Redaksiya:
Qurban Məmmədov
Samirə Behbudqızı
Sevinc Xeyrulla
Azər Əlihüseynov

Dizayn:
Mədəniyyət.AZ

Jurnal Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin 30 aprel 2010-cu il tarixli (protokol №10-R) qərarı ilə sənətsünaslıq, memarlıq, kulturalojiya və pedaqogika üzrə "Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlərin siyahısı"na daxil edilmişdir.

Ünvan:
AZ1073, Bakı şəhəri,
Moskva prospekti – 1D,
Dövlət Film Fondu, 5-ci mərtəbə

Telefonlar:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetaz@gmail.com
facebook.com/medeniyyetinfo.az
Veb-sayt: medeniyyet.info

Jurnalə təqdim olunan əlyazmalar geri qaytarılmır, dərc olunan materiallar yalnız redaksiyanın icazəsi ilə istifadə oluna bilər.
Jurnal "CBS" mətbəəsində nəşr olunur.
Sifariş №
Tirajı: 2000
№7 (305), 2016

Elmi, metodiki, publisistik
"Mədəni-maarif işi" jurnalı 1967-ci ildən çıxır.
Şəhadətnamə №R-122.
2012-ci ilin yanvarından "Mədəni həyat",
2015-ci ilin mart ayından
"Mədəniyyət.AZ" adı ilə nəşr olunur.

Founder:
Ministry of Culture and Tourism

Editor:
Zohra Aliyeva

Editorial board:
Abulfas Karayev
Arif Mehdiyev
Vaqif Aliyev
Sevda Məmmədəliyeva
Ədalət Vəliyev
Nazim Səmədov
Lala Kazımova
Rəfiq Bayramov
Vüqar Şıxəmmədov
İlham Rəhimli
Ayaz Salayev

Editorial:
Qurban Məmmədov
Samirə Behbudqızı
Sevinc Xeyrulla
Azər Əlihüseynov

Design:
Culture.AZ

The journal was included in the "Register of scientific publication recommended for publishing the main results of dissertation in the Republic of Azerbaijan" by the decision of Presidium of the Supreme Attestation Commission under the President of the Republic of Azerbaijan (decision dated April 30, 2010: protocol №10): on the Study of Art, on the Study of Architecture, on the Study of Culture and on the Study of Pedagogy

Address:
AZ1073, Bakı,
Moscow Avenue – 1D,
State Film Fond, 5th floor

Telephones:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetaz@gmail.com
facebook.com/medeniyyetinfo.az
Website: medeniyyet.info

Submitted manuscripts
are not returned back and publishing materials
can be used only by permission of editorial staff.
The journal is published in printing house "CBS".

Order №
Circulation: 2000
№7 (305), 2016

The journal "Cultural and educational" covering
scientific, methodical and publicistic areas have been
publishing since 1967.
Certificate №R-122.
In 2012, January journal was renamed "Cultural life",
but since 2015 March have been publishing
with the name of "Culture.AZ".

Учредитель:
Министерство Культуры и Туризма

Главный редактор:
Зохра Алиева

Редакционный совет:
Абульфас Караев
Ариф Мехтиеv
Вагиф Алиев
Севда Мамедалиева
Адалат Велиев
Назим Самедов
Лала Кязимова
Рафиг Байрамов
Вугар Шихаммедов
Ильхам Рагимли
Аяз Салаев

Редакция:
Гурбан Мамедов
Самира Бехбуднызы
Севиндж Хейрулла
Азер Алигусейнов

Дизайн:
Культура.АЗ

Журнал внесен в "Список научных периодических изданий, рекомендованных для публикации основных результатов диссертаций в Азербайджанской Республике", решением Президиума Высшей Аттестационной Комиссии при Президенте Азербайджанской Республики от 30 апреля 2010-го года (протокол №10-R).

Адрес:
AZ1073, город Баку,
Московский проспект – 1Д,
Государственный Фонд, 5-й этаж

Телефоны:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetaz@gmail.com
facebook.com/medeniyyetinfo.az
Веб-сайт: medeniyyet.info

Рукописи, представленные в редакцию журнала,
не возвращаются.

Материалы, опубликованные в журнале, могут быть
использованы только с разрешения редакции.
Журнал печатается в издательстве "CBS".

Заказ №
Тираж: 2000
№7 (305), 2016

Научно-методический, публицистический журнал
"Культурно-просветительская работа"
издается с 1967-го года.
Свидетельство №R-122.
С января 2012-го года издавался под названием
"Культурная жизнь", с марта 2015-го выходит под
названием "Культура.АЗ".

TARİX

- 8 22 iyul – Milli Mətbuat Günü
- 10 Daşın daş, insanın qan yaddaşı

NİSGİLİMİZ – QARABAĞ

- 12 Ağ ban evlərin həsrəti...
- 14 Ölmək yaşamaqdır...

MUSIQİ

- 16 “Qafqaz caz - 2016” festivalının əks-sadası
- 20 İnsanın keçə biləcəyi ən şərəfli yol

TEATR

- 24 “Ölülər” dirildi, sayalı olsun!
- 26 Səhnənin seyrində...
- 30 Qoqolun qərarı, yaxud “Müfəttiş”i Bakıda necə qarşıladılar?
- 34 Sakitə Ülvi elə dünya arzulayır ki...

MUZEYLƏRİMİZ

- 36 Türkün ortaq dili - naxışlar
- 42 Hələ də öyrənilən Cəfər

RƏNGKARLIQ

- 44 Arxeologiya elmi rəssam təxəyyülündə

MÜTALİƏ

- 48 “Açıq Kitabxana” – kitabla görüş
- 50 “Multikulturalizm” jurnalının ilk sayı

FƏLSƏFƏ

52 Fəlsəfə və musiqi vektoru

ELM

56 Ailə-nikah münasibətlərində baş verən dəyişmələr (XXI əsr Azərbaycan gerçəkliyinin materiallarında)

58 Maral Rəhmanzadənin yaradıcılığında şəhər mövzusu

62 İsmayıl bəy Nakamın qəzəllərində təbii təsvir və təbii duyğular

66 Fiqurlu keramikanın qədim nümunələri

70 Cəlal Abbasovun "Araxçının məndədir" Azərbaycan xalq mahnısının xor üçün işləməsi

73 Азербайджанская литературная классика в исполнении Лейлы Векиловой

76 Творчество архитектора Иосифа Гославского, которого бакинцы считают самым коренным Бакинцем

80 Зохраб Адыгезалзаде – как пропагандист азербайджанской фортепианной музыки.

CƏMİYYƏT

82 Məxməri ünsiyyətin "Məxməri axşamlar"ı

CƏMİYYƏT

86 Folklor aşiqi

90 Ləziz dolma

92 Şirin-şəkər Şəki

TURİZM

94 "Jara"-"Жара" – Qızmar günlərin sərinliyi

TURİZM

96 Amsterdam Bakıda

102 Azərbaycanda ekstremal turizm: imkanlar lazımcına dəyərləndirilmirmi?

Hər vaxtınız xeyir, əziz oxucular!

Müqəddiməsiz–filansız mətləbə keçəcəyəm, dostlar!

Məlum məsələdir ki, Milli Mətbuat Günü iyul gündəminin əsas mövzusu olaraq nəinki mətbu cəmiyyətimizin, ümumilikdə cəmiyyətimizin hər bir üzvünü çox yaxından maraqlandırır. Bu əlamətdar tarixin hər kəsə dəxli var; bu gün hamının mətbuat haqqında deməyə sözü və haqqı var. Bəlkə də yeganə peşə bayramıdır ki, hamı məsələlərə öz münasibəti, yozumu, düşüncələri ilə necə deyirlər, SÖZ müstəvisində sərbəst çıxış

edib, biz media əhlinə həm təbrikini, həm tənqidini, həm məhəbbətini, həm, iraq, iraq, nifrətini izhar etmək ixtiyarında, cəsarətində, həvəsində və halındadır!

Və bu, təbiidir, əziz oxucular, çünki MEDİA xalqın, millətin, dövlətin müəyyən mənada simasıdır, insanın siması necə hər kəsə görünürsə, istənilən anlayışın da üzü eləcə hamıya aşıkardır və fikir yürütmək üçün açıqdır, daha doğrusu, məqamdır, fürsətdir!

Amma və lakin! Dahi Zərdabi milli mətbuatın ilk nümunəsini yaradanda məhz xalqın, millətin dərdlərini, onun mədəniyyətini, folklorunu, əkib-becərmək bacarığını həm qorumaq, həm də çatışmazlıqların islahı məramında idi! Yox ki, dilimizi təhrif edib əndirəbadi sözcüklərlə kifirləşdirmək, sabah-axşam millətin gizlinlərini faş etmək, lazım olanı da, olmayanı da danışib, sandığı açıb, pambığı tökmək və bu qəbildən bir çox işlər ki, onu nə Zərdabi, nə Mirzə Cəlil, nə Sabir, nə də qeyri Molla Nəsrəddinçilər özlərinə rəva bilməzdilər!

Hələ indi dəbdə olan sosial şəbəkə azarını demirik ki, heç özümüz də ondan xali deyilik! Amma ləyaqətimizi qoruyub millətin qarşısına bizə yaraşan tərzdə çıxmağa çalışırıq da, bəzən ayarını qaçırmasaq, lap əla olar!

Yox, şikayətçi deyilik, şükür ki, deməyə sözüümüz, danışmağa mövzumuz kifayət qədərdir – nə qədər ki Qarabağ dərdimiz var, bu dərdə sinə gərən Azərbaycanımızın adı indi uzaq-yaxın ellərdən, yüksəklərdən gələrkən, mədəniyyətdə, idmanda qazandığımız qələbələr, uğurlarımızı düşmənlərimizin gözü götürməzkən, turizmimiz inkişaf etmişkən... daha nəyi demədim... insanlarımız qonaqpərvərliyi ilə öyünərkən, cəmiyyətimiz inkişafa, tərəqqiyə can atarkən, dünyaya səsimizi duyurmaq, sözüümüzü eşitdirmək varkən...

“Bütün yollar Romaya apardığı” kimi, bu məqsədlərə çatmağın yolları da PEŞƏKAR MƏTBUATDAN, professional jurnalistikadan keçir. Demək ki, günümüz, ayımız, peşəmiz, xalqımızın, millətimizin adına gördüyümüz müqəddəs işimiz mübarək, əziz həmkarlar!

“Mədəniyyət.AZ” olaraq biz də mütəvazö əməyimizlə bu sayımızın səhifələrində dövlətimizin, nazirliyimizin, həmkarlarımızın adına görülən işləri vurğuladıq, yenə də tariximizin ağırılı-acılı illərini xatırladıq, daş yaddaşımızı təzələdik. Mətbuatımızın yolunda çaba sərf edənlərin yaradıcılığına nəzər saldıq, ayın teatral-musiqi, turizm mövzularını incələdik. Bir sözlə, hər zamankı kimi öz işimizlə məşğuluq və başarılı olmaq təmənnəsindəyıq! Belə ki, hər zaman əməlimizin, sözüümüzün ardındayıq, əziz oxucular!

Sevgilərlə,

Zöhrə Əliyeva,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
Əməkdar mədəniyyət işçisi

RƏSMİ XRONİKA

Mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev və BMT baş katibinin müavini Yan Eliasson arasında görüş keçirilib. Görüşdə BMT Sivilizasiyalar Alyansının 7-ci Qlobal Forumunun yüksək səviyyədə keçirilməsi və Azərbaycan Respublikasının dünyada multikulturalizm və mədəni müxtəliflik baxımından nümunəvi ölkə olaraq, bir model kimi BMT-də əhəmiyyətli rol oynaması qeyd olunub.

Nazir Əbülfəs Qarayev və UNİCEF rəhbərinin müavini Castin Forsayt Azərbaycan - UNİCEF əlaqələrinin inkişafı, ölkəmizin uşaqlar və gənclərlə bağlı siyasəti, ailə dəyərləri və beynəlxalq qurumun bu istiqamətlərdə fəaliyyəti barədə fikir mübadiləsi aparıblar. Ermənistanın torpaqlarımızı işğal etməsi nəticəsində öz doğma yurdlarından zorla qovulmuş məcburi köçkünlərin ailə vəziyyəti, xüsusilə də uşaqların mədəni özünüifadə hüquqlarının məhdudlaşdırıldığı diqqətə çatdırılıb.

Mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Ədalət Vəliyev Misir Ərəb Respublikasının və İndoneziyanın Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfirləri Syuzan Cəməli və Husnan Bey Fananieni qəbul edib. Görüşdə ölkələr arasında mədəniyyət və turizm sahələri üzrə əməkdaşlığın mövcud vəziyyəti və gələcək perspektivləri müzakirə mövzusu olub.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyində nazir müavini Nazim Səmədov ilə respublikamızda səfərdə olan Fransanın Xarici İşlər və Beynəlxalq İnkişaf Nazirliyinin Regionlararası Əməkdaşlıq üzrə Milli Komissiyasının baş katibi Bertran Fortun görüşü olub. Görüşdə hər iki ölkənin şəhər və regionları arasında turizm sahəsində əməkdaşlıq perspektivləri müzakirə edilib.

Nazir Əbülfəs Qarayev ölkənin mədəniyyət və turizm ictimaiyyətini müqəddəs Ramazan bayramı münasibətilə təbrik edib. Təbrikdə islam dininin humanist dəyərlərini əks etdirən və insanları birliyə, bərabərliyə, paylaşmağa səsləyən bu əlamətdar günün mənəvi dünyamızda özünəməxsus yer tutması vurğulanıb.

Ramazan Bayramınız
Mübarək!

Bob Bləkmənin rəhbərliyi ilə Britaniya parlamentinin Azərbaycan qrupunun üzvlərindən ibarət nümayəndə heyəti Bakıda səfərdə olub. Ölkəmizə səfər çərçivəsində nümayəndə heyəti mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayevlə görüşüb. Görüşdə Azərbaycan və Böyük Britaniya arasında mədəniyyət və turizm sahələri üzrə əməkdaşlıq barədə fikir mübadiləsi aparılıb.

Türkiyənin İstanbul şəhərində TÜRKSÖY-a üzv ölkələrin YUNESKO üzrə Milli Komissiyalarının 6-cı iclası təşkil olunub. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Xalq yaradıcılığı və Qeyri-maddi mədəni irs sektorunun müdiri Yaşar Hüseynli 9-cu seminarın həmmoderatoru seçilib.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin nümayəndə heyəti İtaliyanın Florensiya şəhərinə təlim səfərində olub. Nümayəndə heyətinə nazirliyin Aparat rəhbəri, Tvinning layihəsinin Komponent rəhbəri Rafiq Bayramov, Beynəlxalq əməkdaşlıq şöbəsinin müdiri, Tvinning layihəsinin rəhbəri Vasif Eyvazzadə və bir neçə şöbənin əməkdaşları daxil idilər.

22 iyul – Milli Mətbuat Günü

Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev milli mətbuatımızın 141-ci ildönümü münasibəti ilə jurnalistləri təbrik edib.

Təbrikdə bildirilir ki, mətbuat cəmiyyət həyatının, tarixi proseslərin aynası, milli düşüncənin, mənəvi dünyamızın inikasıdır. 1875-ci ilin 22 iyulunda görkəmli maarifçi, alim və publisist Həsən bəy Zərdəbinin nəşr etdirdiyi “Əkinçi” qəzeti ilə xalqımızın milli oyanışında, mədəni mühitimizdə yeni üfəqlər açılmışdır. 141 yaşlı Azərbaycan milli mətbuatının zəngin tarixi vardır. “Əkinçi”nin idealları xalqımızın azadlıq və inkişaf ideallarına çevrilərək ölkəmizin gələcəyinə mühüm töhfələr vermişdir. Həsən bəy Zərdəbinin açdığı ciğrə inam və sədaqətlə irəliləyərək milli mətbuatımızı irəli aparan fədakar ziyalılarımızı, qələm sahiblərini minnətdarlıqla yada salır, tarixi xidmətlərini unutmur.

Nazirin təbrikində daha sonra deyilir: “Milli mətbuatımız müstəqillik illərində böyük inkişaf yolu keçmişdir. Vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılmasında, milli birlik və tolerantlıq dəyərlərinin möhkəmləndirilməsində Azərbaycan mətbuatı böyük bir missiya

yerinə yetirmişdir. Dövlətimiz də kütləvi informasiya vasitələrinin bu mühüm rolunu həmişə dəstəkləmiş, mətbuatın inkişafına, plüralizmin təmin olunmasına şərait yaratmışdır”.

Təbrikdə mədəniyyət və turizm mövzusunda yazan jurnalistlərin fəaliyyəti, media mənsublarının bu sahələrdə görülən işlərin, eləcə də mövcud problemlərin işıqlandırılmasında rolu xüsusi qeyd edilir: “Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi olaraq, mətbuat qurumları ilə əməkdaşlığa hər zaman önəm verir, mədəni irsimizin, incəsənətimizin, ölkəmizin turizm imkanlarının təbliğində, dünyaya tanıtılmasında kütləvi informasiya vasitələrinin rolunu yüksək qiymətləndiririk”.

Əbülfəs Qarayev sonda bir daha bütün jurnalistləri Milli Mətbuat və Jurnalistika Günü münasibətilə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kollektivi adından təbrik edib, onlara cəsaətliliyi, məsuliyyətli və şərəfli işlərində yeni-yeni uğurlar arzulayıb.

Jurnalistlər – bir qələmlə müharibə törədib o qələmlə də sülh bağlaya bilən zümrə. Boşuna mətbuata 4-cü hakimiyyət demirlər. Əlimizdə döyüş silahımız qələmdir; ürəyimizdəki şirin sözləri də onun vasitəsi ilə kağıza köçürürük. Bu il Zərdabi ənənəli mətbuatımızın 141 yaşı bitdi. İlin 365 günü qələmlərini əllərindən yerə qoymayan jurnalistlər öz bayramlarında mükafatlara sahib oldular.

Azərbaycanda böyük turizm infrastrukturu qurulur, yeni marşrutlar yaradılır, viza sistemi sadələşdirilir, "Tax free" sistemi tətbiq edilir. Əlbəttə, bütün bunlar ölkə turizminin inkişafından xəbər verir. Belə bir zamanda sözügedən sahənin kütləvi informasiya vasitələri, media qurumları, jurnalistlərlə əməkdaşlığa böyük ehtiyacının olması da təbii. Axi, daxili və xarici turizmin inkişaf etməsində, yeniliklərin təbliğində istedadlı jurnalistlərin üzərinə böyük vəzifə düşür.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Mətbuat Şurasının birgə keçirdiyi "Turizm və media: inkişafa aparan yolda birgə fəaliyyət" mövzusunda konfransın əsas qayəsi də məhz bu idi. Mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev, Mətbuat Şurasının sədri, millət vəkili Əflatun Amaşov, Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun rəhbəri Vüqar Səfərlı də çıxışlarında həmin məqama xüsusi diqqət yetirdilər. Tədbir "Azərbaycan turizmi: mövcud vəziyyət və perspektiv imkanların dəyərləndirilməsi zərurəti" mövzusunda fərdi jurnalist yazı müsabiqəsinin nəticələrinin elan edilməsi ilə də əlamətdar oldu. Mükafatların qaliblərə mətbuat günü ərəfəsində verilməsi jurnalistlər üçün ikiqat hədiyyə sayıla bilər. Tədbirdə bir nəfər (Şirməmməd Nəzərli) I yerə, iki nəfər (Cavid Zeynallı, Pərvin Nureliyeva) II yerə, üç nəfər (Fariz Hüseynov, Fəxriyyə Abdullayeva, Rüşət Sultanov) III yerə layiq görüldülər. Birinci, ikinci və üçüncü yerlərin qaliblərinə müvafiq olaraq 1000, 800 və 600 manat pul mükafatı və diplomlar təqdim edilib. Daha 5 nəfərə isə həvəsləndirici mükafat (300 manat) və Fəxri fərmanlar verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondu və Azərbaycan Mətbuat Şurası da həmin gün münasibətlə böyük tədbir reallaşdırdı. Mərasimdə KİVDİF-nin keçirdiyi fərdi jurnalist yazıları müsabiqəsinin qalibləri mükafatlandırıldı. Elə həmin axşam Azərbaycan Mətbuat Şurasının təsis etdiyi Ali Media mükafatı da sahiblərinə təqdim olundu.

Ali Media Mükafatının birinci dərəcəsi üzrə yazıçı-publisist, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Sona Vəliyeva laureat elan edilib. Müəllif, Azərbaycan milli mətbuatının banisi Həsən bəy Zərdabinin yaradıcılığından bəhs edən "İşiğa gedən yol" romanına görə bu mükafata layiq görüldü.

Mükafatın ikinci dərəcəsi üzrə laureatlar - Beynəlxalq Avrasiya Mətbuat Fondunun rəhbəri Umud Rəhimoğlu Azərbaycan həqiqətlərinin təbliğində xidmətlərinə, Bakı Media Mərkəzinin redaktoru Müsəllim Həsənov media sahəsində uzunmüddətli səmərəli fəaliyyətinə görə təltif olunublar.

Daha beş nəfər mükafatın üçüncü dərəcəsi üzrə təltif ediliblər.

DAŞIN DAŞ, İNSANIN QAN YADDAŞI

(esse)

Hardan ağılıma gəldi bu fikir... Qaribədir, bəs indiyədək niyə düşünməmişdim bu barədə... Hər nə isə, fikir gəlmişdi və yoğrulub son halına salınmalıydı.

Ağılıma gələn DAŞ abreviaturasının gözlənilməz açılışı idi: D - dil, A - ağıl, Ş - şüur!

İnsan adlı varlıq gözünü açıb dünyanı görəndə onu qarşılayan təbiət oldu: öz dağları, daşları, çayları, meşələri, səmasının ənginliylə... Onun həyatı buradan qaynaqlanmalıydı. Amma nədən başlamalı? Düşündü, çarpışdı, vuruşdu və tapdı: DAŞdan.

...Və öz tapıntısını taleyinə tən tutdu.

Daşı daşla daşlayıb qıqılıcım qopardı, od əldə etdi, qar-çovğundan, böyük buzlaqlar dövrünün öldürücü so-yuğundan özünü qorudu, məhv olmadı. Daşı daşa çırpıb parçaladı, həmin hissələrdən təsəvvürünə uyğun kəsici alət - çapacaq düzəltdi. Bu çapacaqlarla ov ovladı, quş quşladı, ac qalmadı. Daşı daş üstə qoyub dam ucaltı, ev-eşik qurdu.

Hər dövrün müəyyən müddəti, hər insan cəmiyyətinin özünəməxsus xüsusiyyətləri var.

Başı daşdan-daşa dəyə-dəyə bəşər övladları gah bir-birlərinə qənim kəsildilər - daşlaşdılar, daş atıb baş yardılar, gah da ünsiyyət qurub dağları-daşları yararaq yol saldılar, doğmalaşdılar.

İnsan insanla, ailə ailəylə, xalq xalqla daşlaşa-daşlaşa yadlaşdılar, yaxud doğmalaşdılar, amma hər iki halda tarixlərini daşlaşdırdılar.

İlk incəsənət növü daş üzərində rəsmlər oldu - Qobustan qaya-üstü rəsmləri!

İlk tariximiz daş kitabələrdə yazıldı - Təbriz yaxınlığındakı Bisütun dağı üzərində həkk edilmiş salnamələr!

İlk musiqi alətimiz daşdan oyuldu - Qobustan daş qavalı!

Beləcə, daşlar dil açıb danışmağın binasını qoydular.

İnkişaf edə-edə ruhumuz da ucaldı, elmimiz də. Artıq təbiəti kor-koranə müşahidə karımıza gəlmədi, hər canlıda, hər gözəllikdə, hər əşyada bir məna axtarmağa başladıq. Dünyanı dərk etmək istədik.

Anlamadığımızı bütlərə çevirdik - daşları yonub yontalayıb ar-

zularımızın təcəssümünü yaratmağa çalışdıq. Daşları bütləşdirdik, özümüzdən uca tutduq, qarşısında diz çökdük. Dizlərimizi döyənək eləsə də, dikəlməyə dayaq verdi. Dünyagörüşümüz daha da dirildi və genişləndi. Dünyanı dolaşa-dolaşa darlıqdan dönüb dərinliyə daldıq. Dövrən dəyişdikcə daşların gözəlliyi üzə çıxıb göz oxşadı və sirri aşkarlandıqca dərdlərə dərman oldu, qiymətə mindi. Almaz, füzə, aqat, kvars, rubin, akvamarin, ametist, opal, mirvari, xrizolit, zümrüd... xeyli uzatmaq mümkündür bu siyahını. Daşlar haqqında qədim "Lapidariya" kitablarında almaz dayanıqlığın və cəsaretin, mərdliyin simvolu sayılır. Almazın ən bərk metalları belə cilalaya bilməsi elmə çoxdan məlumdur. Qədim Roma yazıçısı və alimi Böyük Pliniy "Təbiətin tarixi" əsərində yazırdı ki, bəzən aqatda Apollon və doqquz muzanı görmək mümkündür, həm də "təbiət elə rənglər vermişdir ki, onları süni yolla ayırmaqla yox, hər muzanın öz xüsusiyyətlərini təbii

ayrılıqda görmək daha möhtəşəmdir". Orta əsrlərdə yaşamış alim Biruni isə deyirdi: "Əgər ilanın qarşısında zümrüdü saxlasan, gözündən yaş axacaq və o, kor olacaqdır".

Daşların qatları açıldıqca insanla daş arasında bağlılıq da üzə çıxır, qarşılıqlı mehr və ünsiyyət güclənirdi. "Doğulduğumuz ayın daşları", "Həftənin günlərinin daşları", "Bürclərin daşları", "Şəfa daşları", "Qəlb daşları" və sairə inanclar daşlara bağlılığımızın real mahiyyətə malik ruhi və vizual əlamətləridir.

Müasir dövrümüzdə Azərbaycanın böyük kimyaçı alimi, təkrarolunmaz insan Xudu Məmmədov daşların bir varlıq olaraq ilahi mahiyyətini üzə çıxardı. Onun kristalloqrafiya sahəsində apardığı fundamental tədqiqatların sonuclarından biri kristal cizgi quruluşunda XUDA sözünün konfigurasiyasını görməsi idi. Daşların virtual canında gözəgörünməz ilahi qüvvənin inikası onunla insan arasında birbaşa əlaqənin sübutudur.

Hələ ötən əsrin əvvəlində böyük Mirzə Ələkbər Sabir fəryad qoparırdı:

"Daş qəlbli insanları neylərdin, İlahi?!"

Bizdə bu soyuq qanları neylərdin, İlahi?!"

İnsanın kökünə, soyuna atdığı daşlar qayıdıb öz qəlbini daşlaşdırırdı, qəlbli bərkidikcə beyninin fikir yükü donub süstləşir və öz istehlakçısından məhrum qan soyuyub hərəkətsizləşirdi. Ancaq daşlaşan qəlblər məhz insan qəlbini məhəbbət duyğularına bərabər qeyri-adi gücə malik daxili enerjisindən faydalanaraq canlanır və bəşəri missiyasının icrasına qayıtmağı bacarırdı.

Ehey..., qəlbindəki daşmıdır, nədir?!"

Daşlar məhəbbətə düşmən olubdur!

Ürək qranitə dönsə də bil ki,

Məhəbbət odundan o, kül olubdur!

Ötən əsrin sonlarından Məmməd Araz hayqırtısı yüksəlirdi:

"Vətən daşı olmayandan

Olmaq ölkə vətəndaşı!"

Vətənin DAŞı, yəni Dili, Ağılı, Şüuru olan xilqətə İNSANİ mövcudluğunu xatırladan mütəfəkkir şair onu İNSANLIQdan uzaqlaşmamağa çağırırdı.

Daşın zəngin (ağıllı) xüsusiyyətlərindən biri də akustik xarakterə malikliyidir. Daşın akustikası dedikdə materiyayı təşkil edən zərrəciklərin hərəkəti nəticəsində yaranan səsler başa düşülür. Bu amil bilvasitə daşların informasiya daşıyıcısı rolunu təsdiqləyir. Yəni daş dilinin əlifbası onun çıxardığı səslərdir.

Gəncədə yaşamış alim Şoqu Novruzov NANO texnologiyası üzrə uzun illər apardığı tədqiqatlar nəticəsində bir çox maddələrin, o cümlədən daşların dilini öyrənmişdi. Alim deyirdi ki, "daşa hansı dildə müraciət etsən, o dildə də cavab alırsan - azəri, türk, rus, ingilis və s. Daşa (materiyaya) informasiya ötürülərkən o, həmin məlumatı işıq sürətindən bir neçə dəfə artıq sürətlə başqa planetə ötürür və həmin sürətlə də cavab alır".

Qəribədir, zaman hüdudu tanımayan "ışıq sürətindən bir neçə dəfə artıq sürət" anlayışını insan beyni qəbul edə bilməsə də, DAŞ bunu qəbul və nəql etməyə qabildir. Ancaq bir məsələ var ki, prosesi insan idarə edir.

Demək, insanda baş, materiyada daş, birlikdə isə əməkdaş!

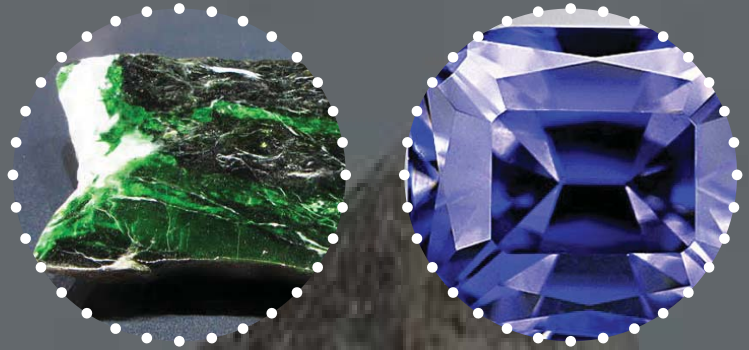
Şoqu müəllimin qeyri-adi elmi işlərindən biri də tikinti materiallarını, o cümlədən daşları zərərli enerjiddən təmizləyərək ekoloji təmiz, yəni yalnız müsbət enerjili materiallar əldə etməsidir. Alim

sovet dövründə bu işlərinə görə həm dövlət, həm də ictimaiyyət tərəfindən ciddi təzyiqlərlə üzləşməsindən danışırdı. Amma elmi inamından geri çəkilməyib və düşüncələrinə nail olub. İddia edirdi ki, eyni prosesi mobil telefonlarda da həyata keçirir və cihazın daşları (enerji mənbəyi) yalnız müsbət yüklə işləyir.

İnsan və daş, daş və insan münasibətlərinin fəlsəfəsi həmişə keşməkeşli olub. İnsan həmcinsi ilə fəxr edəndə onun vücudunu daşda həkk edib, daşlaşdırmaqla uca tutmağa çalışıb. Eyni zamanda, əbədləşdirdiyinin ucalığa xələl gətirən əməllərindən xəbəritutunca öz yaratdığı daş abidəni yerlə yeksan edib. Sevincinin də, qəzəbinin də harmoniyasını daşda tapıb.

Bir qəribəlik də odur ki, "təbiət və insan daşa mehr" uğrunda sanki mübarizə aparır. Daş təbiətə məxsusdur. İnsan əlləri zehni əmrlərlə onu cilalayaraq binalar tikir, şəhərlər salır, bir sözlə, gözəllik yaradır və daş füsunkarlığını qan yaddaşına həkk edir. Təbiət isə öz tufanları, sel-suları, zəlzələləri ilə bu gözəlliyi dağıdıb viran qoyur, insanın daşa olan məhəbbətinə qısqancılıqla yanaşır. Əslində, təbiət öz malı olan daşın bakirə gözəlliyini qorumağa çalışır, insan isə təbii gözəlliyi duymaqla yanaşı öz ruhunu oxşayan gözəlliklər yaratmağa səy göstərir və nəticədə daşla sonu görünməyən təzadlı təmasın əbədi dialoqunu yaradır.

Rəhmətlik Xudu Məmmədov "Qoşa qanad" əsərində yazıb: "In-

sanın ən böyük qüdrəti ondadır ki, nəinki təbiətdəki gözəllikləri duyur, dərk edir, bunlardan həzz alır, habelə özü öz dünyagörüşünə, arzusuna uyğun gözəlliklər yaradır. Bu gözəlliklər də öz növbəsində insan üçün eyni dərəcədə həzz mənbəyinə çevrilir. Gəlin unutmayaq, gözəllik Tanrının yaratdığı ən böyük, ən canlı sənət əsəridir".

Gəlin unutmayaq... Qısa və aydın deyilib, deyilmi? Gəlin unutmayaq ki, daş həyat tarixçəmizi varlığında daşıya-daşıya bizi daim izləyir və axıra qədər də izləyəcək.

Yaddaş, yoldaş, yurddaş!

Sirdaş, silahdaş, səfərdəş!

Qaradaş, qızıldaş, qardaş!

Vətəndaş!

Və... başlanğıca qayıtmaq amacı ilə təbiətə qalan son yadigar: BaşDaş! ♦

Novruz Novruzov

Ağ ban evlərin həsərəti...

1993 – cü il, 23 iyul

Günəş şüaları ilə nurlanmış işıqlı, ağ ev mənasını daşıyan doğma məkan Ağdam... 23 ildir öz əsl sahiblərindən ayrı düşüb. Neçə illərdi ağdamlılar nə Ağdamın günəşini görə bilir, nə də torpağının qoxusunu doyunca içinə çəkir. Vətən sözünün qüdrətindən bixəbər bədnam ermənilər 122 kəndi, 24 min 446 yaşayış binasını, 48 sənaye və tikinti müəssisəsi, 160 məktəb binası, 65 səhiyyə mərkəzi, 373 mədəniyyət ocağı, 1 teatr, 3 məscid və 2 muzeyi dağıdaraq yerlə yeksan ediblər. 5 mindən çox azərbaycanlı isə əbədiyyən o gecənin qaranlığında qərq oldu. Minlərlə insan sağlamlığını itirərək hələ də o gecənin vahiməsini yaşamaqdadır. 126 min nəfər doğma vətənindən didərgin düşərək, məcburi köçkünə çevrilib. ♦

ÖLMƏK YAŞAMAQDIR...

Əbu Bəkr İsmayilov bütün arzularını çox sevdiyi Azərbaycan bayrağına büküb ən yüksək nöqtəyə - Şəhidlik zirvəsinə sancdı

Müharibə!!! Hər addımı, hər tərəfi qanla suvaran bir savaş, döyüş... Ölüm-itim, şikəstlik, kütləvi dağıntılar, çoxlarının atasız, oğulsuz, qardaşsız, ərsiz qalması miqyasında dəhşətlidir, amansızdır bu söz, kəlmə!!! Doğma torpaqlarımız saysız-hesabsız dinc, günahsız insanların qanı ilə yoğruldu, amma Vətən sözü ta qədimdən bu günümüzdə qədər hər bir Azərbaycan övladı üçün ən müqəddəs kəlam oldu. İgid oğullarımız sinələrini sipər elədilər Vətən yolunda... Analar min bir əziyyətlə böyütdükləri oğullarını heç göz qırpmadan belə, göndərdilər yurd-yuvanın müdafiəsinə - "təki Vətən yaşasın" deyə. Oğullar şəhidlik kimi ən uca zirvəyə ucaldılar - "təki Vətən sağ olsun" deyə. Damarında azərbaycanlı qanı axan hər bir insana bu torpaqlar ən müqəddəs məkandır, ziyarətgahdır hər zaman, hər an. İndi biz məktəbyaşlı uşaqlarla, yeniyetmələrlə rastlaşanda ürəyimiz qürurla döyünür. Onlar əllərində üçrəngli bayrağımızı tutaraq "Qarabağ bizimdir, bizim olacaq", "Şəhidlər ölməz, Vətən bölünməz!" - hayqırıraq, sanki qanadlı quş təki Qarabağa uçmaq istəyirlər. Belə vətənpərvərləri görəndə qürurlanırsınız, bu günümüzdə olduğu kimi, sabahımıza da böyük inamla baxırıq. İndi küçədə, həyətdə oynayan həmin körpələr sabahın əsl vətənpərvər, torpaqsevər övladları kimi böyüyürlər, özləri də bilmədən, duymadan...

Bunları fikirləşə-fikirləşə bir də başımı qaldırdım ki, Əbu Bəkrilinin evinin qarşısında yam. Həmin ünvanı heç kimdən soruşmağa ehtiyac yoxdur, tanımasan da. Çünki üstündə dalğalanan Azərbaycan bayrağı hər kəsə nişan verir bu qapını...

Çox kövrəlmişdim, gözlərimdən yaş süzülürdü. Qapını da çəkinə-çəkinə döydüm, içəridən "gəl" dedilər. Əbu Bəkrin anası Rəna xanım və cəmi yeddi ayın gəlini olan həyat yoldaşı Şəbnəm xanım məni illərin əziz qonağı, doğma insanı kimi qarşıladılar. Elə bil çoxdan gedib-gəldiyim bir evdə idim.

Dosye: İsmayilov Əbu Bəkr Vüqar oğlu 1990-cı il fevralın 10-da Kürdəmir rayonunda anadan olmuşdu. 1996 - 2005-ci illərdə Kürdəmir şəhər 1 saylı orta məktəbində təhsil alıb. Bununla yanaşı, o, Kürdəmir Uşaq Musiqi Məktəbinin fortepiano şöbəsini də bitirmişdi. Həm orta məktəbdə, həm də musiqi məktəbində əla qiymətlərlə oxuyub, öz səviyyəsi, səliqə-sahmanı, dünyagörüşü və savadı ilə şagirdlərdən fərqlənib. 2000-ci ildə keçirilən musiqi yarışmasının qalibi olaraq mükafata layiq görülüb.

2005-ci ildə C.Naxçıvanski adına hərbi liseyə qəbul olunub. Liseydə oxuduğu zaman manqa komandiri vəzifəsini icra edib. 2008-ci ildə liseyi bitirib H.Əliyev adına Ali Hərbi Təyyarəçilər Məktəbinə daxil olub. 2012-ci ildə bu məktəbi yüksək nailiyyətlərlə bitirərək hərbi magistraturada oxuyub, baş leytenant rütbəsində hərbi xidmətə başlayıb. 2014 - 2015-ci illərdə Milli Aviasiya Məktəbində bort texniki kursunu fərqlənmə diplomu ilə bitirib.

“Azərbaycan Milli Ordusunda hərbi pilot kimi qulluq edib. 2016-cı ilin 1 aprelində ilk döyüş əməliyyatı zamanı öz pilot dostları ilə ermənilərin 16 hərbi texnikasını məhv edərək, 300 nəfərədək hərbiçimizi mühasirədən qurtarıblar. Əbu Bəkr və igid dostlarının qəhrəmanlığı, mərdliyi sayəsində Lələtəpə düşməndən alınaraq zirvədə Azərbaycan bayrağı dalğalandırılıb. İkinci döyüş əməliyyatı zamanı baş leytenant Əbu Bəkr İsmayilov, mayor Urfan Vəlizadə və mayor Təbriz Mustafazadənin olduğu Mi-24 döyüş helikopteri qanadından vurulur. Onlar geri uçub özlərini xilas edə bilərdilər. Amma alovlanan vertolyotu düşmən postlarına endirməklə onları dağıdaraq, mövqelərimizin daha 24 km irəli çəkilməsinə şərait yaratdılar. Əbu Bəkr bu döyüşdən sonra kapitan rütbəsi almalı idi, amma ekipajın digər üzvlərlə birgə 2 aprel döyüşlərində qəhrəmancasına şəhidlik məqamına yüksəldi.

Əbu Bəkrin anası və xanımı oxumuş, savadlı qadınlardır. Onların söhbətləri insan üçün bir məktəbdir sanki. Ana oğlunun uşaqlığından bu günə qədər olanları elə ürəklə, qürurla danışdı ki, oturub dinlədikcə dinləmək istəyirdim: “Elə kiçik yaşlarından sülhsevər, dərrakəli, təmkinli idi. Bir dəfə qonşu uşağın atdığı daş bizim dam örtüyümüzü sındırırmışdı. Oğlum onun əlindən tutub evlərinə apardı, valideynlərindən xahiş etdi ki, döyüb incitməsinlər, sadəcə, başa salsınlar ki, insanlara ziyan vurmaq olmaz. Əbu Bəkrin bu hərəkəti qonşunu o qədər tutmuşdu ki, axşam uşağını gətirib həm öz adından, həm də uşağının adından balaca Əbu Bəkrdən üzr istəmişdi”.

“Rəna xanım çox qürurla, səmimiyyətlə danışaraq “onda hiss etdim ki, necə oğul böyüdürəm”, – deyə söhbətinə davam edir: “Əbu Bəkr bəzi xarakterləri, düşüncəsi, dərrakəsi ilə bir çox məktəb yoldaşlarından fərqlənirdi. Hər dəfə müəllimlər böyüyəndə hansı peşəni seçəcəyini soruşanda, “qəhrəman olacam, sonra da şəhid olacam” – cavabını verirdi. O zaman müəllimləri balaca Əbu Bəkrin başını sığallayıb, “hərbçi ol, amma şəhid olma” deyirdilər”.

Bax bu idi hələ uşaqlıqdan həyatı o qədər də dərk etməyən, yaşca kiçik, kiçikliyi qədər də düşüncəsi, dərrakəsi böyük Əbu Bəkrin məsləki, amalı! Əbu Bəkr mənəviyyətcə saf olmayan insanlardan hər zaman uzaq qaçırdı. Bir Vətəninə, bir də Allahını çox sevirdi. Oruc tuturdu, namaz qılırdı. Gəncliyinə baxmayaraq, həm də xeyriyyəçi idi. Yoldaşı Şəbnəm xanım deyir ki, Bakıda Pirallahı qəsəbəsində bir ailəyə şəxsi vəsaiti hesabına tez-tez yardımlar göstərirdi. Qurban bayramında qurbanlıqlar kəsib kasıblara paylayırdı. “Böyüyə hörmət, uşağa məhəbbət” – onun amalı idi, kursantlara da hər zaman bunu aşılırdı.

Toyu da tam fərqli keçirildi. Bəylik kostyumu hərbi geyimi oldu, həm toy karvanı, həm də əyləşdiyi masa Azərbaycan bayrağı ilə bəzəndi, vağzal əvəzinə “Əsgər marşı” çalındı. Həyat yoldaşı Şəbnəm xanım deyir ki, “Əbu Bəkr, Məhəmməd Peyğəmbərimizin ən yaxın dostunun, məsləkdaşının adıdır. Bəlkə elə həmin adı daşdığı üçün bu qədər saf, əvəzsiz bir oğul, dəyərli həyat yoldaşı olmuşdur”.

Püstə nənə nəvəsinin ölümünə dözə bilməyib – Əbu Bəkrin üçünün səhəri günü dünyasını dəyişib.

Rəna xanım danışır, mən onu dinləyib hərdən kövrəlirdim. Bu zaman ana, “ağlama, qızım, mənim oğlum ölməyib ki, qəhrəmanlıqla şəhid olub”, – söyləyirdi. Başqa cür ola da bilməzdi, o, ancaq şəhidlik üçün yaranmışdı. Ananın gözlərinə baxdım, qürur gördüm, alnında vüqar gördüm. Ana adının müqəddəsliyini, əzəmətini gördüm bu anada. Oğul itirmişdi, əyilmirdi, sınırmırdı, əksinə, başını ucadan da uca tuturdu. Sanki düşməne meydan oxuyub deyirdi: “Bu cür qəhrəman oğulları olan torpağa hec vaxt sahib çıxa bilməzsiz”.

Mən isə bu anaya baxıb düşünürdüm: belə əzəmətli, vüqarlı ananın sinəsindən süd əmən oğul, əlbəttə ki, mütləq qəhrəman olmalıdır. Ölüm var, evdən, ölüm də var, eldən gedir. Əbu Bəkr bir evin, bir ailənin oğlu kimi dünyaya gəldi. Çox qısa ömür yaşasa da, elin oğlu kimi dünyadan köçdü. İndi elə bir adam yoxdur ki, bu insanı

tanımasın, bu adı bilməsin...

Qürurlu ana qeyd etdi ki, istər yas mərasimində, istərsə də sonra evə gələn hər kəs “səbirli ol”, – deyə təsəlli verir. Mən isə onlara deyirəm: səbri mənə Allahımız verib. Bəs belə oğullar olmasa, torpaqlarımızı kim qoruyar? Oğlumun şəhidliyinə görə ağlamıram, onun xatirələri yadıma düşəndə ağlayıram. Dostlarına minnətdaram, tez-tez evimizə baş çəkirlər, onları görəndə düşünürəm, oğullarımdı hər biri. Dərdim bir az azalır”.

Hələ C.Naxçıvanski adına Hərbi liseyi bitirən zaman kursantlar hazırladıqları “Məzun” kitabında bir-birlərinə arzu və istəklərini yazmışdılar. Əbu Bəkr ən yaxın dostu Hətəmxana ürək sözlərinə H. Cavidin bu misraları ilə sonluq vermişdi.

Ölmək yaşamaqdır,

Sərsəm yaşamaq ölümə yamaqdır.

“Sənə həyatda sərsəm yaşamaq yox, ölmək yaşamağı arzu edirəm!”

Bax Əbu Bəkr bu gün həmin “Ölmək yaşamaqdır” yolunu öz şəhidliyi ilə sübuta yetirdi.

Əbu Bəkr cəmi 26 il yaşadı. Çox yaşasaydı, daha böyük işlər görərdi. Azərbaycan bayrağı onun üçün ən müqəddəs bir dəyər idi. Bütün arzularını ən çox sevdiyi üçrəngli bayrağımıza büküb, ən yüksək zirvəyə, şəhidlik zirvəsinə sancdı.

Əbu Bəkr İsmayılovun rəşadəti layiqincə qiymətləndirildi, ölümündən sonra “Azərbaycan Bayrağı” ordeninə layiq görüldü. İkinci Fəxri Xiyabanda dəfn olunub. Ailə üzvləri buna görə cənab prezidentə minnətdarlıqlarını bildirdilər.

Mən bu evə çox kədərli və göz yaşları içində gəlmişdim. Ayrılanda isə çox şeylər apardım özümə, ən əsası isə sabaha böyük ümid və inam. Doğrudan da, belə ölkədə yaşamağa dəyər. Çünki onun Rəna ana kimi ləyaqətli, vüqarlı anaları, Əbu Bəkr kimi qəhrəman oğulları var. ♦

Məryəm Əliyeva,

Kürdəmir rayon MKS metodika – bibliografiya şöbəsinin baş bibliografi

“QAFQAZ CAZ-2016” FESTİVALININ ƏKS-SƏDASI

“J.E.F. Experiment” (Azərbaycan)

Gürcüstanın paytaxtı Tbilisi şəhəri bu il artıq 7-ci dəfə baş tutan “Qafqaz Caz” festivalının məkanı olub, hamıya məxsusi miqyası, hadisələri və musiqi təəssüratları ilə əlamətdar musiqi bayramı yaşatdı. Caz festivalları ənənəsi artıq ünsüspərvər, tədqiqi və kəşfedici missiya daşıyan başlıca mədəni aksiyalar sırasına keçir və bu ənənəyə “Qafqaz Caz” festivalı da qoşulur. Budəfəki “Qafqaz Caz” Festivalının əsas təşkilatçıları “Art Bridge” qeyri-kommersial və mədəni cəmiyyəti, Gürcüstanın Mədəniyyət Nazirliyi, Tbilisi Dövlət Konservatoriyası kimi dövlət müəssisələri və bir sıra digər qurumlar idi.

Festival istər coğrafi və ya hər hansı regional ənənə ilə, istərsə də yaş və ya üslub meyarı ilə məhdudlaşdırmır, əksinə, geniş auditoriyanı həm Qafqaz ölkələri, onların müasir caz yaradıcılığı, eləcə də həqiqi

caz pərəstişkarlarını dünyanın müxtəlif guşələrində mövcud olan keçmiş və yeni ənənələrlə tanış edir. “Qafqaz Caz”ın təşəbbüskarı və baş təsisçisi “Art Bridge” qeyri-kommersial və mədəni cəmiyyətinin yaradıcısı Yelena Meçitova, bilavasitə məsləhətçi və təşkilatçı həmkarları - media-menecer Nino Tsitlanadze ilə əlaqə koordinatoru Mariya Şirşova altı il öncə gerçəkləşdirdikləri bu layihənin, o cümlədən hazırkı festivalın məqsədini belə açıqlayır: “Festival nəinki mədəniyyətlərarası və təhsil mübadiləsi qismində, eyniliklə yaradıcı yoluna yenidən qədəm qoyan gənclərin yaradıcı laboratoriyası əhəmiyyətinə malik, hələ ki, yeganə festivaldır. Burada həm Qafqaz ərazisindəki ölkələrə, eləcə də fərqli mədəniyyətə - Amerika və ya Avropaya, Şərq cazına mənsub yeni adlar öz sınaq yoluna başlamağa bilər”. Elədir, bundan öncə düz altı il ərzində Tbilisinin müxtəlif

konser salonlarında, caz klublarında yeni nəslin istedadları – İsfar Sarabski, Aysel Məmmədova, Elçin Şirinov, Ülviyyə Rəhimova, Elbəy Məmmədzadə, Əfqan Rəsul, Elcan Cəbrayilov və başqaları Azərbaycanı layiqincə təmsil etmişlər.

“ Festivalın proqramı iki gün Tbilisi şəhərində, sonuncu gün isə Samsxeti bölgəsində Axaltsixe şəhərində keçən caz musiqi gecələri və cem seysnələr əsasında qurulmuşdu. Tədbir çərçivəsində iki həftə ərzində Tbilisi Konservatoriyasının C.Ebersold adına Caz məktəbi ilə şərikli layihəsi olan ustad dərsləri də bu festivalın dəyərli töhfələrindən idi. Açıış konserti V.Saracişvili adına Tbilisi Dövlət Konservatoriyasında amerikalı cazmenlər, Kentakki ştatının Luisvill Universitetinin müəllimləri – saksofonçu Maykl Treysi və gitaraçı Kreyq Vaqnerin ifasında caz standartlarına improvizasiyalarla başlanıb, tanınmış türk cazmeni Tuluq Tırpanın kvartetinin (Türkiyə) ifası ilə tamamlandı.

Qeyd edək ki, festivalın ilk keçirilişindən indiyədək onun təşkili və dəstəklərindən olmuş bəstəkar, cazmen, saksofon ifaçısı, Tbilisi Dövlət Konservatoriyasının rektoru Rezo Kiknadze bu dəfə də öz yetirmələrindən ibarət kvartetlə, bütün iştirakçılarla səhnəni bölüşdü. Sonrakı konsertlərdə iki gürcü caz-rok qrupu – “Kanudosı” və “Hulement” tam fərqli üslubi simaları ilə seçildilər. “Qafqaz Caz” festivalı həqiqi gənc caza, gənclərin yaradıcı cəhdlərinə geniş meydan

Turan Məmmədliyəva

yaradan mütərəqqi aksiya kimi bir sıra orijinal, sonradan öz yerini tutan ifaçı və qruplara böyük trampin olduğu kimi, bu dəfə də “Hulement” adlı olduqca maraqlı üslublar qovşağına meyil edən, rok, avantgard axtarışlar, fəjn kimi üslublarda çalışan heyəti – “Kanudosı” vokal-instrumental heyətini geniş auditoriya üçün tanıtdı. Axaltsixe şəhərində yerləşən Rabat qəsri ətrafında baş tutan bağlanmış konserti isə bütün günü müşayiət edən şiddətli yağışlarla, bundan törənmiş məxsusi yaradıcı fors-major ab-havası ilə yadda qalıb, səhnəsinə debüt çıxışı üçün gəlmiş İranın “Arte Music” etno-caz qrupunun ixtiyarında qoydu. Qrupun əldə etdiyi maraqlı məxsusi dəst-xətti tematik və forma baxımından ənənəvi cazın, blyuzların quruluşuna istinadla, vokal partiyaları və mətnlərin fars dilində ifa edilib improvizasiya elementlərinə də yer verilməsinə, məşhur caz standartlarının bu

yolla yenidən səsləndirilməsinə əsaslanırdı. Məşhur caz standartı “Karvan” və digər kompozisiyaların bu kimi məxsusi ifasına qrupun solisti, müğənni Sənəm Paşanın ifadəli, blyuz çaları ilə ahəngləşən tembri əsas verdi.

Caz – ünsiyyətə, müqayisə və tədqiqə, rəylər mübadiləsinə ehtiyacı olan sənət sahəsidir. Son illərin zəngin texniki imkanları, media və internet səhifələrində müxtəlif ifaların, müsabiqələrin, səsyazıları və albomların yayımı bolluq təşkil etsə də, canlı ifaya və bundan doğan təəssürata həmişə xüsusi tələbat var.

“Təsviri sənətdə usta emalatxanalarını hüdudları kənarında, canlı təbiətlə təmasda işləmək qanunu kimi, caz sənətinin də bütün bədii məziyyəti və qüsurları, müəyyən zaman kəsiyi baxımından müqayisəsi və təhlili məhz canlı ifalar, improvizələr və ya birgə çıxışlar zamanı həm dinləyicini, həm də mütəxəssis tədqiqatçıları obyektiv qənaətə doğru istiqamətləndirir. Təbii ki, festivalın bu baxımdan məğzi musiqi olduğu kimi, ən dəyərlı, obyektiv hissəsi onun musiqi mündəricəsini əks etdirən konsertlərdır. Belə ki, konsertlər həm musiqinin daxili inkişafına, caz təhsili məsələsinə, müləhizə qurmağa birbaşa zəmindir. Onlardan alınan təəssüratlar hər dəfə fərqli olub, gözənilməz qənaətə gətirə bilər.

Məsələn, keçən və builki festivalın iştirakçıları olmuş “Stumrebi” qrupunu, digər etno-caz üslublu heyətləri kəşf etmək xoş olsa da, üzvləri heç də həmişə xüsusi caz təhsili və ya ümumi akademik təhsil almış musiqiçilər deyildi. Lakin cazın təcürbi öyrənilməsində əsas meyar təhsil deyil, intensiv surətdə məktəb və vəsaitlər, dinləyib təkrar etmək, surətçıxarma əsasında özünütəhsildir və bu, Qafqaz ölkələrinin caz təcürbəsinin ümumi cəhətidir. Təhsillə bağlı məsələlərin konsertlər əsasında müləhizəsi, sözgəlişi desək, dəyirmi masa müzakirəsində daha ətraflı şəkildə açıqlandı.

Dəyirmi masa ətrafında yazıçı, publisist, caz haqda kitabların müəllifi Zürab Karumidze ilə görüş maraqlı oldu – o artıq ikinci dəfədir ki, iştirakçıları, qonaqları toplayıb, mətbuat sahəsində caz hadisələrini işıqlandıran müxbirlərin məruzə və söhbətlərinə şərait yaradıb. Görüşün fəal qonağı jurnalist Marti Rozen Qafqaz ölkələrində təhsil sahəsində ortaya çıxan müəyyən problemlərlə maraqlana-raq, növbə ilə müxtəlif müxbirləri dinləyirdi. Biz Azərbaycan cazının başlıca mərhələləri və tədrisi məsələsinə dair qısa məruzə ilə çıxış edərək, ölkəmizdə müəyyən ənənə zəmini olduğu halda, təhsilin yoxluğu məsələsinə vurğuladıq. Festivala xüsusi dəvət almış jurnalist, kinoşünas-tənqidçi Ülvi Mehdi müəyyən məsələlərə öz nəzərini bildirib, konkret məqamların müzakirəsinə də işıq saldı. Önemli olaraq, klassik caz repertuarını, mövzularını bilməyən ifaçıların birbaşa etno-caz axınına yönəlməsi qeyd edildi. Müzakirənin fəal iştirakçısı kimi çıxış edən M.Rozenin rəyi maraqlıdır: “Dəyirmi masa mənim üçün olduqca informativ əhəmiyyət daşıdı. Qafqaz ölkələrinin musiqisini araşdıran əməkdaşlarımdan dərin tədqiqi bilikləri ilə, onları geniş, obyektiv surətdə bölüşmək niyyətinə mütəəssir oldum. Qafqaz bölgəsindəki ölkələrin caz tarixi ilə maraqlandıqda bir qədər təəccübləndirən fakt – hər üç Qafqaz ölkəsinin cazın tədrisi və təhsil mübadiləsinə ehtiyacıdır. Daha bir maraqlı məsələ onların instrumental musiqi ənənələrindəki fərqli cəhətlərdir ki, bu, öz növbəsində, hər ölkədə cazın tədqiqi və tədrisi prosesi üçün də böyük əhəmiyyət kəsb edə bilər”. Tədbirin sonunda yaranmış sorğu-sual bölümündə də o, bu fikirlərini açıqlayıb azərbaycanlı caz ifaçılarının uğurlu çıxışını qeyd etdi.

Yeri gəlmişkən, pianoçu Coşğun Qadaşov, bas-gitaracı Elcan Cəbrayıllov və zərbçi Fərdi Ramazanovun yeni yaratdıqları “J.E.F. Eksperiment” triosu – bu il Azərbaycandan dəvət almış yeganə heyət – üçün bu festival, həqiqətən də, debüt addımı idi: Tbilisidə “Hərəkətli teatr”ın kamera mühitli səhnəsində trio öz kompozisiyalarını ifa etdi. Dəqiq desək, iki xalq mahnısı – “Ay gözəlim” və “Bəri bax” onların özləri tərəfindən düzümlənən bəstələrin mövzu əsası olub, dinamik

caz-rok cərəyanında, geniş rəğbətli cazmen Rafiq Babayevin əsasını qoyduğu etno-caz ənənələrini xatırlatdı. **R.Babayevin** "Anlamaq istəyirəm" kompozisiyası isə ("**Göz qabağında şeytan**") bədii filminə musiqidən) olduqca həzin ovqatlı keçid yaradıb sənətkarın simasına bilavasitə ithaf və ehtiram jesti kimi səsləndi. Təəssüf ki, trionun üzvləri ustad dərslərin fəal iştirakçıları ola bilmədilər, halbuki hal-hazırda onların ehtiyac duyduqları vacib tədrisi məşğələlərdən biri məhz budur. Lakin ifa etdikləri üç kompozisiyada trionun üzvləri gizli yaradıcı potensialının nümayişinə müvəffəq oldular. Düşünürəm, onların sənətkar və müxbirlərdə doğurduqları rəy gənc ifaçıları gələcək yaradıcı ciğirlərə yönəltməkdə mühüm rol oynaya bilər.

Avropa və Azərbaycan səs ahəngləri və musiqi strukturları arasında dərin əlaqələri öyrənməyə davam edəcəklər".

Kreyq Vaqner (gitarçı, C.Ebersold adına Caz məktəbinin müəllimi): "Ustad dərslər uğurlu keçdi, tələbələr hazırlıqlı idilər. Cazı tədris etmək bizim üçün asan və xoş bir əməkdir, belə ki məhz burada bilavasitə improvizənin və ansambl çalğısının konseptual cəhətlərini, aspektlərini əldə etmək mümkündür. Ümumiyyətlə, cazın tədrisi bir növ improvizasiyadır, belə ki sizdən çevik olmağı və öz biliklərinizi, üslubunuzu tələbənin zəif, ya güclü cəhətlərinə, onun mühitinə uyğunlaşdırmağı tələb edir.

"Kanudosı" qrupunun üzvü (Gürcüstan)

Rezo Kiknadze

Maykl Treysi (saksofonçu, C.Ebersold adına Caz məktəbinin müəllimi): "Azərbaycanlı caz ifaçılarını məmnuniyyətlə dinlədim, musiqiçilər hazırlıqlı və hər biri öz alətinə yaxşı bələd bir ifaçı kimi təsir bağışladı. Qrup güclüdür, onun üzvləri iti musiqi, çalar və səs nüansları duyumuna malikdir. Hiss olunurdu ki, gözəl duyduğu və sevdiyi musiqini ifa edirlər və bu materialın yeni, onların özləri tərəfindən bəstələnməsi, ya aranjimanı müsbət, yeni cəhət idi. Belə ki, adətən cazmenlər festivallarda ənənəvi caz standartlarını, eyni materialı ifa edir və müəyyən üslub məhdudiyyəti yaranır. Eyni zamanda, bir dinləyici kimi deyə bilərəm ki, bu özəl musiqinin həddən ziyadə iti temperamenti ümumən yeknəsəqliyə doğru apara bilər. Gələcəkdə bu trioya öz fərdiliyini qorumaq şərtilə, daha təzadlı proqram üzərində çalışmağı məsləhət görürdüm, çünki əminəm, onlar qabiliyyətli ifaçılar olub, bir çox nailiyyətlərə qadirdilər".

Marti Rozen (jurnalist, müxbir): "J.E.F." triosu bizi onunla heyrləndirdi ki, qısa müddətdə yaradılmasına baxmayaraq, onların musiqisində əsrarəngiz, iti tembr və ahənglər duyulurdu. Qrup həm səhnə görümlü, həm də dinləyiş baxımından maraqlıdır. Ümidvaram ki, onlar daha uzun müddətdə öz fəaliyyətini birlikdə davam etdirib, repertuarlarını möhkəmləndərək, gələcəkdə daha yüksək cəsarət tələb edən seçimlər üçün musiqi zövqlərini daha da dərinləşdirəcək,

“ Bu festivalın ən önəmli cəhəti odur ki, bir sıra fərqli bölgələrin, Şərq ilə Qərb mədəniyyətinin təbliği, eləcə də Qafqaz ölkələrinin caz təmsilçiləri üçün həm ayrı-ayrılıqda öz təcrübəsi ilə bölüşmək, həm də bir araya toplayıb nümayiş etdirmək imkanını yaradır. Gürcüstan kimi maraqlı, əsrarəngiz ölkədə ilk dəfə iştirak etdiyim bu zəngin musiqi bayramında rəngarəng və müasir Qafqazın caz ənənələrində çalışan "Kanudosı", "The Birds", "Stumrebi", "Mika and Friends", "Hulement", "J.E.F. Experiment" qruplarını, Tuluq Tırpanın kvartetini və İranın "Arte Music" ansamblını kəşf etmək mənə ən gözəl xatirələri yaşatdı".

Festivala ünvanlanan xoş arzulara qoşulub, bütün təşkilatçılara təşəkkürümü bildirir və bu istiqamətdə uğurlar diləyirəm! Arzu edirəm ki, gələcəkdə Qafqazın ən müxtəlif bölgələrinin – Osetiyanın, Kabardin-Balkar torpağının, Dağıstanın, İnquşetiya və digər diyarların yaradıcılıq məkanı və yarışma meydanı olmaq ənənəsini layiqincə yaşatsın! ❖

Turan Məmmədəliyeva

İNSANIN KEÇƏ BİLƏCƏYİ ƏN ŞƏRƏFLİ YOL

Biz hər ikimiz Bülbül adına Musiqi Məktəbinə qədəm qoyduğumuz gündən, özümüz də bilmədən, yaxınlaşdıq, dostlaşdıq. Eyni parta arxasında əyləşdik, birgə gəzdik, bir oturdurduq, bir durduq... Məktəb illərinin sevincini, çətinliyini bir yaşadığımız, bir böyüdük. İllər keçdi, zaman ötdü... Çox sınaqlardan çıxıb doğmalaşdıq... Əziz rəfiqəm Şəhla həyatımın bir parçasına çevrildi...

Növbəti il sinfimizə Zeynəb (İsmayılzadə) daxil oldu və dostluğumuz üçlüyə çevrildi. Doqquzuncu sinifdə oxuyarkən məktəbə Ülkər (Talibzadə) qədəm qoydu və o da sıralarımıza qoşuldu - biz dörd rəfiqə yeniyetmə illərinə xas qayğısız, xoşbəxt, maraqlı, məsuliyyətli bir yola çıxdıq. Birlikdə həm acılı, həm şirinli günlər yaşadığımız. Mehribanlıqla bir-birimizə sarıldığımız... Güldük, ağladığımız, çalışdığımız, vuruşduğumuz. Heç birimiz "mən"liyimizdən, əqidəmizdən, məqsədimizdən, qarşımızdakı böyük amallardan dönmədik. Arzularımıza, istəyimizə, səadətimize, uğurlarımıza doğru inamla irəlilədik. Dostluq əsl qiblə edilə biləcək böyük ittifaqa çevrildi, taleyimizi müəyyənləşdirdi, həyatımıza məna gətirdi, rəng qatdı. Düşünürəm ki, bu özü də həyatın bizə verdiyi bir bəxşisdir. Taleyimin məni belə maraqlı, istedadlı, həyata düzgün baxışlı, pozitiv insanlarla rastlaşdırdığına görə çox xoşbəxtəm. Həmişəlik yaddaşımıza yazılan məktəb illəri, son dərəcə həyat dolu Konservatoriya, elmi-pedaqoji fəaliyyətə başladığımız dövr... Maraqlı, mənalı bir ömür... Xoşbəxt insanlarıq ki, taleyimiz musiqi ilə bağlı olub. Musiqi bizi tərbiyə edib, heyranatımıza, çoxlarının duya bilmədiyi hisslər yaşadıb.

Rəfiqələrimin hər birinin ürəyimdə öz yeri var: hazır cavab Zeynəbə isti bir yuva kimi sığınmaq, hər dəqiqə vacib olan məsələ barəsində məsləhət almaq, lətifələrini dinləyib uğunmaq mümkün idi. Gözəl Ülkər sakit, mülayim təbiəti ilə, ağıllı məntiqi ilə, üzündəki nurla səni də işıqlandırır. Şəhlanın yeri isə tamam başqadır. O, qrupumuzun lideri idi. Parlaq zəkası, geniş erudisiyası ilə hər birimizdən fərqlənirdi. Bütün suallara hazır, hər fənn üzrə dərin biliklərə malik - və hər birimiz onunla hesablaşırıq. Fenomenal yaddaşa, lazımı anda fikirlərini, biliklərini səfərbər edərək ən dürrüst, məntiqi cavab tapmaq qabiliyyətinə malik idi. Uca Allah ona hər şey bəxş edib. Gözəllik, istedad, ağıl, xoş xasiyyət, nikbin ruh... Gözlərində daim bir işıq parlayırdı, oynaq, diri baxışlı, uşaqlara xas saf gülüzlü, məsum

sımalı... Sarışın saçları, bəyaz çöhrəsi, şux duruşu və yerışı, şıltaq yana, şirin danışığı və davranışı, müasir və sanki işıq qığılcımları saçan görkəmi ilə gəncliyin, gözəlliyin özü idi. Üstəlik "əlində" məktəbdə aldığı Qızıl medalı, Konservatoriyanın Qırmızı diplomu da vardı.

“Konservatoriyada oxuduğumuz dövrü xüsusilə qeyd etmək istərdim. Fikirləşirəm ki, məhz bu illəri həyatımızda ən mühüm mərhələlərdən biri saymaq olar. Qarşımızda Vətənimiz Azərbaycana xidmət kimi ülvə məqsəd dayanmışdı! Önümüzdə - indi heykəllənmiş böyük bəstəkarlar, musiqişünaslar, ifaçılar - tarix yaradan şəxsiyyətlər; musiqimizi yaradan, elmimizi yazan, böyük əməllərə imza qoyan insanlar... Bəzən yetərinə dərk etmədiyimiz, indi heyfslənərək "kaş bunu da soruşardım, onu da öyrənərdim, filan dərsi buraxmazdım" dediyimiz, bizə bilik verən unudulmaz müəllimlərimiz... Məhz bu möhtəşəm varlıqlar və onların xalq qarşısında müstəsna xidmətləri bizim üçün başlıca nüsxə idi.

Konservatoriyada və ya Filarmoniyada keçirilən hər bir konsertdə, musiqi tədbirlərində, ifaçılıq üzrə müsabiqələrdə, konfranslarda iştirak edir, bütün bunlardan mənavi-əqli zövq alır, musiqiyə, incəsənətə sevgimiz artırdı, ilhamlı dəqiqələr yaşayır, melodiyalar qanadında uçurduq... İmtahana hazırlaşdığımız günləri xatırlayıram. Həmin günlərin özü bir məktəb, bir dərslər, həm də həyatın özü idi. Bu məktəbin əsas müəllimi Şəhla idi desəm, yanlışmı. Biz əsasən rus dilində olan ədəbiyyatdan - Qərb musiqi tarixi, rus musiqi tarixi, Qərb musiqi ədəbiyyatı kimi dərslərdən və digər mənbələrdən istifadə edirdik. Asan olsun deyə növbə ilə mövzunu oxuyur və qeydlər aparırdıq. Şəhlanın növbəsi zamanı hər şey axırı ilə gedir, biz arxayınlıqla, mühazirəyə qulaq asmış kimi, rahatlıqla (hətta çay içə-içə), mövzunu konspektləşdirir, qeydləri yazırdıq. Çünki bilirdik ki, bizə ən doğru, ən vacib informasiyanı çatdıracaq. O, geniş məndən əsas məqamları tutur, lazımı hissələri vurğulayır, vacib bölmələrə diqqət yönəldir və çox vaxt hətta bizə başa salır, fikri aydınlaşdırırdı.

Tələbəlik illərində əla qiymətləri, aktiv ictimai fəaliyyəti, diplom

işinin yüksək səviyyəsi ilə Şəhlanın istedadı artıq üzə çıxmışdı və Konservatoriyayı bitirdikdən dərhal sonra, rektorluğun qərarı ilə, elə buradaca müəllim kimi işə başladı.

“**Namizədlik dissertasiyasının mövzunu seçərkən bacarığını, biliyini, potensialını görən L.Karaqiçeva ona çətin bir mövzu həvalə edir və fikrində yanılmaz. Şəhla işin öhdəsindən layiqincə, böyük həvəs və bacarıqla gəlir. Bu, tamamilə işlənilməmiş bir mövzu idi – “Mövzu muğamda dramaturji prosesin aparıcısı kimi”. Onu da vurğulayım ki, tədqiqat işinin əhəmiyyəti nəzərə alınaraq, ilk müdafiə üçün məhz Şəhla Həsənova seçilmişdi. Bu, artıq müstəqillik illərində, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında Müdafiə Şurasının keçirdiyi ilk dissertasiya müdafiəsi idi (1994). Şəhla Həsənovanın uğurlu tədqiqatı elmi-mədəni hadisə kimi qəbul edildi, dərin məzmunlu çıxışı, yığcam və məntiqli cavabları ilə musiqi ictimaiyyəti qarşısında özünü artıq yetkin bir musiqişünas kimi təsdiqləmiş oldu.**

Sonradan dissertasiya işini bir qədər də mükəmməlləşdirərək “Azərbaycan muğamının tematizmi” (1997) adlı monoqrafiyasını çap etdirdi. Bu artıq formalaşmış musiqişünasın ilk sanballı əsəri idi. Müəllif Azərbaycan muğamında tema və tematizm məsələsini tədqiqata yönəlmiş və muğam formasını dramaturji proses olaraq araşdırmışdır. O, görkəmli rus-sovet musiqişünası Boris Asafyevin əsərlərindəki əsas müddəaları – musiqi temasının dinamik keyfiyyəti haqqında məşhur formulasını əsas tutaraq, muğamda tematizm probleminin tədqiqinə nail olmuşdu. Muğamların həm kompozisiya, həm də dramaturji səviyyələrdə təhlilini vermiş, “hər muğam kompozisiyası, “başlıq mövzuya” (daha dəqiq, tema-başlıq) bağlıdır. Muğamların bu başlıq mövzuları struktur tərtibatının müxtəlif dərəcəsi ilə fərqlənə bilər; lakin bütün hallarda biz özündə forma-prosesin elementini təşkil edən intonasiya materialı ilə, yəni B.Asafyevin formulasının (i:m:t – impuls, inkişaf, tamamlanma) mühüm funksional mərhələlərini özündə daşıyan intonasiya materialı ilə qarşılaşırıq” kimi, maraqlı doğuran fikirlər söyləmişdi. Dissertasiya işində dərin bilik və böyük erudisiya nümayiş etdirərək, Azərbaycan musiqişünasları ilə yanaşı, böyük rus-sovet alim-musiqişünasların – V.Bobrovski, Y.Ruçyevskaya, E.Çiqaryova, V.Xolopov, Y.Nazaykinski, F.Karomatov və başqalarının mühüm elmi fikir və müddələrinə istinadla ümumiləşdirmiş və muğam tematizminə tətbiq etmişdi.

Müəllif dissertasiya işində böyük musiqi materialını araşdırır, Rast, Mahur-hindi, Bayatı Qacar, Orta mahur muğamlarının müqayisəli təhlilini verir, məşhur xanəndə və tarzənlərin ifaları-

nı – A.Babayev, V.Məmmədaliyev, eyni zamanda, Ə.Bakıxanov, B.Mansurov, H.Hüseynov, Z.Adıgözəlov, A.Abdullayevin ifalarını qarşılaşdırır, onların bu və ya digər ifalarının özəl xüsusiyyətlərinin təhlilini aparır. Fikirlərini əsaslandırmaq üçün “Rast” – muğam qrupuna daxil olan muğamlarda mövzunun intonasiya açılışını izləyir. O qeyd edir: “Mövzunun intonasiya məzmunu onun lad əsasında dayanan tipləşmiş havacıqlardan ibarətdir və sonrakı intonasiya inkişafının özünəməxsus məqam-intonasiya “cövhəridir”, kvintessensiyasıdır. Qeyd edək ki, bu material ən yüksək motiv tərtibatına malik, ən parlaq və mümkün olan muğam temalarından biridir”. Tədqiqat boyu əvvəlcə mövzunun yaranma mərhələləri “mikroproses səviyyəsində”, daha sonra isə mövzunun muğamda əsas funksiyası – formayaradıcı və dramaturji rolu araşdırılır. Bu zaman müəllif muğamın mayə və əsas şöbə, guşə, avazlarını tematizm baxımından ardıcıl şəkildə təhlil edir, hər birinin yeri və vəzifəsini müəyyənləşdirir. Ən əsası, muğamı forma-proses olaraq açır. Musiqişünas vurğulayır ki, “muğam kompozisiyası, hər ifadə sanki yenidən doğularaq, ənənəvi, ideal düşünülmən nümunəni pozmayaraq, anında yaranan canlı prosesidir, yəni, sözümlə əsl mənasında, yaradıcılıq prosesidir”. Qeyd etmək istərdim ki, indi bu fikirlər musiqişünaslıq elmində artıq öz yerini almış, “oturuşmuş” fikirlər sırasındandır.

“Şəhlanın bir musiqişünas kimi ən üstün tərəflərindən biri də onun yazı üslubu, dilidir. Onun yazısı mükəmməldir desəm, yanılmaram. Dürüst elmi, fikirlər o dərəcədə səmimidir ki, oxuduqca xüsusi zövq alırsan. Bu yazılarda elmiliklə yanaşı, müəllifin mövzuya emosional münasibəti də özünü büruzə verir, söylənilən fikrə səmimi duyğularını, özünün özəl hiss və düşüncələrini qatır. Ümumiyyətlə, Azərbaycan dilini gözəl bilir və doğma dilin fonetik, semantik gözəlliklərindən, qrammatik, morfoloji xüsusiyyətlərindən yetərincə yararlanır. Fikirləşirəm ki, Azərbaycan dilli musiqi elmi ədəbiyyatının formalaşmasında Şəhla Həsənovanın öz yeri vardır.

Bu cəhəti, əsas keyfiyyətlərdən biri kimi, ayrıca olaraq vurğulamaq istərdim. Aristotelin “Nitqin başlıca üstünlüyü aydınlığındadır” fikri onun yazılarına aid edilə bilər. Öz fikirlərini mümkün olduğu qədər aydın şəkildə izah edir və hər cümləsini məntiqi sıralanma ilə verir. Rus dili də olduqca mükəmməldir. Azərbaycan bölməsində oxumağına baxmayaraq, rus dilini doğma dili qədər mənimsəmişdir. Təsədüfi deyildir ki, diplom işini, namizədlik dissertasiyasını da məhz rus dilində yazıb.

Şəhla Həsənovanın yaradıcılıq zirvəsi “Musa Mirzəyev” (2008) adlı monoqrafiyasıdır. Bu əsər musiqişünasın doktorluq dissertasiyasının mövzusu əsasında yazılıb. Adından göründüyü kimi, monoqrafiya dövrümüzün istedadlı bəstəkarlarından biri olan, gözəl, ilhamlı musiqisi ilə öz adını Azərbaycan musiqi tarixinə yazan Musa Mirzəyevin həyat və yaradıcılığına həsr edilmiş ilk tədqiqat əsəridir. Bəstəkarın çoxsaylı əsərlərini təhlil edərək Azərbaycan musiqisi

tarixində yerini, əhəmiyyətini müəyyənləşdirib, yaradıcılıq irsinin bədii dəyərini açmağa nail olub. Musa Mirzəyevin belə bir musiqişünas tərəfindən tədqiq edilməsi, həyatı və yaradıcılığının qələmə alınması da, bəstəkarın bəxtinə düşən uğurlarından biridir desək, yanılmırıq.

Tədqiqatçı M.Mirzəyevin yaradıcılığının ən mühüm tərəflərini önə çəkir. “Orkestral təfəkkür tərzini”, orkestri hiss etməsi, orkestr yazısının kamilliyini, simfonik partituraların professional səviyyəsini, onun simfonizminin təkamül yollarını, janr və tiplərini qeyd edir və yalnız ənənə çərçivəsində yeniliklər yaradan bir novator bəstəkar kimi təqdim edir. Musa Mirzəyevi bəstəkar, həssas duyumlu musiqiçi olmaqla yanaşı, eyni zamanda, onu həm vətəndaş, həm şəxsiyyət, həm publisist kimi araşdırır, dəyərləndirir. “İran motivləri”ni təhlil edən musiqişünas Musa Mirzəyevin bir insan kimi şairanə təbiətini, zəngin daxili aləmini – zərif hisslər dünyasını, səmimiyyət və təbiiliyini, incə lirikası və melodiylarının əsrarəngiz gözəlliyini vurğulayır, bəstəkarın daxili aləmini bir şəxsiyyət olaraq əsərləri vasitəsilə dəyərləndirir. S.Yeseninin şeirlər silsiləsi haqqında yazan müəllif poetik dillə vurğulayır ki, şairin təsvir etdiyi “qızıl güllər, bülbüllər, zəfəran və hənənin ətri hopmuş ab-hava, çayxana və Şiraz xalçaları, küçədəki sərraf surəti – bütün bunlar sanki İran şairlərinin lirikasında rast gəlinən, poetik mühitdən götürülmüş detallardır... bu silsilədə Şərq koloritini yaradan əsas etibarilə buradakı şeirlərin obrazlı quruluşu, intonasiya xüsusiyyətləri, hər sətirin özünəməxsus “musiqili” səslənməsidir.” Bu sətirlər müəllifin musiqiyə, şeirə, sənətə olan həssas duyğularını, elmi səriştəsini ifadə edir.

Şəhla Həsənovanın elmi yazıları içərisində sevdiyim əsər onun “Musiqi palitrası” (2003) adlı məqalələr toplusudur. İlk növbədə ona görə ki, bu yazılar öz səmimiyyəti və dilinin gözəlliyi ilə fərqlənir.

Əslində isə kitabın bir çox üstünlükləri vardır: bir çox elmi tapıntılar, mövzuya yanaşma tərzinin özəlliyi, fikirlərin məntiqi axarlılığı və sairə. Burada ayrı-ayrı bəstəkarlar haqqında qerklər, məqalələr yer almışdır. Müəllif hər bir bəstəkarın yaradıcılığının özəl tərəflərini, yaradıcılığının ictimai, mədəni, tarixi əhəmiyyətini açmağa nail olub. “Üzeyir Hacıbəyov” məqaləsini xüsusilə qeyd etmək istəyirəm. Dahi insanlar, böyük şəxsiyyətlər haqqında söz demək, daha dəqiq, yeni fikir söyləmək çox böyük məsuliyyətdir. Və hər bir musiqişünasdan hərtərəfli bilik sahəsi, peşəkar səriştə tələb edir. Bu məqalə Şəhla Həsənovanın özünü bir alim kimi, bir daha üzə çıxarır. Bu yazısı ilə müəllif “Üzeyir fenomeninin sirini” açmaq üçün yeni arqumentlər irəli sürür, Qlinka və Hacıbəyov müqayisəsinə yeni ştrixlər qatır, Avropa və rus milli musiqi məktəblərinin təşəkkülü proseslərini bacarıqla ümumiləşdirərək, hərtərəfli biliklərini nümayiş etdirir. Yazır ki, “... Ü.Hacıbəyovun həll etdiyi milli mədəniyyət məsələləri başqa klassiklərin fəaliyyəti ilə müqayisədə nəhəngliyi ilə seçilir: Üzeyir bəy öz yaradıcılığında dünyanın iki müxtəlif musiqi sisteminin sintezini əldə edərək, bu sintezin klassik nümunələrdə təcəssümünə nail olmuşdur. Odur ki, Ü.Hacıbəyovun klassik kimi tarixi yeri də beynəlxalq miqyasda, Şərq və Qərb musiqisi kontekstində müəyyənləşməlidir”.

O, görkəmli Azərbaycan bəstəkar və ifaçıları haqqında məqalələrində təqdim etdiyi şəxsin ümumiləşmiş obrazını, dolğun portretini yaradır, ən əsas yaradıcılıq uğurlarını vurğulayır, öz qəlbinin istisini də ora əlavə edir, musiqiçilərin əsərlərindən doğan rəngarəng çaləng hörür, həqiqətən, gözəl bir musiqi palitrası yaradır. Deyərdim ki, məqalələrin bədii adları artıq çox şeyi həll edir və yazının əsas ovqatını özündə cəmləşdirir. “Böyük həqiqətin sorğuyla sənətə gələn Musorqski” haqqında yazır: “O, sanki tarixi imtahana çəkərək, sorğu-suala tutur, bəzən də əsrlərin yaratdığı zaman səddinin arxasında onu cavabdehliyə çağıraraq mühakimə edirdi.” Yaxud, “tanımadığımız” Raxmaninovu tanımaq üçün bəstəkarı rus-türk əlaqələri kontekstində araşdırır, yeni, maraq doğuran məlumatlar verir, soyadının türk mənşəyinə diqqət yönəldir, “şərq boyalarını onun musiqi dilinin” içindən gələn üzvi cəhət kimi dəyərləndirir. Böyük rus-sovet alimlərinin bu bəstəkarlar haqqında bir çox sanballı tədqiqat əsərlərindən sonra belə bir məqalələrin yazılması müəllifin özünə inamından, hadisələrə fikir bucağından yanaşmasından, fərdi “mən”inin olmasından xəbər verir.

Fikirləşirəm ki, Şəhla gözəl bir pianoçu da ola bilərdi. Biz Konservatoriyada oxuyarkən, “Ümumi fortepiano” fənnindən eyni müəllimin – gözəl insan və pianoçu, bizim sevimlimiz Gülər Rzayevanın sinfində

dərs alırdıq. Bəzən duetlər də ifa edirdik. Şəhla əsəri tez bir zamanda düzgün qavrayır, müəllimin göstərişini anında “tutur”, ifasına yansıdır, mükəmməl şərh ilə əsərə, çalğısına mənə qatırdı. Bu istedadını, fitri qabiliyyətini görən Konservatoriya rəhbərliyi ona fakultativ olaraq “Orqan” sinfində oxumağa da icazə vermişdi.

“Şəhla Həsənovanın 2008-ci ildə “Musiqi tarixindən mühazirələr”i çapdan çıxıb. “Mühazirələr” musiqi təhsili alan tələbələr üçün böyük töhfədir və Azərbaycan dilində yazılmış dərslərlər sırasında öz layiqli yerini tutub. Nəzərə alsaq ki, bu, Qərb musiqi tarixi üzrə ilk mühazirələrdir, dərslərin əhəmiyyəti bir qədər də artmış olur. Mühazirələr yığcam və konkret, lakin mövzuya aid ən əsas məqamları əhatələyir. Müəllif bəstəkarın həyat və yaradıcılığına aid ən vacib mərhələləri, bəstəkarın yaradıcılıq kredisunu, mühüm əsərlərinin əsas ideya və mahiyyətini, estetik və bədii məziyyətlərini qısa, lakin dürüst şəkildə oxucuya çatdırmaqla bilib. Eyni zamanda, “Romantizm”, “İmpressionizm”, “Fransız “altıları” məqalələrində dövrün aparıcı ideyaları, siyasi-ictimai mühitin bəstəkarlara təsiri ümumiləşdirilərək təqdim olunub.

Şəhla Həsənovanın yaradıcılığına ödədiyi baxış maraq dairəsinin çoxşəxsliliyini bir daha üzə çıxardı. O, ilk əvvəl, bir etnomusiqişünas olaraq muğam sənətini tədqiq etmiş, muğamın nota salınması işində səriştəsini ortaya qoymuş, sonra isə yeni bir yaradıcılıq istiqamətində – Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin öyrənilməsi sahəsində davamlı şəkildə çalışmışdır.

Bu gün sevimli rəfiqəmin, əziz bacım Şəhlanın uğurlarına baxıb həm sevinirəm, həm də fəxr və qürur hissi keçirirəm. Qarşımda dayanan sənətsünaslıq üzrə elmlər doktoru, professordur. Əməkdar İncəsənət xadimidir. BMA-nın Magistratura şöbəsinin müdürüdür. Müxtəlif illərdə BMA-nın Elmi Şurasının elmi katibi, Dissertasiya Şurasının elmi katibi, Prezident yanında AAK-ın Ekspert şurası sədrinin müavini işləyib. Təhsil Nazirliyinin müxtəlif fəxri fərmanları ilə təltif olunub. Ən əsası, böyük hörmət və nüfuz sahibi, hamı tərəfindən qəbul edilən tanınmış alim-musiqişünasdır. Şəhla Həsənova – təhsil sahəsinə böyük töhfələr verən əsl müəllimdir. Bütün uğurlarını, sözün əsl mənasında, alın təri, böyük zəhmət, fədakar əmək, yorulmaz elmi, təcrübəvi, pedaqoji, təşkilati, maarifçi fəaliyyəti sayəsində əldə edib. Həmin yol isə – İnsanın keçə biləcəyi ən şərəfli yoldur və Uca Tanrı bunun qiymətini özü verəcəkdir!

Şəhla Həsənova yaradıcılığının zirvəsini, kamillik illərini yaşayır. Biz hamımız – bütün musiqi ictimaiyyəti ondan yeni tədqiqatlar, əsərlər, uğurlar gözləyirik. Bu işdə ona uğurlar arzulayıram! ♦

İradə Köçərli,
Sənətsünaslıq üzrə elmlər doktoru

“Ölülər” dirildi, sayalı olsun!

Azərbaycan ədəbiyyatında bədii yaradıcılığı elmi təfəkkür səviyyəsində bilik və dünyagörüşü aşılaraq, elmi araşdırmaları ən zərif bədii təsvir və ifadə vasitələri ilə cəmlənən, adı xalqımızın ictimai fikir tarixinə görkəmli yazıçı, alim, pedaqoq kimi əbədi həkk olunan Mir Cəlil, Cəlil Məmmədquluzadə realizmindən bəhs edərkən göstərmişdir ki, ədibin “satirik komediyaları, xüsusilə, bir üçlük silsiləsi təşkil edən “Ölülər”, “Danabaş kəndinin məktəbi”, “Anamın kitabı” dramaturgiya tariximizdə yüksək pillə sayılır. Bu əsərlər nəinki ideya, məzmun, həm də dramaturji quruluş, texnika, bədii sənətkarlıq etibarilə bitkin əsərlərdir”.

“Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrı bu “üçlük silsiləsi”nin ən uca zirvəsi olan “Ölülər” pyesini Mir Cəlilin son dərəcə tutarlı və dəqiq tərifinə bütün cəhətləri ilə cavab verə biləcək səviyyədə tamaşaya qoymuş, teatrsevərlərə qiymətli bir töhfə bəxş etmiş və mübaliğəsiz demək olar ki, bütövlükdə incəsənətimizin, mədəniyyətimizin böyük uğuruna imza atmışdır. Teatrın bədii rəhbəri, tamaşanın quruluşçu rejissoru respublikanın Xalq artisti Azər Paşa Zəfəroğlu (Nemətov) bu uğurun əsl təşkilatçısı və icraçısıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, tamaşada Azərbaycan teatr incəsənəti tarixində ilk dəfə, tamaşanın müəllifi, quruluşçu rejissoru və rəssamı vəzifələrinin bir şəxsin simasında cəmləşdiyinin şahidiyik. O da Azər Paşa Nemətovdur.

Onu yaxından tanıyanlar buna heç də təəccüblənmirlər. Fövqəladə qabiliyyət sahibi olan bu səhnə mücahidinin çoxcəhətli istedadı, o cümlədən güclü musiqi duyumu erkən gənclik illərindən üzə çıxmağa başlayıb, səhnəyə meyli isə doğulub boya-başa çatdığı, milli teatr sənətimizdə özünəməxsus yeri olan rejissor Zəfər Nemətovun ailəsində mayalanıb.

Azər Paşa müəllimin teatrlarımızda tamaşaya qoyduğu bütün əsərlərə baxmışam. Bunlardan ikisini xüsusi qeyd etmək istərdim. Biri, milliyyətindən, ideya istiqamətindən, üslub və sənətkarlıq yönümündən asılı olmayaraq, bütün dünya rejissorlarının özləri üçün imtahan meyarı saydıqları “Hamlet”, digəri isə həyatını erkən

yaşlarında itirmiş yazıçı-dramaturq Arif Süleymanovun “Tufandan əvvəl” tamaşalarıdır. Görkəmli rejissor “Hamlet”in bütün müsbət məziyyətləri ilə yanaşı, tamaşanın finalında dünya şekspirşünaslığında tapıntı sayıla biləcək bir addımla – Hamlet ruhunun ölməzliyini nümayiş etdirən orijinal bir səhnə elementi ilə yadda qalıb, “Tufandan əvvəl” tamaşasında isə əsərin sətiraltı mənə və mündəricəsini, müəllifin əsas ideyasını çox düzgün tutaraq, çarizmin, xalqlar məhbəsi sayılan bu imperiyanın süqutunun məhz Bakıdan başladığını incə ştrixlərlə verə bilib.

Bunlar Azərpaşa Nemətin bir rejissor kimi püxtələşməsində uğurlu sayıla biləcək mərhələlərdir. Elə bu addımlar onu dahi Sabirin yana-yana :

Pah atonnan, nə ağır yatdı bu oğlan, ölübə,
Nə də tərpənməyir üstündəki yorğan, ölübə...

misralarında təsvir etdiyi, hər bir cəmiyyətdə olduğu kimi, bizim millətimiz arasında da o vaxtkı canlı ölümləri diriltmək, onları qəflət yuxusundan ayılmaq, ictimai təfəkkürün intibahına cəlb etmək arzusunun atəşi ilə alovlanan, həm də bu məqsədə çatmağın yollarını göstərən və beləliklə də ümumbəşəri əhəmiyyət kəsb edən “Ölülər” pyesinin səhnələşdirilməsinə gətirib çıxardı.

Teatr formal olaraq bəyan edir ki, “tamaşa “Ölülər” əsərinin Hüseynqulu Sarabskinin 1916-cı il ilk səhnə quruluşunun 100, Tofiq Kazımovun 1966-cı il səhnə quruluşunun 50, xalq artisti Nurəddin Mehdiqanlının 60 illik yubileylərinə həsr olunub”. Amma, həqiqət naminə etiraf etmək lazımdır ki, bu ithafların, onların doğurduğu məsuliyyət hissinin yaradıcı kollektivin işinə nə qədər müsbət təsir göstərdiyi açıq-aşkar nəzərə çarpsa belə, tamaşa səhnə incəsənətimizin ən yüksək meyarlara cavab verə biləcək müstəqil bir nümunəsi kimi böyük uğur qazandı və gələcəkdə öz yubileylərinin keçirilməsi haqqını əldə etdi.

Tamaşanın məziyyətləri barədə danışmazdan əvvəl, zənnimcə, onun, bizim günlərimizdə, bütün ithaflara baxmayaraq, yeni quruluşda səhnəyə çıxarılması zərurətini aydınlaşdırmaq lazımdır. Ümumiyyətlə, bəşər mədəniyyətinin ən böyük nailiyyətləri, düha sahiblərinin əsərləri sosial və ya mənəvi sifariş olmadan, bu əsərlərdə irəli sürülən məqsəd və vəzifələrin xalqlaşdırılmasına ehtiyac duyulmadan hasilə gəlmir. Elə, “Ölülər” də həmçinin.

Bu gün Azərbaycan müstəqil dövlət və dövlətçilik həyatını yaşayır. İqtisadiyyatımız, bu sahədə az-az ölkələr istisna olmaqla, bütün dünyanı bürümüş böhrana baxmayaraq, inkişaf tempini saxlaya bilib. Həmin nailiyyətlərə əsaslanaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev insan kapitalı yaratmaq zərurətini dövlət vəzifəsi səviyyəsinə qaldırıb. İnsan kapitalı ilk növbədə pak və ülvi məənəviyyət sahibi olan adamlardan yaranır. Pak və ülvi məənəviyyət sahiblərinin yolu elmdən, mütərəqqi təfəkkür tərzindən keçir. Onlar hər cür mövhumatın və xurafatın fövqündə dururlar. Bax bu nöqtədə dövlətimizin başçısının cəmiyyətimiz qarşısında qoyduğu vəzifə ilə “Ölülər”in məzmunu və ideyası vəhdət təşkil edir.

Kefli İskəndərin Şeyx Nəsrullaha qarşı mübarizəsi, onu ifşa etməsi insanların beyinlərinin və ruhlarının xurafat, mövhumat çir-kabından təmizlənməsinə, məənəviyyət süzgacindən keçərək paklaş-masına xidmət göstərir. Bu nöqtədə də dinin çağırışları və tələbləri ilə Mirzə Cəlilin mövqei üst-üstə düşür. Məhəmməd peyğəmbərin (s.ə.) islam dininin adamları elmə, sağlam təfəkkürə çağıran bir din olması barədə xeyli hədisi-şarıfları var. Onlardan birini göstərmək

kifayətdir: “Elm öyrənin - beşikdən ta qəbrədəki!”

“Ölülər” əsərinin dinə münasibətini xalqımızın ulu öndəri Heydər Əliyev çox düzgün və sərrast müəyyən edib: “Ölülər” əsərindən uzun müddət din əleyhinə təbliğatda istifadə edilib və çox hallarda o, din əleyhinə yazılan bir əsər kimi qəbul olunub... Ancaq Mirzə Cəlil əsəri yaradarkən heç də dinə müxalif çıxmayıb, əksinə, bu əsərlə dinin xalqımız üçün nə qədər böyük məənəvi dəyər olduğunu sübut etməyə çalışıb. Eyni zamanda, o, dini təhrif edənləri, dindən istifadə edib fırıldaqla məşğul olanları ifşa edib, tənqid atəşinə tutub”.

Ulu öndərin sözləri bu gün bütövlükdə haqqında söhbət açdığımız “Ölülər” pyesinin yeni tamaşası üçün leytmotiv rolunu oynayır. Tamaşada həmin aparıcı ideyanın səhnə təcəssümü olan bir çox epizodlar var. Xorasanda guya dirilmiş Kərbəlayi Fətullahın qardaşı Məşədi Oruca yazdığı məktubun oxunuşu səhnəsi casus məlumatlarından ibarət yalan və fırıldaq məzmunlu bir parça kağızın təsiri ilə mövhumat, xurafat qurbanlarına çevrilmiş kütlənin avara və sərgərdanlığını inandırıcı şəkildə canlandırır.

Tamaşanın finalı isə Azər Paşa Nemətin “Hamlet” tamaşasının finalındakı tapıntısının bu dəfə kütləvi şəkildə yeni nümayişidir: elmə, tərəqqiyə, məənəvi saflığa aparan yolda öz çürük məənəviyyəti ilə maneəyə çevrilən diri ölülər qəbrə gömülür, onlara qalib gələn, elm, tərəqqi, məənəvi saflıq carçısı olan İskəndər isə gur səhnə işıqlarının nuruna boyanır. Tamaşaçı inanır ki, əsərin yeni quruluşunun elmi məsləhətçisi, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında böyük nüfuz sahibi olan akademik İsa Həbibbəylinin sözləri ilə desək, “Ölülər” tragikomedyası indi də məənəvi ölülüyə qarşı mübarizədə qüdrətli silahdır”.

Teatrın yaradıcı kollektivi, xüsusən aparıcı rolları öz ifaları ilə obraz səviyyəsinə qaldıra bilmiş aktyorlar bu “silah”dan düzgün istifadə etmək üçün tamaşanın uğurunda böyük əmək və istedad sərf etmişlər. Biz qəsdən ad çəkmirik. Çünki bu, uzun bir siyahının əmələ gəlməsinə səbəb olardı. Amma bir nəfərin ifasını qeyd etməyə bilmirik - respublikanın Xalq artisti, yubilyar Nurəddin Mehdixanlı! Adətən yubilyarlara hədiyyə verilir. Nurəddin Mehdixanlı isə təkcə Azərbaycanda deyil, bütün müsəlman ölkələrində, harda müsəlman icması varsa, orada su bulandıran, dinin çətinliklə birləşdirdiyi xalqları yenidən ayıran, onları dindən təcridlə müxtəlif məzhəb və təriqətlər yaradaraq, bəd əməllərə təhrikləyən şeyx nəsrullahların ümumiləşdirilmiş obrazını yaratmaqla, ədəbiyyatımıza, mədəniyyətimizə qiymətli bir hədiyyə bəxş etdi.

Bütün bunlar tamaşanı Akademik Milli Dram Teatrına sifariş vermiş Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin, mədəniyyət işçilərinin, teatr xadimlərinin bu gün dövlətimizin, onun rəhbəri Prezident İlham Əliyevin yürütdüyü siyasətə düzgün mövqedən yanaşmalarının, ona səs vermələrinin, insan kapitalı uğrunda mübarizənin önündə getmələrinin parlaq nişanəsidir. ❖

Hacı Rafiq Şirvanlı

SƏHNƏNİN SEHRİNDƏ...

Onu ilk olaraq televiziya tamaşalarından tanıyıb sevdik. Nəzərə alsaq ki, kütləvi tamaşaçı səhnə yolu zəngin, illərini teatr binasının divarları arasında keçirən insanları nisbətən gec tanıyır, bu mənada, bəxtigətirən aktyorlardandır. Çünki tamaşaçı onu qısa vaxtda tanıdı və sevdi. O sevgidən illər heç nə azaltmadı və beləcə dünən böyük

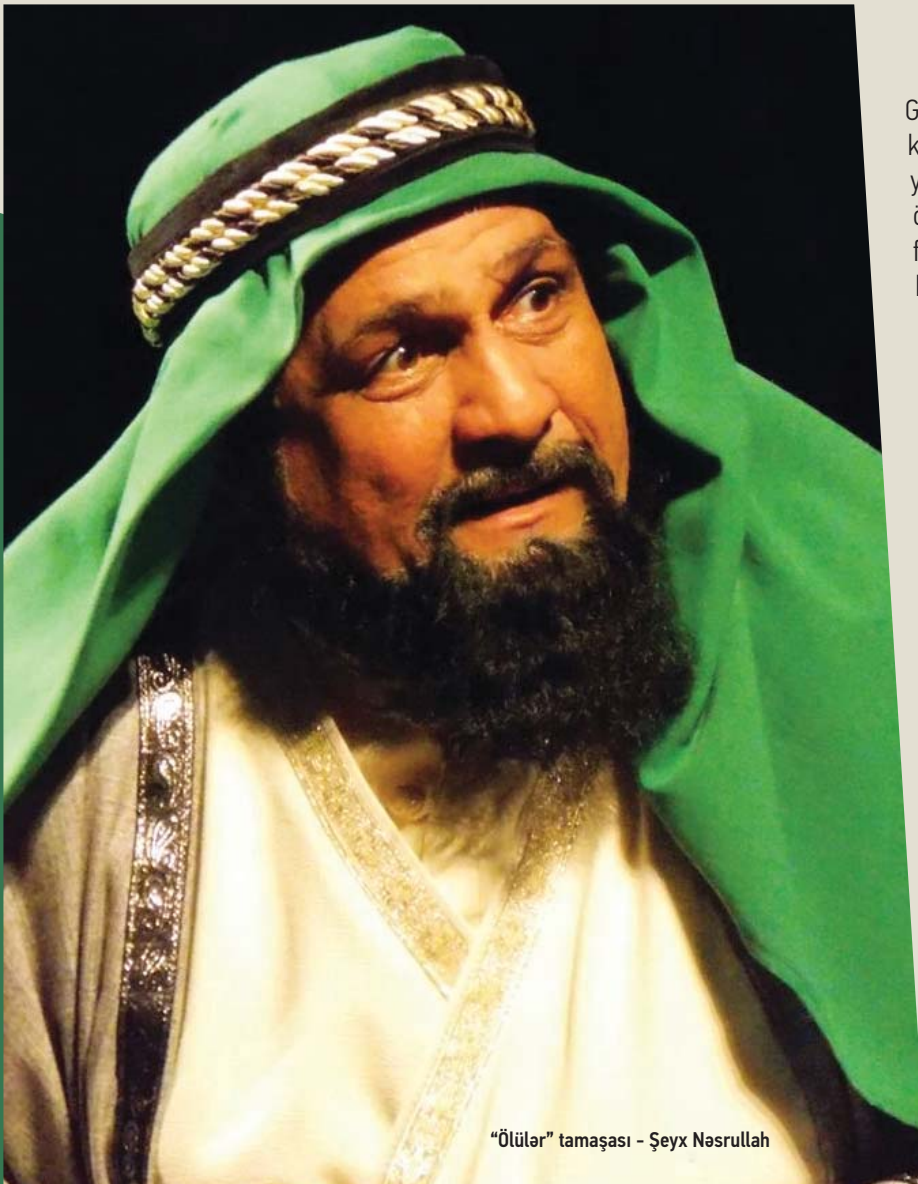
ekrandakı "Pəncərədə işıq"dan axan sevgi seli bu gün Akademik Teatrın səhnəsindəki "Ölülər" in Şeyx Nəsrullahınadək boy verdi, pöhrələndi, kök atdı. Beləcə bütün zamanlar üçün onu tərk etməyən sənət eşqində 60-ı haqlamağına imkan verdi. Bu, milyonların sevimlisi, xəlqi və Xalq artisti, Prezident mükafatçısı Nurəddin Mehdi xanlıdır!

Ömrə nəzər

Səhnə yolu çətin, keşməkeşli, ağırlı olub. Geriyə baxdıqda köks ötürən sənətkar anı kədər in ardınca oynadığı rolların sehir ilə yenidən böyük səhnə eşqinə qapılır və aktyor ömürlüyünə özünəməxsus təhlil verir: "Aktyorlar fədakardırlar. Başqa sənəti seçsəydilər, qazana biləcəkləri çox şeylərdən imtina edərək bir ömür yaşayırlar. Çətin və ağır həyatdır. Təkcə alqışa görə, bu işə yalnız tamaşanın sonunda bilinir. Aktyor başqalarının həyatını yaşayaraq, öz ömrünü xərcləyən insandır".

Özünü sənətə, səhnəyə həsr edən insanın ömrünə, obrazlar qalereyasına nəzər saldıqda görünən mənzərə bunu deməyə əsas verir: Nə istədiyini bildikdə və onun ardınca gedəndə xoşbəxt olursan – uğurunu gec qazansa da.

Nurəddin Mehdi xanlı 1956-cı il oktyabrın 6-da Cəlilabad rayonunun Tahirli kəndində doğulub. Atasının onunla bağlı başqa arzuları vardı, elə özü də hər bçi olmaq istəyirdi. Amma qismət və səhnənin cazibəsi başqa bir yola yönəltdi. O illərə qayıdan aktyorun xatirəsində qalan məqamlar bu gün onu daha çox təsirləndirir: "Böyük qardaşım o zaman Neft Kimya İnstitutuna qəbul olunmuşdu. Bir də eşitdik ki, İncəsənət İnstitutundadır. Sonra eyni şey mənim həyatımda baş verdi. Atam məni ya hüquqşünas, ya da hər bçi görmək istəyirdi, ümidlərini qırdım. 1974-cü ildə İncəsənət İnstitutuna qəbul olundum, atam dünyasını dəyişənə qədər məni danışdırmadı.

"Ölülər" tamaşası - Şeyx Nəsrullah

"21:15 qatarı" tamaşası - Kişi

Səhnə, sənət, aktyor ifaçılığı barədə fikirlərini bölüşərkən tam real təhlil verən həmsöhbətimizin münasibəti qətidir: "Aktyor yaşadığı zamanın ən intellektual, ən müaliəli insanlarından olmalıdır. Çünki digərlərini maraqlandırmağı bacarmalıdır. Aktyor tarixçi, dilçi, musiqiçi, filosof olmalıdır, yaşadığı zamanı dərk etməlidir. Aktyor o dərəcədə maraqlı olmalıdır ki, tamaşaçı onu 2 saat səhnədə izləyə bilsin. İçi boş aktyoru tamaşaçı o dəqiqə hiss edir və telefonla oynamağa, söhbətləşməyə, yuxulamağa başlayır"...

Tamaşaçı sevgisi və alqış, dövlətin diqqət və qayğısı aktyorun səhnədə keçən ömrünün hədəf olmadığını göstərdi. 1986-cı ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Əməkdar artisti, 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti, 2002-ci ildə Xalq artisti fəxri adlarına layiq görülməsinə aktyor həm də Prezident təqaüdüçüsüdür.

Onun ampluası

Nurəddin Mehdixanlı mürəkkəb hadisələr burulğanında mənəvi çarpışmalar keçirən faciə notlu, dramatik xarakterli qəhrəman rollarını yüksək məharətlə yarada bilir. Bu mənada, onun Akademik Teatrın səhnəsində oynadığı rolları analiz edərkən daha çox xarakterik ifaçılığı ön plana çıxır. "Səhra yuxuları"nda Mehdi, "Təhminə və Zaur"da Muxtar, "Xurşidbanu Natəvan"da Xasay və Hidayət xan, "Unuda bilmirəm"də Kamran, "Büllur sarayda" Təbriz, "Mahnı dağlarda qaldı"da Böyük bəy, "Şeyx Xiyabani"də Məşədi Təhməz, "Vaqif"də Vaqif, "Aydın"da Aydın, "Fedra"da İppolit xüsusilə qeyd olunmalıdır. Bu obrazlarda qəhrəmanlarının düşdüyü vəziyyəti, onların daxili üsyanlarını, hər məqamda gözəçarpan ağrıları təbii

“Amma Lütfi müəllim məni inandırdı, Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin aktyorluq fakültəsinə qəbul oldum. Düzünü deyim ki, böyük sənətkarımız Adil İsgəndərov olmasaydı, yaqin ki, 6 aydan sonra yenə də arzularımın ardınca gedərdim. Məni sənətə bağlayan onun şəxsiyyəti oldu. Bizə öyrətdi ki, bu, sıradan bir peşə deyil. Əgər sən özünü başqaları üçün yandırmağı bacarırsansa, bu sənətə gələ bilərsən. Əksinə olsa, gəlmə. Bu, Sirat körpüsüdür. Sürüşsən, yıxılacaqsan. Amma bacarsan, verəcəkləri var. İnsanların məhəbbətini qazanırsan. Seçilmişlərdən olursan, sayılırsan. Böyük sənətkarlar var ki, 100 il öncə vəfat ediblər, amma hələ də yaşayırlar. Sən də onlardan biri ola bilərsən, amma ödəyəcəyin bədəl heç də ucuz olmayacaq”.

Bu öyüdlər, sənət ilhamı ilə dahi rejissor Adil İsgəndərovun rəhbərlik etdiyi kursu 1978-ci ildə başa vurur. Təyinatla Akademik Milli Dram Teatrına göndərilən N.Mehdixanlı aktyor truppasına iş götürülür. Azərbaycan tamaşaçısı tərəfindən İlyas Əfəndiyevin pyesi əsasında Tofiq Kazımovun quruluş verdiyi, sonradan Məmmədza Şeyxzamanovun bərpa elədiyi "Unuda bilmirəm" tamaşasında Kamran obrazı ilə tanınıb sevildi, ona aktyor vəsiqəsini məhz bu rol qazandırdı.

"Xəcalət" tamaşası - Vətən

“Kreppin son yazısı” tamaşası – Krepp

boyalarla, inandırıcı, sadə dillə tamaşaçıya hiss etdirməyə çalışıb. “Brüsseldən məktudlar”da Rəşid Axundov, “Dirilən adam”da Bəbir bəy, “Bu dünyanın adamları”nda Nemət Həsənzadə onun xarakterik rolları kimi tamaşaçı tərəfindən daha çox sevilib. Aktyorun “Xəcalət” tamaşasındakı Vətən obrazı xalqına, itirilmiş torpağına, od-ocağına illərdi ağı deyən, sinəsindəki yurd yangısına görə ovunmayan bir yurdsevərin dramı kimi çox təsirlidir.

Bu sıraya “Mesenat”da Tağıyev, “Lənkəran xanının vəziri”ndə Xan, “Əmir Teymur”da Əmir Teymur, “21:15 qatarı”nda Kişi rolları da daxildir. Həyat reallıqlarını səhnə estetikasında dolayısıyla tamaşaçıya ötürən qəhrəmanlarını tamaşaçıya inanaraq, sevərək təqdim edə bilir.

Aktyor Azərbaycan Dövlət Televiziyasında rol aldığı “Pəncərədə işıq” (Toğrul), “Solğun çiçəklər” (Bəhram), “Kimin sualı var?” (İlham), “Vəcdanla üz-üzə” (Hakim) teletamaşalarındakı rolları ilə daha çox tanındı və sevilirdi.

Bu obrazların hər birində qəhrəmanlarını hiss etməsi və onların daxili dünyasını tamaşaçıya açması potensial imkanlarından xəbər verir. Başqa sözlə, aktyor qəhrəmanlarını hər vaxtlə tamaşaçıya qəbul etdirməyə, onlara haqq qazandırmağa, oyun manerasından asılı olmayaraq, daxili azadlığını isbatə çalışır.

Sənət üçün...

Bir dəfə gəldiyimiz həyatda bir amalla yaşamaq və sonrakı peşmançılıqlara görə qorxmadan, yorulmadan məqsədinə doğru yürümək elə də asan deyil. Axı son ucu ölümlü dünyada biz insanları hər şeyin ən yaxşısına çatmaq kimi bir çəhrayı xülya aldadır. Həmin yaşam illüziyasını sənət, səhnə adamları başqa cür yaşayırlar. Bu mənada, o, həyatla səhnənin fərqi aydın sezən, öz dünyasındakı qəhrəmanı bütün obrazlarında axtaran aktyordur. “Aktyor qladiatorudur. Hər gün səhnəyə çıxır, döyüşür, orada bir tale yaşayır və ölür, pərdə bağlanır. Amma aktyorlar həm də oynadıqlarını gizlətmirlər. Aktyor sənətinin özəlliyi həm də bundadır” deyən Nurəddin Mehdiqanlı üçün səhnə bu mənada ayrı bir ecazıdır. Onun hər ifası, hər obrazda manevri, yaxşı mənada canlandırdığı qəhrəmanın zülmünü çəkməsi aktyor məharəti, səhnə ustalığı ifa özəlliyindən əlavə, daxili emosiyasının səhnəyə nüfuzudur.

Ümumilikdə onun səhnə və həyat xarakteristikasını müqayisə etdikdə, bir məqam mütləq qabarıq şəkildə üzə çıxır: Nurəddin Mehdiqanlı özünü ifadədə ustadır və istənilən amplitudada öz məni qəbul etdirməkdən çəkinmir. Doğrudur, buna heç də həmişə asan nail olmur. İstər səhnə, istərsə də sözün hər mənasında, bir az səhnələşmiş həyat reallıqlarını qəbul-inkarda döyüşkəndir, mübarizdir, tələbkəndir. Və fəvqəltəbii emosionaldır. Ona görə də hər oyununda özündən, iç dünyasından, xarakterindən işartılar var. Elə həm də yaxşı ki, var...

Ona görə də

Aktor kimi hər zaman tamaşaçını öz təsirində saxlamaq əzmindədir. İstənilən oyununda - istər adil hökmranlığında, istər rəzil qulluğunda, istər cahil oyunbazlığında, istərsə də sadıq aşiqliyində - tamaşaçıya istədiyi mesajı (təbii ki, dramaturji material çevrəsində) ötürə bilir. Tamaşaçısını həmişə tanıyan, onun ifaya münasibətdə hansı təəssürat və ovqatda olduğunu sezən oyunçudur. Oyununu, ifa ştrixlərini analiz edən müasirlərin ümumi rəyini nəzərə alsaq, romantik pafosa, coşqun daxili temperamentə, gözəgəlimli səhnə görkəminə malik aktyor və hər vaxtlə səhnədə görünən simadır.

Səhnənin Şeyx Nəsrullahı

Sonda isə onu səhnədə 60 illik yubileyi münasibətilə hazırlanan “Ölülər” tamaşasında Şeyx Nəsrullah rolu ilə görürük. Arzusunda

olduğu daha bir obrazı yaratdığına görə aktyor xüsusilə məmnundur. Tamaşanın əsas ağırlığı, şübhəsiz, Şeyx Nəsrullah rolunun ifası kimi Nurəddin Mehdixanlının çiyindədir. “Ölülər”də biz aktyorun yaradıcılıq qüdrətinin yeni bir tərəfi ilə tanış olduq. Səhnəyə ilk gəlişindən tamaşaçıları bir növ səhnədəkilər kimi, ovsunlayır, tamaşanın iştirakçısına çevirir və həmişə təsir tamaşa qurtarandan sonra da çəkilib getmir. Bu rolla Nurəddin Mehdixanlı bir daha Azərbaycan teatrının yetişdirdiyi ən istedadlı aktyorlardan biri olduğunu təsdiqləyir.

Beləcə, yubileyi münasibəti ilə sanki o özü tamaşaçılarına hədiyyə verir – yeni və fərqli yozumda yenidən səhnədə canlandığı İsfahan mollası Şeyx Nəsrullahı. Və ərməğanından məmnun halda gül dəstələrini sinəsinə sıxaraq səhnəni tərk edir, yeni teatr mövsümündə yenidən qayıtmaq və təzədən səhnə eşqini elə səhnədən hayqırmaq üçün... ♦

Həmidə Nizamiqızı

Qoqolun qərarı,

yaxud "Müfəttiş"i Bakıda necə qarşıladılar?

Nikolay Vasilyeviç Qoqolun (Yanovski) (1809-1852) şəxsiyyətinə, həyatına və yaradıcılığına münasibət birmənalı olmayıb. Hətta bir neçə il əvvəl ədibin rus və ya Ukrayna ədəbiyyat tarixinə mənsubluğu geniş mübahisə mövzusunə çevrilmişdi. Yazıçı bu pyesini 1835-ci ildə oxşar hadisəni danışan qələm dostu Puşkinin tövsiyəsi ilə yazmağa başlayıb, 17 il komediya təkmilləşdirmə işləri aparıb, 1842-ci ildə yekun redaktəsini, 1851-ci ildə isə 4-cü pərdənin replikalarından birinə dəyişiklik edib. Ədəbiyyat tarixinin "qızıl" səhifələrindən birini təşkil edən süjetin doğrulma tarixçəsinin daha bir ehtimalına görə, Puqaçov qiyamı haqqında material toplamaq üçün Nijni Novqoroda səfər edən Puşkinin özünü müfəttiş kimi qəbul ediblər. Lakin bütün bunlar fərziyyə mərtəbəsində qalan söhbətlərdir.

Qoqolun özü "Müfəttiş"i barədə deyirdi: "“Müfəttiş” mənim o zaman Rusiyada gördüyüm, bildiyim bütün naqislikləri, insandan daha çox ədalət, insaf tələb olunduğu yerlərdə baş alıb gedən haqsızlıqları küll halına salıb onlara birdəfəlik gülmək qərarımdır..."

Pyesdəki situasiya o haldı ki, işdəki qanunsuzluqlar vəziyyətə, onun görünməyən tərəfinin faş edilməsinə xidmət edir. Əsərin səhnə taleyi dərhal yoluna düşməyib - V.Jukovski imperatoru süjetin ümumrusiyaya deyil, yalnız əyalət məmurlarına aid olduğuna inandırdıqdan sonra "Müfəttiş" səhnəyə ayaq açıb.

Məşhur komediya rejissor Mikayıl Mikayılovun quruluşunda 64 ildən sonra yenidən Azərbaycan səhnəsinə döndü. Şux yumorun, sərrast istehzanın, dəqiq sarkazmın savadlı və səliqəli yozumu zalda o dərəcədə müvafiq reaksiya doğurur, bəzi səhnələrdə baş verənlər tamaşaçılara o qədər tanış gəlirdi ki, analoji durumlardan sanki qanları donmuş kimi səhnəyə baxırdılar.

Anton Antonoviç Skvoznik-Dmuxanovski: "Hərdən ağıln yoxluğu varlığından daha üstündür", "Müfəttiş kilsənin binasını xəbər alsa, deyin ki, tikildi, yandı, raportda da belə yazmışdım", "Hünəri var, kimsə şəhərdəki güzərandan narazılığını bildirsən!..", "Ola bilməz, müfəttiş o olsun!..", Pyotr İvanoviç Bobçinski: "Necə ola bilməz? O, mənim boşqabımın içinə elə hərisliklə baxırdı ki...", İvan Aleksandroviç Xlestakov: "İkiüzlü adamları sevmirəm, çünki özüm də beləyəm", "Mənə çox şey lazım deyil - itaət və ehtiram", Artemi Filippoviç Zemlyanika: "Mənim baş həkimi olduğum xəstəxananın bütün xəstələri milçək kimi ("qırılırlar" deyəcəkdi) sağalıb uçub gedirlər", Luka Lukiç Xlopov: "Mən elə bir mühitdə böyüyüb tərbiyə almışam ki, rütbəcə özümdən birçə qarış böyük şəxslə danışanda qorxudan və həyəcandan ürəyim ağzıma gəlir"...

Peterburqdan Saratov quberniyasına üz tutan və yolüstü Akademik Milli Dram Teatrında ayaq saxlayan "Müfəttiş" in, ümumiyyətlə, Qoqol qələminin hər hansı təzahürünün səhnə təcəssümü hazırlıqlı tamaşaçıya hesablanmış aksiyadır. Ümumiyyətlə, atası pyeslər yazmaq və qohumunun evində özfəaliyyət tamaşaları qoymaq həvəskarı olan, ədəbi fəaliyyəti boyu yüksəliş və eniş zolaqlarını tən bərabər nisbətdə görən Qoqol təxəyyülünün məhsulunu səhnəyə gətirmək teatr və rejissor üçün də özünütəsdiq məqamıdır. Və həmin məqamlar komediyanın budəfəki premyerası zamanı tamamilə qüvvədə idi. Üstəgəl səhnədə baş verən hadisələrin, səslənən dialoq və replikaların əks-səda doğurmaq itiliyi kütləşmədiyi üçün lap öncə qeyd etdiyim kimi, tamaşaçıların sanki qanı donurdu. Sabit Rəhmanın tərcüməsində ikihissəli beşpərdəli "Müfəttiş" adlı komediya çıxarmağı boynuna götürənlərin əhəmiyyətli qismi az və ya çox nisbətlə Qoqolla tanışlıqlarını, ona bələd olduqlarını və hətta ədəbi sevdiklərini oynaya bildilər.

Bu əhəmiyyətli qismi Rafael Dadaşov - Anton Antonoviç Skvoznik-Dmuxanovski, Elşən Cəbraylov - İvan Aleksandroviç Xlestakov, Nigar Güləhmədova - Anna Andreyevna, Rövşən Kərimdux - Ammos Fyodoroviç Lyapkin-Tyapkin, Rafiq Əzimov - Osip təşkil etdilər.

mükəmməl müstəviyə keçdiyini, yaxud da bunların tam əksinə, yaradıcı axtarışlardan məhrumluğa məhkumluğunu son dərəcə aydın göstərir. Aşkıdır ki, Mikayıl Mikayılov Qoqolun ədəbi irsini sevir, yazıcının şəxsiyyəti rejissor üçün maraqlıdır və bütün bunları gerçək teatr aksiyasına çevirmək üçün kifayət qədər cəsarəti və fəhmi var. Qoqol yaradıcılığına biganə olmayan bəndəniz üçün bunları görməmək və görüb etiraf etməmək mümkünsüzdür. Və əgər tamaşanın, yaxud səhnə əsəri adlana biləcək quruluşun müəllifi sadalanan məziyyətlərini yerli-yerində tətbiq etməyi bacarırsa, o zaman qələmə alınmasından 180 il ötən pyesin personajları sxolastik tipajlar kimi səhnədə var-gəl etmərlər, tamaşanın və ya səhnə əsərinin özü isə bəzi digər klassik əsərlərin tamaşaya qoyulması zamanı ən qabarıq təəssürat statusunu sonadək saxlayan hərəkətli illüstrasiya təəssüratı doğurmur. Akademik Milli Dram Teatrının "Müfəttiş" i bayağı mənanı, "obivatel" düşüncəsi (oxu: düşüncəsizliyi) səviyyəsini özü üçün ən məqbul inikas nöqtəsi sayan tamaşa olmadığı üçün səhnə əsəri adlanmağa layiq quruluşlar sırasına aid edilə bilər – bizim "Müfəttiş" eyni dərəcədə həm azərbaycanlısayaqdır, həm əsərin orijinal ruhunu canlandıracaq dərəcədədir, həm də ümumbəşəridir, dünyəvidir.

Skvoznik-Dmuxanovski(Rafael Dadaşov), Lyapkin-Tyapkin(Rövşən Kərimdux), Svistunov (Elgün Həmidov), Xristian İvanoviç Gibner (Firuz Xudaverdiyev), Artemi Filippoviç Zemlyanika (Kazım Həsənquliyev), Pyotr İvanoviç Bobçinski (Ramin Şıxəliyev)

Əlbəttə, demək olmaz ki, tamaşada iştirak edən aktyorların hamısı Qoqol yaradıcılığı, konkret, "Müfəttiş" komediyası ilə yaxından tanışdır və təəssüf ki, bəziləri bu məlumatsızlığı aktyorluq bacarığının dayazlığı ucbatından ört-basdır edə bilmədilər. Klassik əsərin personajı simasında çıxış etmək hər bir aktyorun arzusudur və buna görə də məmnuniyyətlə icra etdiyi, ən seçilmiş hallarda isə yaşadığı haldır, teatr aləmi üçün isə hadisədir. Klassik əsərin aktyor üçün məktəb, rejissor üçün isə imtahan olması bəlli faktdır. Məhz klassik əsərin ilk və ya növbəti səhnə təcəssümü rejissorun peşə keyfiyyətlərinin hansı səviyyədə olduğunu və ya korşalmadığını, yaxud yeni və daha

Bir sözlə, görkəmli teatr xadiminin dediyi kimi, rejissor klassik əsəri ya olduğu kimi səhnəyə gətirməli, ya da müəllifdən daha maraqlı və dəyərli nəsnələrlə sözünü deməlidir.

Haqqında danışdığımız səhnə əsərində hər iki mövqe balanslaşdırılmış şəkildə özünü ifadə edə bildi. Tamaşanın dekorasiyası (quruluşçu rəssam İlham Elxanoğlu) monolitliyi ilə yadda qaldı – bütün digər dekorları və vəziyyətləri səhnənin tavanından asılmış çoxlu

Osip (Rafiq Əzimov), İvan Aleksandroviç Xlestakov (Elşən Cəbrayıllov)

çərçivələrin fonunda üzə çıxdı. Aktyorların əksəriyyətinin personajlarla portret oxşarlığı cəhəti kifayət qədər qabarıq olan tamaşa üzü zala dayanaraq xaç çevirən Qoqolun obrazının donuz sifətli şeytanla əvəzlənməsi ilə başlayır. Qoqol qələminə və yazıçının sirliliyi, qapalı, mistika və dini əhvallarla zəngin həyat tərzinə və vəfatı tarixçəsinə tam uyarlı bu metafora sonda da müəyyən dərəcədə təkrarlandı. Tamaşanın əsərin ruhuna ümumən uyğun musiqisi də (musiqi tərtibatı Kamil İsmayılov) özünün mistik-polifonik xassəsinə əvvəldə və Peterburqdan, nəhayət ki, təşrif buyuran əsl yüksəkkrütbəli məmurun gəlişini bildirən təsvir-təsəvvürdən ibarət lal, amma bizim tamaşada bir qədər hərəkətə gətirilmiş finalda sadıq qaldı.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişləri ilə hazırlanan "Müfəttiş" Xalq artisti Rafael Dadaşovun 70 illik yubileyinə həsr edilmiş tamaşadır. Və səhnə əsərinin böyük xronometrajı müqabilində tamaşaçıların əksəriyyətinin maraq dalğasını kökdən düşməyə qoymayan yaradıcı heyətin doğura bildiyi təəssürata əsasən demək olar ki, mövsümün sonunda teatrsevərlərə layiqli hədiyyələrdən biri oldu. Səhnədə baş verənlər gərgin və məhsuldar yaradıcı işdən xəbər verdi. Əlbəttə, tələbkər tamaşaçıların aktyorlardan fərdi bacarıqlarını, təcrübələrini, bəzilərinin isə hətta müstəsna yaradıcı genlərini daha artıq söylə səfərbər etmək və daha mükəmməl səhnə əsəri ilə teatralları bir az da sevindirmək istəyini nəzərdən qaçırmamaq şərti ilə. Çünki tələbkər tamaşaçı teatrın inkişafı

deməkdir...

Qoqol elə müəlliflərdəndir ki, qələmə aldığı mətləblər haqqında "necə də dəqiq deyib, lap ürəyimdən xəbər verib (yaxud sanki fikrimdən keçənləri oxuyub)" söyləmək mümkün deyil. Qoqolu ya qəbul edirsən, ya da qəbul etmirsən, onunla ya razılaşırsan, ya da razılaşmırsan.

Skvoznik-Dmuxanovski(Rafael Dadaşov), Anna Andreyevna (Nigar Güləhmədova)

Və təsəvvür edin ki, bu tamaşanı Qoqolu anlamayan, qəbul etməyən, onunla razılaşmayan bir rejissor qoyaydı!... Və nə yaxşı ki, belə olmadı. Əvəzində "Müfəttiş"i nəzərdən keçirib replikaları əzbərləmək yox, öz prizması, öz iqtidarı çərçivəsində mütaliə edib, qavrayıb səhnəyə çıxan aktyorları gördük. Daha da konkretləşdirib bildirim ki, məsələn, Skvoznik-Dmuxanovski rolunun ifaçısı Rafael Dadaşov ədəbiyyatın və teatrın klassikasında baş rollardan birinin yozumuna bütün bacarığını səfərbər edərək yanaşmışdı. Onun ifasında Dmuxanovskinin idarə etdiyi şəhərdə qumarxana tipli məkanların nəinki yerli-dibli yoxluğu, hətta bu sözün özünün belə şəhər camaatına tanış gəlməməsi və həyatı boyu belə oyunlara maraq göstərməməsi haqqındakı mini monoloqu xüsusilə ən inandırıcı tərzdə idi. Xlestakov obrazında çıxış edən Elşən Cəbrayilovun səhnədəki davranışında isə ilk dəfə belə bir rolun ifaçısı olmaqdan doğan başgicəllənməsi, başqa sözlə, özündən müştəbehlik qətiyyəni yox idi – aktyor səhnədə göründüyü ilk andan sonadək bütün mizanlarda Qoqolun və Mikayıl Mikayilovun dediklərinə riayət, bununla belə kifayət qədər sərbəst şəkildə xəfif improvizələr və ya improvizəyə meyilliliklə qəhrəmanını təqdim etdi. Lyapkin-Tyapkin rolunun ifaçısı Rövşən Kərimduxtun personajının öhdəsindən gəlməsi haqqında isə yalnız onu demək kifayətdir ki, faktura və fabula uyarlığına görə nəzərləri bu aktyordan ayırmaq mümkün deyildi. Anna Andreyevna rolunda çıxış edən Nigar Güləhmədova XIX əsr Rusiya əyalətinin vəzifəli şəxsinin həyat yoldaşını özü kimi canlandırma bildi. Osip rolu həvalə edilmiş Rafiq Əzimov lakonikliyinə, üzviliyinə və ləyaqətinə sadıq qaldı. Digər aktyorlar isə az və ya çox nisbətə ya əzbərçi mövqeyində qaldılar, ya da məhz hansı əsərin tamaşasının iştirakçısı olduqlarını unudular.

Hələ erkən gənclik yaşlarında Qoqolun beynində belə bir fikir cövlan edirmiş: "... Ağlım kəsəndən çox əvvəlki çağlarımda dövlətə, xalqa, millətə, gərəkli ömür yaşamaq, cuzi də olsa xeyir vermək istəyi mənə rahatlıq vermirdi...". Bax bu əhval tamaşa boyu böyük yazıçının personajlarını canlandıran aktyorlar və tamaşaçılara da rahatlıq vermədi.

Kiçik, öz qınına çəkilmiş əyalət şəhərciyinə Peterburqun özündən müfəttişin gəlməsi (xırda mülkədarlar Bobçinski ilə Dobçinski şəhər mehmanxanasında olarkən iki həftədən bəri orda müftə yaşayan

Xlestakov soyadlı məmura rast gəlir və məhz onun Peterburqdan gəlmiş müfəttiş olduğunu yəqin edib bunu aləmə car çəkirlər) xəbəri yaşından, cinsindən, zümrəsindən asılı olmayaraq şəhərciyin bütün sakinlərini elə vəlvələyə, həyəcana salır ki, İvan Aleksandroviç Xlestakov adlı bu gəncin və onun Osip adlı nökrəsinin mehmanxanadakı miskin halı, hətta yaşayış haqqını, yemək pulunu yubatdığına görə birincinin qorxudan etdiyi etiraflar Anton Antonoviç Skvoznik-Dmuxanovskinin və onun yan-yörəsindəki özü kimi yarıtmaz qulluq sahiblərinin, üstəlik həyat yoldaşı ilə qızının sağlam düşüncə bacarığının üzə çıxmasını uzun müddətə əngəlləyir. Ta o vaxta qədər ki, itaət və ehtiramdan savayı heç nə istəməyən Xlestakova rüşvət vermək şövqü Dmuxanovskinin qızının ona ərə getməyə razı olmasına qədər böyük və... rüsvayçı (işdəki qanunsuzluqlar vəziyyətə, onun görünməyən tərəfinin faş edilməsinə xidmətə başlayanda – poçtal-

Skvoznik-Dmuxanovski(Ramiz Novruzov)

yonun çoxdan bəri məktubları açıb oxumaq vərdişi sayəsində Xlestakovun jurnalist dostu Tryapichkinə yazdığı və müasir dillə desək, açıqlamalardan ibarət məktub kollektiv şəkildə oxunanda) miqyas alır. Və məhz Xlestakova yarımaq səhnələri silsiləsində aktyorların Qoqolla və ifa etdikləri obrazlarla ünsiyyəti, dialoqu, anlaşması kifayət qədər, müəyyən məqamlarda isə son dərəcə bitkin təəssürat yaradır. Belə olmasaydı, teatrın 143-cü mövsümünün son premyerası kimi təqdim olunan və ayrı-ayrı tərkiblərlə ikicə dəfə oynanılan, bəndənin isə yalnız birinci premyerasını gördüyü səhnə əsəri haqqındakı düşüncə və duyğuları öləziyərdi (Skvoznik-Dmuxanovski rolunda xalq artisti Ramuz Novruzun çıxış etdiyi əlavə aktyor heyətinin iştirakilə baş tutan ikinci premyeranı seyr edən həmkarlarımızın təəssüratına görə hər iki heyət öz tamaşaçısını toplamaq iqtidarındadı...). Bu baş verməyibse, deməli, Belinskinin təbircə desək, Qoqol yaradıcılığına xas vəhdət, harmoniya, ülviliklə komikliyin sintezi, nikbin pafos kimi əsas cəhətlər yaradıcı heyətin "kompası" kimi "əllərindən düşməyib". ❖

Samirə Behbudqızı

SAKİTƏ ÜLVİ ELƏ DÜNYA ARZULAYIR Kİ...

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü Sakitə Ülvinin (Əliyeva) bu ilin sentyabrında 60 yaşı tamam olur. Ömrün 60 illik zirvəsindən geriye boylananda şərəfli, mənalı bir ömrün qürurunu yaşayır. Yubilyarı ona övladları qədər aziz olan kitablarından söz açaraq təbrik edir, uzun ömür, cəsaətliliyi, yaradıcılıq sevincləri arzulayırıq.

İnsan var ki, onunla ilk tanışlığın dostluğa çevrilir – bu gün mənə bacılarım qədər aziz olan Sakitə Ülvə kimi. 2012-ci ilin oktyabr ayının 20-də bir cənub şəhərində – Astarada yazıçı-dramaturq Fatma Həsənzadənin 80 illik yubileyi keçirildi. Bakıdan böyük nümayəndə heyəti ilə getmişdik – şairə-dramaturq Kəmalə Ağayeva, ilk poliqrafçı alim Şəddat Cəfərov, pedaqoq alim Şahrza Ağayev və başqaları. Yubilyarın doğulub boya-başa çatdığı Kakalos kəndinin mədəniyyət evində tədbir ahəstə davam edirdi. Qonaqlar, yerli ziyalıların əksəriyyəti çıxış etmişdilər.

“Çıxışa bir xanım dəvət olundu. Ağayana yerləşilə səhnəyə qalxdı. Dörd misralıq şeir dedi, üç cümləlik təbrik. Bütün təbriklər, deyilən xoş sözlər kölgədə qaldı. Açıqı, ona qədər danışmasaydım, bir bəhanə gətirib söz deməzdim. Eyni sırada oturduğumuzdan əyilib şəhadət barmağımla razılığımı bildirdim. Tədbirin ziyafət hissəsində yaxınlaşıb illərin tanış, dostu kimi söhbətləşdik. Ertəsi gün qonaqlarla Bakıya qayıtdıq. Artıq bir-birimiz üçün darıxmağa başladıq.

Zəngləşmələrimiz başladı. Bu xanımın təkə duyğusal ürəyi yox, insanlara yaxşılıq etməyi bacaran cəngavər xisləti də məni heyran etdi. Kimlərə qapı açmayıb?! Hansı haqqı tapdanmışın haqqını yoluna qoymayınca rahatlıq tapıb?!

Deyim ki, hər cəngavər qadının arxasında onu qoruyan kişi olmasa, heç nəyə nail ola bilməz. İndiyə kimi yaşadığı sevgini orta məktəb illərində qazanıb. Astarada uzun illər müxtəlif məsul vəzifələrdə fəaliyyət göstərən Mərhəmət Əliyevlə əl-ələ verib üç qız, bir oğlan böyüdüb boya-başa çatdırıblar. Yeddi nəvənin sevincini yaşayırlar. Nəsilbəri nəticə sevinci yaşamaq olsun.

Duyğusal xanım ilk gəncliyindən duyğularını qələmə alıb. Əvvəl yazdıqlarını “səndiq”də gizlədib, sonra işə cırıb atıb. Lakin çeşmənin gözünü tutmaq deyil ki... Çağlayan bulağı necə saxlamaq olar?! Biz tanış olana kimi respublikanın müxtəlif mətbu orqanlarında çıxış etmişdi. Sonra baş redaktoru olduğum “Söz” qəzeti ilə əməkdaşlığı başladı. “Sevgimin vətəni”, “Gözlənilməz görüş” hekayələri saf duyğuların, ülvə məhəbbətin, ali hisslərin tərənnümü idi. Son illər yazdıqlarını “Dünyanın ürəyi”nə yığıb hamıya paylayır. Təqdimat günü kitabın işıq üzü gördüyü “Avropa” nəşriyyatının direktoru Şöhrət Səlimbəyli Sakitə Ülvəyə

nəşriyyatın “Ən yaxşı vətənpərvər şair” diplomunu və qızıl medalını təqdim etdi. Kitaba ön söz yazan və təqdimat gününü səbirsizliklə gözləyən İqbal Astaralının dünyanı qəfil tərk etməsini hamı təəssüf hissilə andı. Sakitə xanımın qəlbini göyüm-göyüm göynədən bu ağrı sonra onun qələmilə nəzmə çəkildi. Göynəklərini “Söz”ün səhifələrində oxucularla bölüşdü.

“Dünyanın ürəyi”ndən mənim seçdiklərimə diqqət yetirək:

*Heç zaman sahili cənsiz bilməyin,
Onun da qəlbində bir sevgi vardır.
Bir zaman dənizə sevgisi vardı,
Bir eşqi, yüz arzu, muradı vardı.
Dənizlə anını yarı bölərdi,
Hicran düşündə sanki ölərdi.
Sən demə, dənizin eşq xəyanəti
Əfsus ki, özü tək sonsuz olarmış.
Gecəli-gündüzlü sahil gözləyir,
Dənizə görüşə hey ayaqüstü
Ləpələr alından tutanda gəlir.
Sonra da tələsik kor-peşman kimi
Sahillə bir anlıq durmaq istəmir.
Yolları, izləri bəhanə edib,
Tutub ləpələri qayıdır geri.
Sahilsə qəlbindən oyulur, gedir,
Süzülür göz yaşı daş sinəsindən.
Dənizə qayıdıb gəlidi yolla
O biri sahilə görüşə gedir.*

Bu “xəyanət”in sözlə çəkilməmiş nə gözəl dəniz-sahil mənzərəsi.

Sakitə Ülvinin bütün lirik şeirləri qəlboxşayandır.

Sakitə Ülvi ithaf şeirlərində daha səmimidir. Ulu Öndərə, möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevə, xoşməramlı səfirimiz Mehriban xanıma, anası Güllü xanıma, müəllimlərinə, akademik Sudeyif İmamverdiyevə, professor Hidayət İsayevə, həkim Gülarə Məmmədovaya, cərrah Rəşad Mahmudova, ilk poliqrafçı alim Şəddat Cəfərova, xalq şairləri Nəriman Həsənzadəyə, Məmməd Araza, Fikrət Qocaya, Xalq yazıçısı Əzizə xanım Cəfərzadəyə, milli qəhrəmanlarımıza, Xocalı şəhidlərinə, şair Nüsrət Kəsəmənlinin vəfatına həsr etdiyi və digər şeirləri orijinaldır.

Şairə ikinci kitabını “Paklığın zirvəsi” adlandırır. Dünyanın müxtəlif ölkələrində, eləcə də İran İslam Respublikasında dəfələrlə müsafir olsa da, yalnız Məşhəd səfərini qələmə almışdır. Yol boyu gördüyü tarixi yerlər, təbii gözəlliklər həssas qəlbini rıqqətə gətirib. İslam tarixinə müəyyən qədər bələd olduğundan, ömrü boyu İmam Rzanın məzarının ziyarəti arzusunda idi. Bu arzu ötən il baş tutdu. Məşhədə çatanadək müəllifin yol qeydləri çox maraqlıdır... Sakitə xanım üçün hər şeydən öncə İran İslam Respublikasındakı qadınların azadlığı, öz hüquqlarını lazımcına bilmələridir. Kişilərin qadınlara münasibəti heyratəmizdir. Qadınlar çarşablı olsalar da, nə dünyagörüşləri, nə də təhsil baxımından avropalılardan geri qalmırlar.

Nəhayət, Məşhədə yetişirlər. Qərib İmam Rzanın məqbərəsi... Sanki şəhərin nur payıdır. Burada insanlar daxilən saflaşır, fani dünyanın pisliklərinə nifrət edirlər. Ziyarətgahın həyatindəki muzeylər, müqəddəslər haqqındakı məlumatlar Məşədi xanımın diqqətini cəlb edir. Nadir Şah Əfşarın da məzarı buradadır. Söz-sənət vurğunu Sakitə Ülvinin Şərqi dahilərindən olan Firdovsinin yatdığı torpaq maraqlandırır. Tus şəhərinə yola düşürlər. Abbasilərin səkkizinci xəlifəsi Harun-ər-Rəşidin sarayı da buradadır. Dünya gözlərində bir anlığa lal sükuta dönür sanki... Firdovsinin ziyarətindən sonra saf duyğularla geri dönürlər.

“Paklığın zirvəsi” Sakitə Ülvi ömrünün sönməz işığıdır. Bu sönməz işıq inşallah Məşədi xanımın Kərbəla, Məkkə ziyarətləri zamanı da yollarını nura boyayacaq. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, Prezident mükafatçısı Sakitə Ülvinin növbəti kitabı qarşımdadır. Poeziya əhval-ruhiyyənin ifadəsidir, deyirlər. İnsan yaşantılarının, düşüncələrinin ifadəsidir. Sakitə xanımın da ilham pərisi ümmanları, ormanları... onunla birgə keçir. Görünməzdən ilham gələndə kağızsız, qələmsiz səmanı, havanı, yeri, göyü də “yazır”. Görünməzi bir hakim, özünü isə əmrə müntəzir sayır. Köksündəki ilham pərilili cahan yaşadığı dünyadan böyükdür. Elə dünya arzulayır ki, köksündəki ələmi açsın. Bu arzularla Sakitə Ülvi yeni kitabını “Görünməzdən-görünməz” adlandırmışdır.

Şeirləri birinci kitabında olduğu kimi orijinaldır. “Payız gəlir” şeirinə diqqət edək:

*Yenə xəzəl olur yarpaqlar bir-bir,
Saralıb-soluxub alı-yaşılı.
Böyük kədərindən rəqs edir sanki
Torpağın köksünə yapışır bir-bir.
Səma da kədərdən qaralıb daha
Bir qara çadraya bürünüb sanki...*

Kitabda şeirlərlə yanaşı hekayələr də yer alıb. Sakitə xanım nəsrində də poetik duyğuludur. “Şəhərin saf mehi elə bil dağların ətrini kəndə çatdırmaq üçün qapı-qapı gəzirdi...”

İkinci Dünya müharibəsi dövrü adamlarının uğurlu-uğursuz taleyindən bəhs edən “Bu dağlarda qalan sevgi, yaxud İsaq-Musaq quşunun əfsanəsi” hekayəsi maraq doğurur.

Sakitə xanımın əmək kitabçasında yalnız bir iş yerinin ünvanı var-Astara rayon 14 saylı kitabxananın müdiri. 40 ilə yaxındır burada çalışır. Sosial şəbəkələrin, internetin sürətlə inkişaf etdiyi əsrimizdə kitabın sıxışdırılması bir ziyalı, kitabsevrə olaraq onu təəssüfləndirir. “Bir kədər in sevinci” adlı sənədli hekayədə bu mövzunu ürək ağrısı ilə qələmə alıb.

Sakitə Ülvinin yaradıcılığı barədə çox söz demək olar və deyiləcək də. Çünki müdrik qələmindən çıxan hər yazı ürəkdən gəlir.

Yaradıcılıq yolu da qəlbi kimi geniş olsun! Qələm, heç zaman yorulmasın, susmasın. Amin! ❖

Sevda Əlibəyli,
R.Rza adına Beynəlxalq mükafat laureatı

Ədəbiyyat:

Sakitə Ülvi – Dünyanın ürəyi, Bakı. “Avropa” nəşriyyatı – 2013. Sakitə Ülvi. Paliqin zirvəsi, Bakı. “Avropa” nəşriyyatı – 2014. Sakitə Ülvi – Görünməzdən-görünməz / Bakı. “Avropa” nəşriyyatı – 2015.

Türkün ortaq dili - naxışlar

Bakıda keçirilən "I Beynəlxalq türk dünyasının ortaq dili naxışlar" simpoziumundan qeydlər

Minilliklərlə tarixi olan türk mədəniyyətinin ən əhəmiyyətli maddi elementlərinin başında xovlu və xovsuz xalqlar durur. Yalnız gündəlik həyatda istifadə edilən əşya deyil, eyni zamanda, bir sənət əsəri olan bu məmulatların üzərindəki naxışlar keçmişlərdə və hal-hazırda çox geniş ərazilərə yayılmış türk xalqlarının vizual əlaqələndiricisidir. Bu özəlliyi ilə naxışlar türklərin estetik dilini aşkara çıxarır və dünyadakı bütün türk xalqlarının vahid millət olduğunu göstərən bir vasitə, dəlil rolunu oynayır.

Türk xalça sənətindəki naxışların diaxron və sinxron tədqiqatı onların qədim dövrdən bu günə qədər çox geniş bir coğrafi ərazidə yaşayan bütün türk xalqları tərəfindən müxtəlif xalça nümunələrində, əşyalarda, digər sənət və memarlıq əsərlərində istifadə edildiyini göstərir. Həmin xüsusiyyətlərinə görə naxışların tarixdə qədim dövrlərə qədər gedən bir keçmişinin olduğu və türk duyğu və düşüncə dünyasından çox əhəmiyyətli izlər əks etdirdiyi məlumdur.

Ümumiyyətlə, başda Türkiyə və Azərbaycan olmaqla bütün türk dünyasında xalça və xüsusən də naxışlarla əlaqədar əhəmiyyətli elmi işlər aparılır. Xüsusilə naxışları toxuculuq, sənət tarixi, incəsənət, folklor, hətta dilçilik, semiotika baxımından qiymətləndirən əhəmiyyətli nəşrlər (məqalə, məlumat, kitab və s.) də var. Lakin bu sahədə hərtərəfli müzakirələrin aparıldığı elmi yığıncaq hələlik reallaşmayıb.

Yunus Emre İnstitutunun türkologiya layihəsi çərçivəsində 2015-2016 təlim-tədris ilində Bakı Dövlət Universiteti şərqşünaslıq fakültəsinin türk filologiyası kafedrasında bir il müddətində çalışan Yrd.Doç. Dr. Mustafa Karataş tərəfindən naxışlarla əlaqədar bir simpozium keçirilməsi fikri meydana gəldiyindən, təhsil ocağının təqdim etdiyi təklifin qəbulu zəminində layihə üzərində işlər başlandı. Bakı Yunus Emre İnstitutu fərqli türk dövlətlərində və bölgələrindəki naxışların tanınması, çox uzaqlarda yaşayan türk xalqlarında mövcud olan naxışların ortaq bir şəkildə istifadə edildiyinin göstərilməsi, bunun türk dünyasının sənət sahəsindəki "ortaq dili" olduğu gerçəyinin vurğulanması və mövzu ilə əlaqədar ilk addım kimi əvvəlcə həmin elmi fəaliyyətin simpozium olması qərarlaşdırıldı, elmi məsuliyyəti və səlahiyyəti isə Yrd. Doç. Dr. Mustafa Karataşa verildi. Layihənin tərəfdaşları isə Azərbaycan Respublikası Turizm və Mədəniyyət Nazirliyi və Xalça Muzeyi oldu. Bakı Yunus Emre İnstitutu müdiri İbrahim Yıldırım və Azərbaycan Xalça Muzeyinin direktoru Şirin Məlikova tərəfindən başlatılan hazırlıq işləri nəticəsində simpoziumun 2-3 iyun 2016-cı il tarixində Azərbaycan Xalça Muzeyində sərgi və elmi yığıncaqlar şəklində həyata keçirilməsi qərarlaşdırıldı. Beləliklə, əməkdaşlıqda həyatını türk dünyasının birliyinə həsr etmiş İsmayıl Qaspiralının "Dildə, fikirdə, işdə birlik!" fəlsəfəsinə uyğun, eyni dildə danışan, eyni hiss və düşüncə dünyasına sahib türk xalqlarının işdə də birlik edə biləcəyinin göstərilməsi hədəflənmişdi.

I BEYNƏLXALQ TÜRK DÜNYASININ ORTAQ DİLİ NAXIŞLAR SİMPOZİUMU

2-3 İYUN 2016

AZƏRBAYCAN XALÇA MUZEYİ

BAKİ Ş., MİKAYIL USEYNOV PR-Tİ, 28

Azərbaycan Xalça Muzeyi:
E-mail: mail@azcarpet.az
Tel: +99412 497 20 57

Bakı Yunus Emre İnstitutu:
E-mail: baku@yee.org.tr
Tel: +99412 440 31 05

Azərbaycan Xalça Muzeyi dünyada ilk ixtisaslaşdırılmış muzey kimi 50 ilə yaxın tarixi boyunca dəfələrlə beynəlxalq simpozium və konfranslara ev sahibliyi edib. Bu tədbir sayəsində də türk ölkələrindən gələn nümayəndələr xalqlarımızın minillik əlaqələrinin, ortaq mədəni, mental, mənəvi köklərinin ümumiliyini aşkara çıxaran xalça və xalça ornamentləri mövzusunun müzakirəsi kimi mühüm və əhəmiyyətli hadisə ətrafında ilk dəfə Bakıda toplandılar. Azərbaycan, Türkiyə, Özbəkistan, Qırğızistan, Qazaxistan və Türkmənistanın görkəmli alim və xalça mütəxəssislərinin maraqlı məruzələrlə çıxışları oldu. Arasıkəsilməyən mədəni və mental əlaqələrin ustalıqla qurulması, ənənələrin bir-birinə sirayəti, xalqlarımızı birləşdirən

mədəni qatların, vahid köklərin mövcudluğu ornamentlərin dili ilə bu məruzələrdə aşkara çıxarıldı. Çıxış edənlərdən hər biri öz ana dilində danışır və təəccüblü deyil ki, tərcüməçisiz belə, hamı bir-birini yaxşı başa düşür və nəinki verbal, həm də hər birimizdə doğuluşdan əsası qoyulmuş gen, təhtəlsüür səviyyəsində informasiya qəbul edirdi. Xalça isə türk xalqlarının simvolu, mənəvi və maddi mədəniyyət abidəimiz, möhkəm əlaqələrimizin bələdçisi kimi çıxış etdi. Təsədüfi deyil ki, simpoziumun təşkilatçıları nəinki bu tədbirin simvolu olaraq, həmçinin bizim xalqlarımızın vahid məkanda birləşdirilməsi amalıni daşıyan xalça toxumağa qərar verdilər. Xalçanın eskizi muzeyin baş rəssamı Tariyel Bəşirov tərəfindən yaradıldı. O, məruzəsində xalçanın

kompozisiyası, onu təşkil edən hər bir elementin semantikasi haqqında ətraflı məlumat verdi. Xalçanın ara sahəsinin sinkretik kompozisiyası özündə bütün türkdilli ölkələrin ənənəvi ornamentikasını toplayaraq, yalnız ornament dili ilə məhdudlaşmır, həm də mədəni inkişafın mərhələlərini – ilk türk yazılarını, qayaüstü rəsmləri, türk mifologiyasının simvollarını birləşdirir. Bu çoxcəhətli dünyanı bir yerə toplayan və qoruyan isə, əlbəttə ki, qədim türk mədəniyyətinə aid, planetimizdə tapılan ən qədim xovlu xalça – Pazırq xalçasının qorxmaz atlılar ordusudur.

“I Beynəlxalq türk dünyasının ortaqlı dili naxışlar” simpoziumu 02.06.2016 tarixində Xalça Muzeyində baş tutdu. Tədbirdə Türkiyənin ölkəmizdəki səfiri İsmayıl Alper Coşqun, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Mədəniyyət müəssisələri və xalq yaradıcılığı şöbəsinin müdiri Fikrət Babayev, AMEA-nın müxbir üzvü, millət vəkili Nizami Cəfərov, Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondunun prezidenti Günay Əfəndiyeva, Azərbaycan Xalça Muzeyinin direktoru, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Şirin Məlikova, Bakı Yunus Emre İnstitutunun direktoru İbrahim Yıldırım və xalq rəssamı Ağəli İbrahimovun çıxışlarının yer aldığı açılış mərasiminə görkəmli alimlər, sənətseverlər, xalçasünaslar və mətbuat nümayəndələri qatılmışdılar.

Əcnəbi qonaqların Xalça Muzeyi ilə tanışlığı, sərginin açılışı və musiqi proqramından ibarət ilk hissədən sonra iki gün davam

edən iclaslarda 6 türk ölkəsindən (Türkiyə, Azərbaycan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan və Türkmənistan) simpoziuma dövlətli 21 nətiqin məruzələri dinlənildi.

Simpoziyunda təqdim edilən məruzələrin məzmunu qısaca bu şəkildədir:

TÜRKİYƏ:

Memar Sinan İncəsənət Universiteti, fənn-ədəbiyyat fakültəsi, incəsənət tarixi bölümünün müəllimi Prof. Dr. **Yaşar Çoruhlu** “Türk dünyası xalça və düztoxumaçılıq yayğılarında kosmik və simvolik mənası olan bəzi motiv, şəkil və aktlar haqqında düşüncələr” başlıqlı məruzəsində türk dünyasının müxtəlif dövr və coğrafiyalarında hazırlanmış xalça və toxumalar üzərindəki “kainat – dünya”nın şəklə və bu şəkllə bağlı “dörd əsas istiqamət”, “mərkəz”, “dünyanın oxu (dünya ağacı)” kimi anlayışlar bir-biri ilə əlaqəli və müqayisəli şəkildə tədqiq olunmuş, həmçinin xarici ölkələrin sənətlərindəki bənzər motiv, təsvir və ya kompozisiyalarla müqayisələr aparılaraq müəyyən problemlər və onların həlli istiqamətində düşüncələrə yer verilmişdir.

Qazi Universiteti, incəsənət və Dizayn fakültəsi, ənənəvi türk sənətləri bölümünün müəllimi Prof. **Aysen Soysaldı** “Türk motivləri” başlıqlı məruzəsində xovlu və xovsuz xalçaların Orta Asiyadan çıxaraq dünyaya yayılan türk kimliyinin ən bariz sənədləri, hətta yörük (heyvandarlıqla məşğul Toroslarda yaşayan köçəri türk tayfaları) və kənd qadınları tərəfindən öz ehtiyacları üçün hazırlanan və keçmiş gələcəyə aparan körpülər olaraq qiymətləndirilir. Motivlərə verilən ad və daşıdıqları mənalarla, xovsuz xalçaların yazılı bir məktub

kimi oxunduğu, bu simvolların uğur və bərəkət işarəsi olaraq kənd cəmiyyətində hələ də istifadə edildiyi dilə gətirilir. Məruzədə türk mifologiyasına, türk toplumlarının qədim inanclarına və İslam inancı ilə ənənəvi xalq etiqaadının izləri olduğu ifadə edilən xalça, kilim naxışlarının ulduz, aşıq qıvrımı, gecə-gündüz, alma-alma, əli belində, qoç buynuzu, cüt başlı qartal, göz, tilsim, həyat ağacı, mehrab, şamdan, şam və küpə formaları haqqında mövzulara toxunulur.

Muğla Sıtkı Koçman Universiteti, Milas Peşə Ali Məktəbi, əl sənətləri bölümünün müəllimi Berna Sevinc “Anadolu və Türk dünyası xalılarında bəzi naxışlar və üslub birliyi” məruzəsində, xüsusilə Konya, Karaman, Niğde, Milas, Döşəməaltı, Manisa, Çanaqqala, Balıkesir, Sivas kimi xalça toxunan məkanlarda tətbiq edilən bəzi naxış və kompozisiya quruluşlarının türk dünyası xalçaçılıq mərkəzlərindəkilərlə naxış, üslub və kompozisiya birliyi baxımından müqayisəli şərhinə çalışıb.

Hacettepe Universiteti ədəbiyyat fakültəsi, türk xalqşünaslığı bölümünün müəllimi Prof. Dr. **Özkul Çobanoğlu** öz məruzəsində türk dünyası mədəniyyət ekologiyasının insanlığa hədiyyə etdikləri nümunələrin ən əhəmiyyətliələrindən biri olan xalça sənətinin Orta Şərqdən başlayaraq, Selendi, Bergama və Edremit, Ayvacık kimi Şimal-Qərbə doğru uzanan “quşlu xalı”lar, Şimali Azərbaycanda Qazax, Şirvan və xüsusilə də Ağstafa xalçaları arasında müqayisələr edib, bu məqsədlə tarixi və hal-hazırkı aspektlər nəzərə alınaraq, iki ənənənin adlandırılma və struktur-tematik xüsusiyyətlərini dəyərləndirib.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Universiteti, fənn-ədəbiyyat fakültəsi, müasir türk ləhcələri və ədəbiyyatları bölümünün müəllimi Yrd. Doç. Dr. **Mustafa Karataş** “Bir əlaqə kanalı olaraq türk naxışları” mövzulu çıxışında türk mədəniyyətinin maddi ünsürləri içində xalça sənəti məhsullarında çox fərqli şəkildə və rənglərdə görülən naxışların

müxtəlif əlifbalarla yazıya keçirilən türkçə kimi minlərlə illik türk tarixinin, duyğu və düşüncə dünyasının izlərini günümüze qədər əks etdirən türk mədəniyyətinin vizual bir kitabxanası xüsusiyyəti daşdığını dilə gətirdi.

“İnsanın var olduğu andan etibarən duyğu və düşüncələrini müxtəlif kodlar və kanallarla ifadəsi həqiqətindən yola çıxaraq, həmin formalardan biri olan sənətin də bir dil səviyyəsində qiymətləndirildiyini və bu sənət əsərlərindən birinin də xalılardakı naxışlar olduğunu dilə gətirən Karataş naxışların ünsiyyət yaratma xüsusiyyətləri, növləri və nəyi göstərdikləri barədə məlumat verdi. Ayrıca türk dünyasının “ortaq dili” olaraq qəbul edilən naxışların və mənalılarının bilinməsinin varlığımız və birliyimiz baxımından da çox böyük əhəmiyyət daşıdığını vurğuladı.

Marmara Universiteti Atatürk Təhsil Fakültəsinin müəllimi Doç. Dr. **Mustafa Aksoy** “Türkiyədəki kilimlər ilə tarixi xalılarda olan damğalar, onların mənşəyi” barədə danışarkən vizual və nəzəri məlumatlardan bəhs edərək, təsvir və möhürlərin izahını verdi, mədəniyyət tariximizin yazılmasında ana qaynaqlardan olan möhürlər və onların tarixi köklərini iştirakçıların diqqətinə çatdırdı.

AZƏRBAYCAN:

Ölkəmizin mütəxəssisləri Pazırk xalçasının mənşəyi, yaranma tarixi barədə kifayət qədər tədqiqatlar aparmışlar. Tarixi xronikalarda bu xalçanın türk xalqına, coğrafi mənsubiyyətinin isə Qarabağa (yəni Qarabağda toxunub) aid olması barədə dəlillər aşkarlanıb. Elə məruzələrdə də xalçanın ornamentlərinə görə - orta kəsimdə 24

Yunus Emre İnstitutu müdiri İbrahim Yıldırım

oğuz boyunu təmsil edən hun gülünün və dördüncü zolaqda xallı maralın sayı, quyuğu düyünlü qurbanlıq atların tərs düzümlü, birinci və üçüncü zolaqdakı qrifonlar - onun yas törəni üçün özəl sifarişlə Qarabağda toxunduğunun ortaya qoyulduğu bildirildi.

Bununla əlaqədar elmlər doktoru, professor **Kübra Əliyevanın** "Türk dünyasında naxışların semantikasının (dilin) düzgün araşdırılma istiqamətləri" adlı çıxışı da böyük maraq doğurdu. Müəllif mədəni ənənələrin ümumiliyi anlayışı haqqında danışaraq, ornament dilinin birləşdirici olduğu sənətin vahid bazasını formalaşdıran Azərbaycanda yaşayan çoxsaylı kiçik xalqların sənətində ornamental motivlərin inkişaf yollarını göstərdi.

ADRA-nın dosenti, xalçaçı-rəssam **Məmmədhusəyn Hüseynovun** "Tənqri Xan", "Evren" və "Ox" motivləri məruzəsi də elə bu ruhda səsləndi. Müəllif müxtəlif türk xalqlarının xalçalarında adları çəkilən motivlərin maraqlı paralellərini apararaq, mənalarnın interpretasiyalarının spesifikasiyasına, eləcə də sırf bədii məsələlərə aydınlıq gətirdi.

Elmlər doktoru, professor **Röya Tağıyeva** "Türk xalçalarının simvolikası - Türk xalqlarının etnoidentiklik amili kimi" mövzusunda tanrıçılıq türk dini simvolikasının türk xalçalarının ornamentikasının formalaşmasına böyük təsirdən bəhs etdi, xalça ornamentinin əsas strukturyaradan elementləri olan tanrıçılıqdan gələn bərabərtərəfli xaç və səkkizgüshəli ulduz haqqında maraqlı məlumatlar verdi.

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru **Vidadi Muradov**, tarixən dünyanın müxtəlif xalçaçılıq mərkəzlərində - İranda, Çində, Anadoluda, Azərbaycanda bədii kompozisiyasında "əjdaha" motivlərinin istifadə olunduğu xovlu və xovsuz xalçaların toxunulduğunu və onlar arasında bir sıra oxşar cəhətlər olsa da, hər bir xalçanın kompozisiyası, rəngləri və texniki xüsusiyyətlərinin toxunduğu məkanı və vaxtı müəyyənləşdirməyə imkan verdiyini söylədi: "Artıq alimlər

tərəfindən ayrıca qrupa aid edilmiş "Əjdaha xalçaları" elm üçün təkə öz mürəkkəb kompozisiya quruluşu baxımından deyil, həm də ornament sənətinin sadədən mürəkkəbə doğru inkişafının üzə çıxardılması, Avrasiya materikinə nəhəng hüdudlarında məskən salan qədim xalqlar arasındakı əlaqələri izləmək üçün böyük maraq kəsb edir..."

ADRA-nın "İncəsənət tarixi" kafedrasının dosenti **Şirin Məlikovanın** "Həyat ağacı" - ənənəvi xalq mədəniyyətində əsas arxetipik obraz kimi" məruzəsi türk mifologiyası mövzusunda - Azərbaycan xalçalarında öz əksini tapmış Günəşin yaranması haqqında əsas miflərdən birinə həsr edilib. Ənənəvi xalq mədəniyyətində ən mühüm arxetipik obrazlardan biri olan "Həyat ağacı"nın mənşəyi və onun Azərbaycan xalçalarının kompozisiyalarındakı müxtəlif modifikasiyaları haqqında danışılır.

ADRA-nın "İncəsənət tarixi" kafedrasının professoru, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru **Telman İbrahimov** milli xalçaşünaslığın daha bir mühüm və aktual məsələsinə toxunaraq, Qarabağ qrupuna aid "Çələbi"

xalçasının mənşəyi, termini, kompozisiyası və naxış simvolikası barədə məlumatları bölüşdü. "Çələbi" sözünün köklərinin linqvistik tədqiqatını aparan müəllif xalçanın başqa medalyon kompozisiyalarında rast gəlinməyən özünəməxsusluğu ilə seçilən mərkəzi medalyonunu ciddi təhlil edərək maraqlı nəticələr açıqladı.

Qarabağ qrupuna aid digər gözəl xalçadan Azərbaycan Xalça Muzeyinin əməkdaşı, bərpəçi **Dürdanə Qədirovanın** "Malıbəyli xalça naxışlarının semantikasi" adlı məruzəsində bəhs olunurdu. Onun kompozisiyasının mənşəyi əsrlərin dərinliyinə gedib çıxan ən arxaik ornamentlərdən qurulduğu qeyd edilərək, ayrı-ayrı elementlərin semantik mənalarnı açıqlanmışdır.

“Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Xədicə Əsədova Sankt-Peterburq muzeylərində qorunan xalılar üzərindəki türk naxışlarından danışdı. Sankt-Peterburqun Ermitaj Dövlət Muzeyi və Rusiya Etnoqrafik muzeylərində XIX əsrin əvvəllərindən bəri toplanan Azərbaycan xalçaları və toxuculuqla bağlı alətlər bəzən yabancı adlar altında təqdim olunsalar da, naxışları ilə doğru mənsubiyyətlərini və təyinatlarını təsdiqləmələrini vurğuladı.

ADRA-nın "İncəsənət tarixi" kafedrasının baş müəllimi **Aytən Əhmədova** orta əsr xalçalarımızda müşahidə olunan zoomorf ornamentlərdən aslan, canavar, ornitomorf ornamentlərdən qartal, tovuz quşu kimi totem xarakterli və ikidışli, üçdışli damğa təsvirlərinin semantik təhlilini verdi.

Türkiyə nümayəndəsi Berna Sevinc

Qazaxıstanı təmsil edən dosent Alimbekova Sabira və Əhməd Yasəvi adına Türk-Qazax Universitetinin müəllimi **Aydarşa Mərekenin** "Qazaxıstan xalça sənətindəki ornamentlərin mənası" məruzəsindən yerli xalçaların bədii tərtibatında işlənən zoomorf, nəbati və kosmoqonik ornamentlərin semantik mənalari haqqında ətraflı məlumat aldıq.

Özbəkistandan gəlmiş görkəmli sənətsünas, elmlər doktoru **Elmira Gül** "Orta Asiya və Azərbaycan xalçalarında tayfa gölləri və damğalar" mövzusunda çıxış etdi. Müəllif məruzədə hər iki regionun xalçaçılığındakı ənənəvi motivlərin yalnız bədii həllərinin təkamül mərhələlərinə deyil, həm də məna yükünə, onların bir-birinə sirayət etməsinə, müxtəlif şərhələrinə və adlarına aydınlıq gətirdi. Ümumiyyətlə, simpoziumda ornament sənətində terminologiya mövzusunda böyük yer verildi və bu məsələ maraqlı müzakirələrə səbəb olaraq, alimlər qarşısında gələcək elmi toplantılarda həllini gözləyən suallar qoydu.

Qırğızıstandan olan **Dinara Çoçunbayevanın** (Asiya-Sakit okean regionunun Ümumdünya sənətkarlıq şurasının Mərkəzi Asiya üzrə vitse-prezidenti) çıxışında isə ənənə və müasirlik mövzusu öz əksini tapdı. "Qırğız xalça sənəti" adlı məruzəsində müəllif həndəsi ornamentlərin semantikasını, bir neçə əsrlər boyunca onların genezisini açıqlayaraq keçə sənətinin ənənələri haqqında məlumat verdi. Müəllif əsrlər boyu toplanmış həyat müdrikliyini sadə, amma qeyri-adi

obrazlı ornamentdə cəmləşdirən bu qədim sənətkarlığın gözəlliyini açaraq, planetimizdə yaşayan xalqların heyranedicə rəngarəng mozaikasını formalaşdıran mədəni ənənə və inancların, nəsillər arasındakı əlaqələrin saxlanılmasının vacibliyindən danışdı.

Türkmənistan nümayəndəsi, memarlıq üzrə elmlər namizədi **Oquljeren Hacıyevanın** nitqində türkmən və digər türk xalqları xalça ornament ənənələrinin nəsildən-nəslə ötürülməsi prosesi, məhz xalçaların bədii üslub xüsusiyyətlərinin türkmən təsviri incəsənəti və memarlığının formalaşmasına təsiri, xalça tipini müəyyənləşdirmək üçün əsas xüsusiyyət kimi xalçanın mərkəzi hissəsində təkrarlanan və əsas ornament bəzəyi sayılan tayfa gölünün - türkmənlərin özünəməxsus totem işarəsi - qorunaraq nəsildən-nəslə ötürülməsindən bəhs olundu.

Simpoziumun elmi iclasları 4 sessiyada həyata keçirilərək, Bakı Yunus Emre İnstitutunun müdiri **İbrahim Yıldırım** və Azərbaycan Xalça Muzeyinin müdiri **Şirin Məlikovanın** yekun çıxışları, belə tədbirlərin türk dünyasının varlığı və birliyinə töhfə verəcəyinə böyük ümidlərlə başa çatdı. Sonda qonaqlar Qobustan Milli Parkına və ölkəmizin digər tarixi məkanlarına səyahət elədilər. ♦

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Karataş,
Nevşehir Hacı Bektaş Vəli Universiteti, fənn-ədəbiyat fakültəsi,
cağdaş türk ləhçələri və ədəbiyyatları bölümünün müəllimi;

Dos. Şirin Məlikova,
Azərbaycan Xalça Muzeyinin direktoru

Hələ də öyrənilən Cəfər

Böyük yazıçı, dramaturq Cəfər Cabbarlı ədəbi irsinin öyrənilməsi, təbliği məqsədilə yaradılan ev-muzeyi 1979-cu ildən fəaliyyətə başlamış, muzeyin rəsmi açılışı 1982-ci ildə Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin şəxsən iştirakı ilə həyata keçirilmişdir. Muzeyin 7 otaqdan ibarət zəngin ekspozisiya zalında dahi mütəfəkkirin həyat və yaradıcılığını əks etdirən maraqlı eksponatlar nümayiş etdirilir.

“Ekspонатlar arasında tarixi sənədlər və fotosəkillər, məktublar, nadir əlyazıları, yazıçının sağlığında istifadə etdiyi şəxsi və ailəsinə məxsus əşyaları yer alıb. Habelə yazıçının siyasi fəaliyyətini (1918-20-ci illər, Xalq Cümhuriyyəti dövrü), eləcə də incəsənətin müxtəlif sahələrindəki yaradıcılığını əks etdirən materiallar (teatr, kino, opera, jurnalistika, tərcümə və s.), ədibin əsərlərinin işıq üzü gördüyü bir sıra müxtəlif qəzet və jurnal nümunələri (“Məktəb”, “Babayi-Əmir”, “Qurtuluş” və s.) ekspozisiyanı zənginləşdirir.

Sərgilənən materiallar arasında ədibin ayrı-ayrı dram əsərlərinə hazırlanmış səhnə maketləri və rəsm əsərləri, afişalar, heykəltəraşlıq nümunələri, həmçinin böyük sənətkara vaxtı ilə yaxın dostlarının, tanınmış şəxsiyyətlərin bağışladığı hədiyyələr, C. Cabbarlı ədəbi irsini tədqiq edən maraqlı elmi əsərlər xüsusi maraq doğurur. Muzeyin fondu daim zənginləşir. 2014-cü ildə muzeyin

fəaliyyətə başlamasının 35 ili tamam oldu. Sevindirici haldır ki, bu sənət ocağı böyük dramaturqun həyatı və zəngin bədii irsinin təbliği və tədqiqi sahəsində bir sıra maraqlı layihələri uğurla həyata keçirə bilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, yazıçının həm şəxsi həyatının, həm də yaradıcılığının uzun illər xalqdan gizli saxlanan və yaxın zamanadək oxuculara naməlum qalan bir sıra mühüm məqamlarının öyrənilməsi və təbliği baxımından muzeyin qarşısında bir sıra vacib məsələlər dururdu. Həmin işlərin həlli sahəsində artıq bəzi vacib layihələr həyata keçirib. Məsələn, Cəfər Cabbarlının incəsənətin bir sıra vacib sahələrindəki (kino, opera, tərcümə və s.) xidmətləri, təəssüf ki, uzun illər dramaturji fəaliyyətinin kölgəsində qalaraq lazımcına öyrənilməmişdir. Halbuki yazıçının həm teatr, həm kino, eyni zamanda, opera, jurnalistika, bədii tərcümə və s. sahələrdəki fəaliyyətinə nəzər saldıqda bu böyük şəxsiyyətin Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti üçün nə qədər nəhəng işlər gördüyünün şahidi oluruq. C. Cabbarlının yaradıcılığında mühüm yer tutan əhəmiyyətli məqamları diqqətə çatdırmaq, eyni zamanda, bu məsələlərlə bağlı muzeyin son illərdə həyata keçirdiyi bəzi maraqlı layihələr haqqında məlumat vermək istərdim.

“C. Cabbarlının tərcümələri” kitabı

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan tərcümə sənətinin inkişafının yeni yüksəliş dövrü XX əsrin əvvəllərinə – böyük inqilabi hadisələr dövrünə təsadüf edir. Bu dövrdə həm ictimai-siyasi, həm də ədəbi-bədii mətnlərin Azərbaycan oxucularına çatdırılması sahəsində böyük addımlar atılır, rus dilindən və qismən Qərbi Avropa dillərindən Azərbaycan dilinə bir çox əsərlər tərcümə edilir. Bu sahədə rus dilinin əvəzsiz imkanları vardı. İstər rus mədəniyyətinin, elminin və istərsə də dünya mədəniyyətinin ən gözəl nümunələri məhz

bu dildən başqa xalqların, o cümlədən Azərbaycan xalqının dilinə tərcümə edilirdi. Həmin dövrdə tərcümə sənətinin yaranması və inkişafında böyük rol oynayanlardan, tərcümə sənətinin əsasını qoyanlardan biri məhz C.Cabbarlı olmuşdur. Yazıcının Qərb və rus klassiklərindən etdiyi tərcümələrin siyahısı böyük, janrları müxtəlif, üslubu zəngindir. **Tərcümə əsərləri arasında V.Şekspirin “Hamlet”, “Otello” faciələrini, F.Şillerin “Qaçaqqlar” komediyasını, L.N.Tolstoyun “Hacı Murad” və “Çocuqluq” povestləri ilə bərabər Henrix Lonqfellowun “Koroğlunun atlanışı” şeirini görürük. Tərcümə işinə yüksək bir sənət kimi baxan, əlinə aldığı hər bir əsəri böyük bir ilhamla, coşğun bədii yaradıcılıq ehtirası ilə tərcümə edən bu istedadlı yazıçı qısa ömrü ərzində dünyaya klassiklərinin əsərlərinin, həqiqətən, klassik tərcümələrini vermiş, onları bütün əzəməti ilə tamaşaçı və oxucularımıza tanıtdıra bilmişdir. Təəssüf ki, son illərə qədər Cabbarlının tərcüməçilik fəaliyyəti haqqında oxucular çox az bilgiyə malik idilər və ya heç bir məlumatları yox idi. Bu səbəbdən yazıcının tərcümə etdiyi əsərlərin bir qisminin toplanaraq kitab halında oxuculara təqdim olunması muzeyin həyata keçirmək istədiyi ən önəmli işlərdən idi. 2014-cü ildə C.Cabbarlı Ev-muzeyinin layihəsi əsasında Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin böyük dəstəyi ilə dramaturqun tərcümə əsərlərindən ibarət “Cəfər Cabbarlının tərcümələri” adlı kitab işıq üzü görərək oxucuların ixtiyarına verildi.**

“Cəfər Cabbarlı Mükafatı”...

“Cəfər Cabbarlı Mükafatı” ilk dəfə C.Cabbarlı Ev-muzeyinin layihəsi əsasında “BP” şirkətinin sponsorluğu ilə 2001-ci ildə təsis olunmuşdur. Mükafat Cəfər Cabbarlı teatrının və yaradıcılığının səhnə təəcəssümü, təbliği və tədqiqi sahəsində müstəsna işlərə, əsərlərə, Azərbaycan ədəbiyyatının və teatrının, estetik fikrinin inkişafında xüsusi hadisə olan bədii nümunələrə görə teatr xadimləri və dram yazarlarına təqdim edilir. Mükafatın ilk, baş qalibi C.Cabbarlının “Aydın” tamaşasının rejissor işinə görə Xalq artisti Mikayıl Mirzə, 2-ci

yerin qalibləri “ən yaxşı aktyor və ən yaxşı aktrisa” nominasiyalarında “Sevil” operasında Balaş roluna görə Xalq artisti Azər Zeynalov, Sevil roluna görə Əməkdar artist Zemfira İsmaylova olmuşdur.

“**Ədibin yaradıcılığının zənginliyi və incəsənətin müxtəlif sahələrindəki əvəzsiz xidmətləri nəzərə alınaraq, sonrakı illərdə mükafat müxtəlif nominasiyalar üzrə müəyyənləşərək, ədəbiyyat, teatr və kino, jurnalistika, ədəbiyyatşünaslıq sahələri üzrə çalışanyaradıcı şəxslərə, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinə təqdim olunmuşdur. Müxtəlif illərdə mükafata rejissor A.Kazımov, aktyorlar H.İsmayilov, R.Əzimov, kinorejissor O.Mirqasımov, yazıçı Elçin, teatrşünaslıq üzrə professorlar İ.Rəhimli, M.Əlizadə, ədəbiyyatşünaslıq sahəsi üzrə professorlar A.Rüstəmli, T.Məmməd, H.Qasımov, F.Rzayev və başqaları layiq görülmüşlər.**

Mükafatın sonuncu, növbəti təqdimatı C.Cabbarlı Ev-muzeyi və “C.Cabbarlı adına mədəniyyət, elm və təhsilin inkişafına yardım İctimai Birliyi”nin birgə təşkilatçılığı ilə 2016-cı il mayın 23-də Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrında böyük təntənə ilə həyata keçirildi. 2016-cı ilin mükafatına Xalq şairi Nəriman Həsənzadə, Xalq artistləri Fuad Poladov, Mələkxanım Əyyubova, filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Rauf Sadıxov, yazıçı-publist Sadıq İbrahimov-Elcanlı, professor Gültəkin Mirqasımovaya layiq görüldülər.

Muzeyin kollektivi tərəfindən görülmək işlər çoxdur. Dramaturqun bədii irsinin öyrənilməsi, zəngin yaradıcılığının təbliği bir sıra yeni layihələrin işlənməsini tələb edir. Cabbarlının həm ədəbi fəaliyyəti, həm də başqa sahələrdəki yaradıcılığı ilə bağlı tədqiqatların aparılması, kitab nəşri, sərgilərin təşkili, müxtəlif mövzulu kütləvi tədbirlərin keçirilməsi və s. muzeyin həyata keçirəcəyi növbəti layihələr sırasındadır. Çalışacağıq ki, qarşıya qoyulan məsələləri uğurla həll edək və reallaşdırdığımız layihələr ictimaiyyətə layiqincə təqdim olunsun. ♦

Qəmər Seyfəddinqızı,
C.Cabbarlı Ev-muzeyinin direktoru

Arxeologiya elmi rəssam təxəyyülündə

İnsanın düşüncə və təfəkkürünün formalaşmasında bəzi elmlərin çox mühüm rolu vardır. Arxeologiya elmi də bunlardan biri hesab edilməlidir. Çünki min illər öncə sənətkarlar tərəfindən yaradılmış nümunələr zaman keçdikcə daha da qədimləşir və daima cəmiyyətin marağına səbəb olur. Bəzən bu maddi mədəniyyət nümunələri uzun zaman düşünməyi, məna axtarışı tələb edir. Ən maraqlısı isə – məhz bu qədim əşyalar və onlardan ibarət yaradılmış kompozisiyalarda ikiqat düşünməyi tələb edən xüsusiyyətlərdir. Əlbəttə ki, belə əsərlərin yaradılması ilə qədim sənətkar – “rəssam” və müasir rəssam arasındakı vəhdət üzə çıxır.

“Arxeologiya elmi və qədim maddi mədəniyyət nümunələrinin rəsm əsərlərində təzahürünə çox nadir hallarda rast gəlmək mümkündür. Amma bu tipli kompozisiyalarla işləyən rəssamlar sözün əsl mənasında qədim dövrü əyani şəkildə canlandırmaqla rəssamlıq sənətinə böyük töhfələr vermiş olurlar. Belələrindən biri də gözəl fırça ustası, mahir sənətkar, rəssam Fərhad Safalar oğlu Fərmanovdur.

Fərhad Fərmanov artıq uzun illərdir ki, rəssamlıq sənətinin bir hissəsi – Azərbaycanın qədim dövr tarixi və onun maddi mədəniyyət nümunələrinin tabloları haqq edilməsi işi ilə məşğuldur. Onun qrafika və kətan üzərində yaratdığı əsərlərdə həm realizm, həm də abstrakt mövzulara geniş yer ayrılıb. Müəllif üslubunda

Orta əsrlər keramikası

çəkilməş əsərlərdə rəssam qədim dövr ilə müasirliyi sintez edir və seyrçi qarşısında düşüncə tələbli şərtlər qoyur. Qədim dövr tariximizin araşdırılmasında xüsusi əhəmiyyətli arxeoloji tapıntıların bir qismi məhz onun əsərlərində öz əksini tapmışdır. Aşağıda həmin əsərlərin müəyyən qədər təhlili verilib ki, bu da oxucuda müəyyən qədər təsəvvürün yaradılmasına köməkçi rolunu oynaya bilər.

“Arxeoloji sahə” adlanan əsərdə arxa fonda arxeoloji qazıntı sahəsi canlandırılıb. Sahənin kənarlarına çəkilməş ağ-qırmızı lentin təsviri bunu əyani şəkildə təsdiqləyir. Lentdən aşağı hissədə torpağın yağışdan sonra quruyub çatlaması göstərilib. Həm də torpaq çatlarının forması saxsı qırıqlarına bənzədiyi üçün buna uyğun müxtəlif naxışlarla (dalğalı, ziqzaqvari və s.) bəzədilib. Yəni rəssam torpağın gili və ondan hazırlanan saxsı qabların kompozisiyasını bir növ əks etdirib. Qeyd etdiyimiz kimi, həmin qırıqların üzərindəki naxışlar, eyni zamanda, arxeoloji qazıntılar zamanı tapılan nümunələrdən götürülüb. Əsərdə böyük küp və küpün içərisindən çıxan tut ağacı təsvir olunub. Kompozisiya xalça sxemində uyğun qurulub. Tut ağacının

kölgəsi ağacın formasına uyğun şəkildə kompozisiyanın aşağı hissəsində verilməklə simmetriya saxlanılıb. Mərkəzdə qara rəngli ilmə şəklinə gənc arxeoloqların arxa-arxaya söykənib oturmuş halda stilizəsidir. Lap aşağıda arxeologiyada işlənən ləvazimatlar: fırça, skribok (qaşıyıcı) və ölçü vahidi göstərilib. Ümumi kolorit əsərdə günorta çağı olduğunu bildirir. Ümumiyyətlə, kompozisiyanın bu şəkildə işlənməsi belə təəssürat oyadır ki, torpaqdan yaranan nə varsa yenidən torpağa qayıdacaqdır. Eyni zamanda, bu kompozisiya Azərbaycanın maddi mədəniyyət nümunələrinin yüksək səviyyədə olmasını göstərməklə yanaşı, həm də müasir dövrün bədii-estetik tələblərinə uyğun şəkildə işlənməmişdir. Əsər 96x96 sm ölçüsündədir.

55x55 sm ölçülü “Orta əsrlər keramikası” əsərində isə adından da göründüyü kimi, orta əsrlərə aid saxsı məmulatlarından ibarət kompozisiya qurulmuşdur. Bu saxsı məmulatları şirli qablardan ibarətdir. Əsərin kətan üzərində 4 hissəyə bölünməsinə əsasən Azərbaycanın hər bir bölgəsində orta əsrlər dövrü dulusçuluq sənətinin ən yüksək səviyyəyə çatdığını söyləmək mümkündür.

Dulusçuluq Azərbaycanda sənətkarlıq istehsalının ən qədim sahələrindən olub və bu günə qədər də öz əhəmiyyətini saxlayıb.

“İnkişaf etmiş orta əsrlərdə Azərbaycanda dulusçuluq istehsalı daha yüksək səviyyəyə çatmışdır. Monqol işğallarına qədər davam etmiş bu yüksəliş dövründə dulusçuluqda güclü kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliyi baş verib. Müxtəlif dulusçuluq mərkəzlərində şirli qablar istehsalının başlanması, dulus kürələrinin kütləvi şəkildə tətbiqi yüksək keyfiyyətli saxsı məmulatının istehsalı

Kiş Alban məbədi

üçün daha əlverişli şərait yaradırdı. Orta əsrlərdə saxsı qabların yayılması arealı Azərbaycanın, demək olar ki, bütün şəhər və vilayətlərini əhatə edirdi.

Bir çox yaşayış məntəqələrində, o cümlədən Beyləqanda aparılan arxeoloji qazıntılar nəticəsində ölkəmizdə şirsiz və şirli qablar

istehsalının yüksək səviyyəsini sübut edən çoxlu materiallar aşkarlanmışdır. Yazılı mənbələrdə Şamaxı, Şəki, Ərdəbil, Təbriz, Naxçıvan, Gəncə, Ordubad və s. şəhərlərdə saxsı məmulatının istehsalı barədə məlumat verilir. Erkən şirli saxsı məmulatı anqob, marqans və yaşıl rənglə naxışlanaraq şəffaf rəngsiz və ya şəffaf açıq-sarı rəngli şirli hazırlanırdı. XI-XIII əsrlərin şirli saxsı məmulatı arasında cızma, qazma naxışlı monoxrom qablar, ağ anqob üzərində və şəffaf şir altında marqansla naxışlanmış qablar, cızma üsulu və müxtəlif rənglərlə işlənmiş nəfis polixrom şirli qablar üstünlük təşkil edirdi. Rəssamın çəkdiyi qablar içərisində fayans qablara rast gəlinir. Ağ süd rəngli, mavi, yaşıl, firuzəyi, qəhvəyi, göy və s. rənglərdən istifadə olunmuş qabların bədii işlənməsində boya, cızma, basma və oyma naxışlardan istifadə aydın seçilir. Müxtəlif motivli təsvirlər – nəbati, həndəsi və kitabə elementləri hər bir əşyanın çox orijinal xüsusiyyətlərə malikliyinin göstəricisidir. Bu əsərdə təsvir edilən hər bir saxsı məmulatı Azərbaycan ərazisində arxeoloji qazıntılar zamanı tapılan gözəl nümunələr əsasında çəkilmişdir.

“Kilim ilə saxsı qablar” əsərində müxtəlif dövrlərə aid saxsı qablar və XIX əsr zili texnikasında işlənmiş hovsuz xalça fraqmenti təsvir edilib. 65x50 sm ölçülü əsərin çəkilməsində məqsəd həmin dövrlərə mənsub nümunələrin təsviri ilə yanaşı, həm də onlar arasındakı vəhdəti göstərməkdir. Bundan əlavə, əsərin maraqlı kompozisiya quruluşu vardır. Belə ki, xalça üzərində təsvirlənən bu saxsı nümunələrin düzlüyünə baxdıqda öndəki hər bir qabın arxasında onun siluetini də görmək olur. Bir maraqlı cəhət də arxadakı hər bir qabın üzərinə düşən işığı və kölgəni bildirməsidir. Məhz bunlar kompozisiya baxımından əsərin daha da orijinal və baxımlılığına, tamaşaçı tərəfindən daha maraqla qarşılanmasına şərait yaradır.

Rəssamın “Kiş Alban məbədi” əsərində Azərbaycanın şimal-qərbində, eramızın ilk əsrlərinə aid edilən Qafqaz Albaniyasına məxsus məbədin təsviri verilmişdir. Əsər 45x27 sm ölçülüdür. Dini kompleks Şəki rayonu Kiş kəndinin Maflar məhəlləsindədir. Məbədin ərazisini əhatə edən divarların qalıqları bəzi yerlərdə indi də qalmaqdadır. Bu divar qalıqları məbədin özünün az qala Maflar məhəlləsi boyda bir əraziyə malik olduğunu göstərir. Bütün bunlar onun müqəddəs dini mərkəz olmasından xəbər verir.

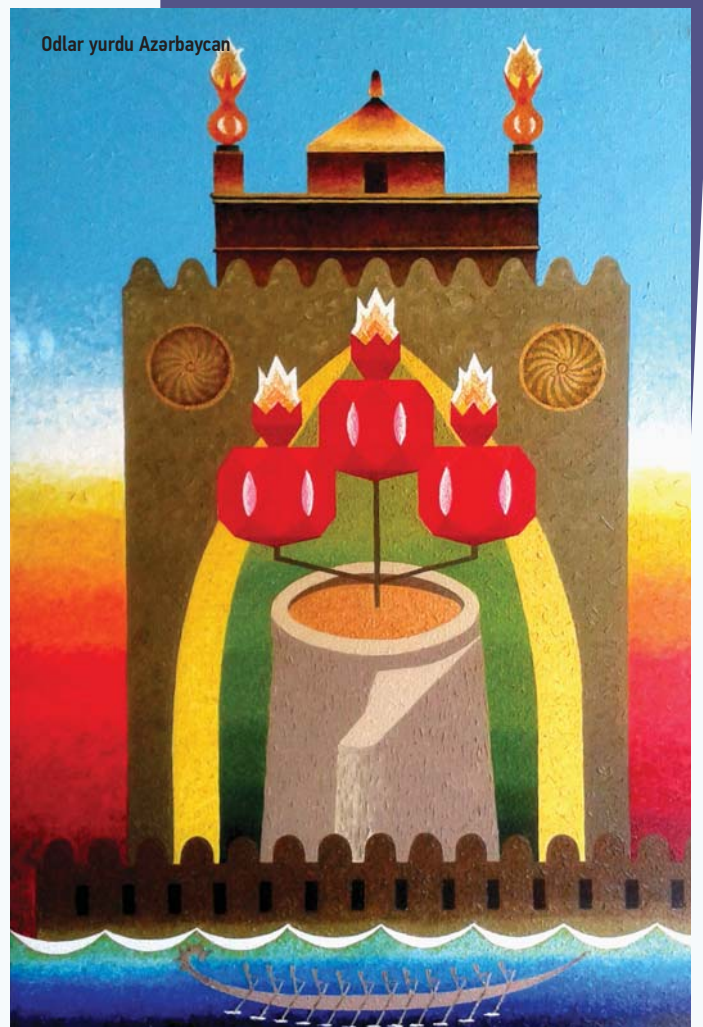
“Məbədin qülləsi, bu qülləyə bitişik divarlar yerli materiallarla – daşla hörülmüş kirəclə suvanıb. Qülləyə bitişik salonun üstü iri, yonma daşlarla örtülüb. Qüllənin divarları 3 tərəfdən metal pulları cəzb etmək xüsusiyyətinə malikdir. Bunu nəmliklə, uzun müddət şam yandığından divarlara parafin qatının çökməsi, qüllə daxilində hava cərəyanı ilə izah edirlər. Bu cür magik xüsusiyyətinə görə məbəd ocaq, pir və ziyarət kimi müqəddəs yerlərdən biri sayılır.

Məbədin yerli əhali tərəfindən bu günə qədər qorunub saxlanması əsas səbəbi müqəddəs sayılmasıdır ki, bu da onun qədimliyi ilə bağlıdır. Qafqaz Albaniyasında xristianlığın yayılma tarixindən bəhs edən VII əsr alban tarixçisi Moisey Kalankatuklu “Albaniya tarixi” əsərində miladın 50-70-ci illərində baş verən hadisələri təsvir edir. Əsərdə qeyd olunur ki, İsa peyğəmbərin sevimli şagirdlərindən Faddey Şərqə xristian təlimini yaymağa göndərilir. Lakin Faddey Artaz vilayətində erməni çarının əli ilə öldürülür. Onun şagirdi müqəddəs Yelisey müəllimini müşayiət etdiyi üçün bu qanlı cinayətin şahidi olur. Yelisey Qüdsə qayıdıb baş verən hadisələri hamıya söyləyir. İsa peyğəmbərin qardaşı müqəddəs Yakovun (Yaqub) tövsiyəsi ilə Yelisey müqəddəs ruh naminə Şərqə – şəhid müəllimi Faddeyin missiyasını davam etdirməyə göndərilir. Müqəddəs Yelisey ermənilərin gözündən qaçaraq Samur çayının cənubunda yerləşən Maskuta, oradan da Dərbəndə gəlir. Sonra Ağdaş yaxınlığında yerləşən kiçik Surxar qalasına, buradan da Kişə gəlib çıxır. Məhz Albaniya tarixini tədqiq edən alimlər onun Şəkinin şimalında yerləşən Kiş kəndi olduğunu təsdiqləyirlər.

“Odlar yurdu Azərbaycan” bədii-simvolik cəhətdən ifadə olunan çox qəliz konstruktiv kompozisiya quruluşuna malikdir. 90x65 sm ölçülü əsərdə bir vaxtlar Azərbaycanın ərazisində təbii şəkildə yer qatından üzə çıxaraq yanan qazların bu günümüzədək gəlib çatması göstərilir. Suraxanı rayonundakı “Atəşgah məbədi”ni və Abşeron rayonundakı “Yanar dağ”ı buna misal çəkmək olar. Əsərdə Atəşgah məbədi yuxarı hissədə verilmişdir. Məbədin kənar hissələrində alovun şölələndiyi yerdə od əvəzinə onu simvolizə edən çiçək açan narlar təsvirlənib. Məbədin ortasında çəkilən arkanın kənarlarının sarı rəngdə verilməsi günəşin şüalarının imitasiyasıdır. Arkanın orta hissəsinin yaşıl rəngi isə təbiətə işarədir. Qala bürcünün yuxarı sağ və sol künclərindəki qalxan təsvirləri müdafiə rəmzidir. Aşağı hissədə Qız qalasının təsviri verilib. Üstündə isə üç məşəl təsvir edilib. Burada da məşəllərdən çıxan alovu simvolizə edən üç ədəd nar var. Qala özü isə elə bir rakursdan çəkilmişdir ki, 9 rəqəmini bildirir. Aşağıdakı divarlar bu yerlərin alınmaz istehkam olduğuna bir işarədir. Lap alt hissədə Xəzər dənizi və 10-12 min illik tarixə malik Qobustan qayaüstü rəsmlərindən götürülmüş qayıq və avar çəkən insanlar təsvir edilmişdir.

Beləliklə, qədim dövr maddi mədəniyyətimizin təbliği ilə məşğul olan rəssam Fərhad Fərmanovun bəzi əsərləri ilə yaxından tanışlığın hər kəsə yüksək təəssürat oyatdığı şübhəsizdir. Bu mövzuda çəkilmiş əsərlərin məhdudluğu gələcəkdə digər rəssamların, sənətkarların da bu sahəyə diqqət artırması lüzumunu yaratmış olacaq. ♦

Anar Ağalarzadə
tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Ədəbiyyat:

1. Rəhmanzadə F. Böyük yaşantının naxışları (Xalq rəssamı Tahir Salahovun həyatına bir baxış) – Bakı. “İndigo” 2008-ci il, 134 s.
2. Novruzova C. Fuad Əbdürrəhmanov – Bakı, 2004, 86 s.
3. Ziyadxan Əliyev. Arif Hüseynov. Cizgilərin hikməti. Bakı, Şərq-Qərb Nəşriyyat evi, 2014
4. Sevil Kərimova. Kazım Kazımsadə. Bakı, TimePrint. 2014
5. Бажанов Л. К. Фархаду Халилову. Пространство картины. М.: 1989, 238 с.

Açıq Kitabxana aurası

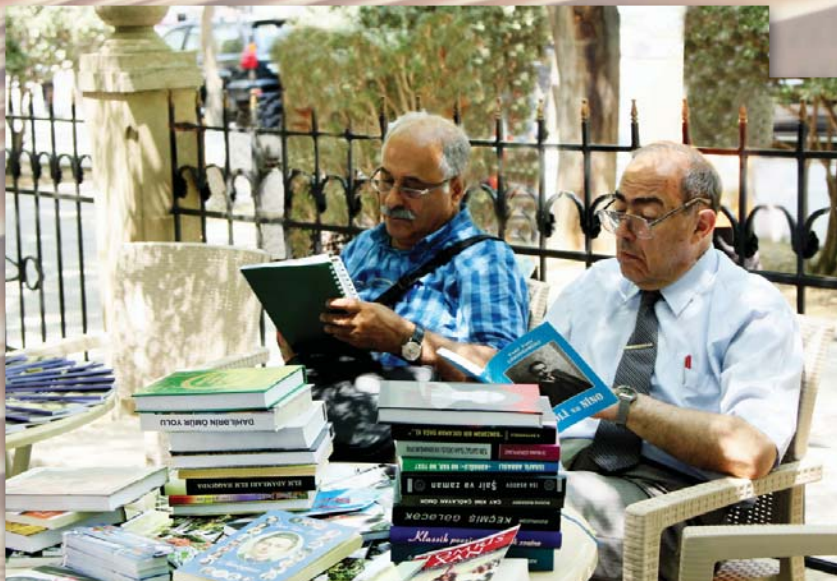
Uşaq vaxtı böyükər tez-tez bizə deyərdilər: "Kitab - dostdur. Kitab - bilik mənbəyidir". O zamanlar valideynlərimiz oxumağa məcbur edəndə bu bizə işgəncə kimi gəlirdi, amma böyüdükcə tam əksini düşünməyə başladıq. Əlimizə aldığımız hər bir maraqlı kitab bilik mənbəyi olmaqla bərabər, dostumuza çevrildi. Dəyərli kitab həтта bəzən saatlarla, günlərlə sonuncu səhifəsi bitənə qədər tərpənməyinə belə imkan vermir. Əgər kitabı oxumaqla yanaşı, faydasını da görürsənsə, deməli, vaxtın boşə getməyib. Gərgin iş rejimindən sonra da köməyə kitab çatır. Bəzən sevimli əsəri əlinə alıb bir-iki dəqiqə oxumaq belə, yorğunluğu çıxarmağa kifayət edir. Kitabın insana faydasını sadalamağa ehtiyac yoxdur, amma son illər zamanın darlığı, yeni texnologiyalar bizi ondan uzaqlaşdırır. Demək olar ki, gündəlik həyatımızda kitabla rastlaşmağımız mümkünsüz olub.

Bu ay Mədəniyyət və Turizm nazirliyi və Mirzə Fətəli Axundov adına Milli Kitabxana bizi kitaba daha bir addım yaxınlaşdırmaq niyyətilə tədbir keçirdi. Yeni yaradılan "Açıq Kitabxana" binanın daxilində deyil, yanındakı parkda yerləşir. Məhz bura kitabla aramızdakı məsafəni azaltmaqda bizə yardım göstərəcək. "Mən oxudum, sən də oxu" devizi ilə açılan yeni məkan bəlkə görüş yeriniz, bəlkə nəfəsinizi dərmək üçün daldalanacaq, bəlkə də istirahət parkınız ola bilər. Amma bütün hallarda həm də kitabla görüş yeridir. Yeni açılan kitabxana artıq sərbəst mütləq imkanı yaradacaq. Kiçik istirahət üçün sadəcə əyləşmək və sevdiyin kitabı oxumaq kifayət edəcək. "Açıq kitabxana"da şairlərlə, yazıçılarla görüşlərdə nəzərdə tutulub. Hətta köhnə kitablarınızı gətirib, oxumadığınızı "Kitabı kitabla dəyişmə" guşəsindən əldə etməyiniz də mümkündür.

Amma nədənsə mənə elə gəlir ki, yeni yaradılan məkan təsadüfi görüşlərlə bərabər, məxsusi kitab oxuyanların sevimli parkına çevriləcək. "Açıq kitabxana"ya kitab oxumağa gedirəm" deyənlərin sayı günü-gündən çoxalacaq. "Dostumuz" bizə çox şey öyrətmək istəyir, yetər ki, biz ona yaxın olaq. ❖

Sevinc Xeyrulla

“MULTİKULTURALİZM” JURNALININ İLK SAYI

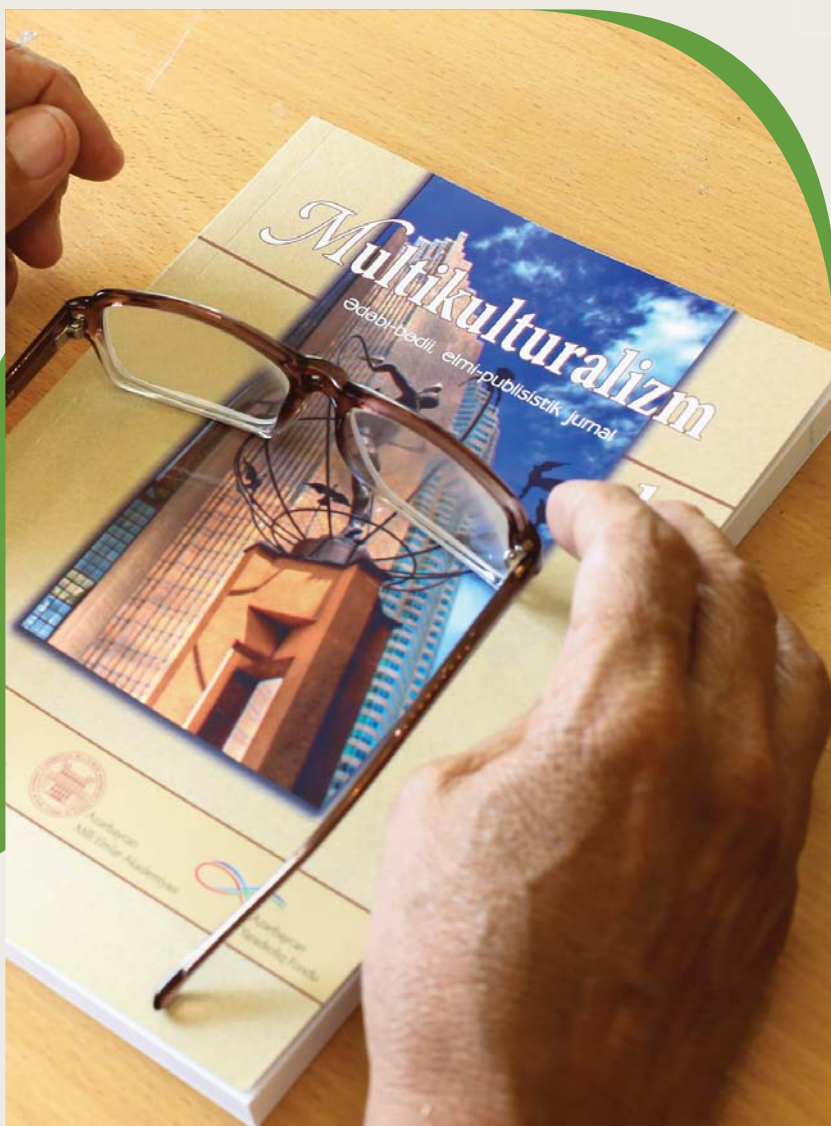
“Yeni minillikdə Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişaf fəlsəfəsini üç determinantın – milli ideyanın formalaşması, şəxsiyyətin rolunun tanınması və millətin məqsədyönlüliyünün dəstəklənməsi determinantlarının təsir dairəsində nəzərdən keçirmək lazımdır. XXI əsrdə Azərbaycanın simasını bu amillər bəribaşdan müəyyən edir”.

Bu fikirlər Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyevin “Azərbaycançılıq – milli ideologiya – nın kamil nümunəsi”

məqaləsindəndir, hansı ki, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, AMEA və Azərbaycan Yaradıcılıq Fondunun birgə nəşri olan “Multikulturalizm” jurnalının ilk sayında böyük maraqla oxucuların görüşünə gəlib. İstedadlı yazıçı Fəxri Uğurlunun rəhbərliyi ilə hazırlanan ədəbi-bədii, elmi-publisistik dərgidə bundan başqa AMEA-nın prezidenti Akif Əlizadənin, Millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri Kamal Abdullayevin, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Mübariz Qurbanlının, bu sahə üzrə təcrübəli ekspertlərin, azsaylı xalqları təmsil edən yaradıcı insanların yazıları dərc olunub, əsərlərdən nümunələr verilib.

Jurnal öz səhifələrində Sevinc Mürvətgızı, Aqşin Yenisey, Sevdə Sultanova, Qan Turalı, Ramilə Qurbanlı, Cavid Zeynallı kimi gənc olmalarına baxmayaraq artıq ədəbi arenada öz sözünü demiş yaradıcı insanları da bir araya gətirib.

Materialların “Azərbaycançılıq”, “Çox-mədəniyyətlik”, “Terror multikulturalizmə qarşı”, “Homo sapiens”, “Sönməyən ulduzlar” və sair rubrikalarda təqdimatı jurnalın oxunaqlılığını, rəngarəngliyini artırır, zehni yorğunluğa imkan vermir. “Bakının multikultural mənzərəsi” bölümündə yer alan Mir Mövsüm ağa ziyarətgahının, rus pravoslav kilsəsinin, Dağ yəhudilərinin sinaqoqunun, Heydər məscidinin, ölkəmizdə yaşayan azsaylı xalqların, etnik qrupların, dini konfessiyaların, digər mədəniyyət və ibadət mərkəzlərinin fotosəkilləri nəşrin vizual keyfiyyətlərini artırmaqla yanaşı, tolerant həyat tərzimizi bir daha əyani şəkildə təsdiqləyir.

Dərginin həm də bir elmi-ədəbi bələdçi rolu oynaması mütləq həvəskarlarını xeyli sevin-dirib. Belə ki, “Höte zalı”nda dünya nəsrindən tərcümələr, “Resenziya” və “Kitab rəfi”ndə isə istər AMEA, istərsə də Yaradıcılıq Fondu və Multikulturalizm Mərkəzinin nəşr etdirdiyi kitablar barədə dolğun məlumat almaq mümkündür. “Axundov zalı” öz qonaqlarına gənc şairlər Günel Şamilqızı, Alik, Rəbiqə Nazımqızı və Feyziyyənin şeirlərindən feyz almağa şərait yaradıb.

“Multikulturalizm” ədəbi-bədii, elmi-publisistik dərgisinin ən savablı yeniliklərindən biri də ilk sayı respublikamızın şimal bölgəsinin yaradıcı mühitinə həsr olunmuş “Region” layihəsidir. Sözügedən proyekt ilk baxışdan ötən dövrlərdə vaxtaşırı oxucuların ixtiyarına verilən poeziya almanaxlarını xatırladır. Bölüm “Ay işığı” ədəbi məclisinin sədri, tanınmış şair Ramiz Qusarçaylının “Quba ədəbi mühiti barədə” yazısı ilə açılır. Müəllif bildirir ki, təməli dahi mütəfəkkir Abbasqulu ağa Bakıxanov tərəfindən “Gülüstan” (1835) məclisiylə qoyulmuş Quba ədəbi mühiti bu gün Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin yerli bölməsi, “Ay işığı”, “Ulduzlar”, “Şabran” və digər ədəbi birliklərlə daha da inkişaf edir:

“Gülüstan” ədəbi məclisinin əhatə dairəsi A.Bakıxanovun rəhbərliyi altında Rusiyadan adlayaraq, bir sıra Avropa ölkələrinə qədər uzanmış, bu əlaqələrin nəticəsi kimi nəinki Azərbaycanda, eləcə də bütün Şərqdə ilk qadın dramaturq olan Səkinə xanım Axundzadənin, Mirzə Möhsün Xəyalinin, Xaltanlı Tağının, Xınalıqlı Əminin, Baba Buduqinin, Hacı Qubalının, Yetim Eminin, Süleyman Stalskinin və digər saz-söz ustalarının yetişməsinə gətirib çıxarmış, milli ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin zənginləşməsinə böyük töhfələr vermişdir.” Ardınca isə Zakir Məmməd, Lətafət, Rahib Alpanlı, Rəfiqə Məmmədqızı (Quba); Qafar Süleyman, Aybəniz Əliyarlı (Şabran); Məmməd Qədir, Aqşin Dadaşoğlu, Fərzali Ziyayur (Xaçmaz); Seyidmet Samuri (ləzgicə), Həsən Xasıyev, Məhəmməd Ağca (Qusar) və dağ yəhudilərindən Milix Yevdayev, Simax Şeyda, Emil

Yaqubov, Yuşva İfrazimin öz dillərində əsərləri verilir.

Daim ziyalı mühitin hakim olduğu, elmi-kütləvi, maarifçi ictimaiyyəti ocaq başına toplayan Milli Kitabxanada baş tutan “Multikulturalizm və kitab” konfransında jurnalın təqdimatı keçirilib. Kitabxananın direktoru Kərim Tahirov “Multikulturalizm ili” çərçivəsində bu tipli tədbirlərin regionlarda da təşkil olunacağını bildirib. Qeyd olunub ki, multikulturalizm – Azərbaycanda dövlət siyasətidir, ölkəmizin milli mədəniyyətinə müvəffəqiyyətlə inteqrasiya edən müxtəlif xalqların harmonik şəkildə yaşayışının göstəricisidir.

Milli Məclisin deputatı, AMEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərov multikulturalizm ənənələrindən və respublikada hökm sürən tolerant mühitin əhəmiyyətindən danışarkən hazırda beynəlxalq aləmdə etnos və din anlayışının sözügedən dəyərlərin əsas meyarları olduğunu vurğulayıb. Bu mənada Azərbaycanda müxtəlif dinlərə və dillərə aid kitablar maneəsiz nəşr olunaraq təbliğ edilir.

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Analitik şöbəsinin müdiri Nəriman Qasımzadə, Yazıçılar Birliyinin katibi, “525-ci qəzet”in baş redaktoru Rəşad Məcid, Bəstəkarlar İttifaqının katibi, Əməkdar incəsənət xadimi Sərdar Fərəcov, “Multikulturalizm” jurnalının baş redaktoru Fəxri Uğurlu, yazıçı-publisist Sədaqət Kərimova və başqaları çıxışlarında Azərbaycanın multikulturalizm ənənələri ilə bütün dünyanın diqqətini cəlb etdiyini, bu dəyərlərin xalqımızın mədəniyyətində, başqa xalqlara münasibətində əsrlər boyu formalaşaraq bu günə gəlib çatdığını qeyd ediblər.

Hazırda bu istiqamətdə qazanılan uğurlar ölkə başçısının uzaqqörən siyasətinin nəticəsidir və multikultural ənənələrin inkişafı dövlət siyasətinin prioritetini təşkil edir.

“Multikulturalizm və kitab” mövzusu çərçivəsində həmçinin Milli Kitabxananın əməkdaşları tərəfindən hazırlanmış “Azərbaycanda multikulturalizm” elektron məlumat bazası da təqdim olunub. “Multikulturalizm Azərbaycanın həyat tərzidir” adlı kitab sərgisi də böyük maraq doğurub. ❖

Qurban Cəbrayıl

VII Qlobal Forumun izi ilə...

FƏLSƏFƏ VƏ MUSIQI VEKTORU

Orta əsrlərdə türk-islam aləminin dünya mədəniyyət, elm, təfəkkür xəzinəsinə bəxş etdiyi ən böyük şəxsiyyətlərdən biri də Orta Asiyada anadan olmuş və türk-islam elminin günəşi hesab edilən məşhur alim Əbu Nəsr Məhəmməd ibn Məhəmməd ibn Tərxan ibn Uzluğ ibn Tərxan Fərabidir (870-950). O, türk-islam aləmində və dünya elm tarixində riyaziyyat, fəlsəfə, tibb və musiqi elmlərinə misilsiz töhfələr bəxş etmiş, Aristotelin əsərlərinə yazdığı şərhələrlə məşhurlaşmışdır. Əl-Fərabi 870-ci ildə Türkünstanın (Orta Asiya) Sır-Dərya çayı ətrafında yerləşən Fərab şəhərində türk qəbiləsindən olan hərbi xidmətçi ailəsində doğulub. Böyük filosofun təvəllüd tarixi ilə bağlı fərqli fikirlər mövcuddur. Bəzi tədqiqatçı alimlər Əbu Nəsr Məhəmməd ibn əl-Fərah əl-Fərabinin 872-873-cü illərdə anadan olduğunu yazırlar. Filosof alimin doğum tarixinin dəqiq vaxtının bilinməməsi isə, ilk növbədə, o dövrdə onun özü haqqında çox az məlumat qoyması ilə əlaqədardır.

“Əbu Nəsr Məhəmməd əl-Fərabi İslam dünyasını yunan fəlsəfəsi ilə tanış etmiş ilk alimlərdəndir. O, məntiqi “təxəyyül” və “sübut” olmaqla, iki kateqoriyaya ayırır. Yazdığı “Kitabi əl-Musiqə əl-kəbr” (“Musiqi haqqında böyük kitab”) əsəri ilə musiqişünaslığın inkişafına təkan verib.

Özü bir neçə musiqi alətində ifa etməyi bacarıb və bir neçəsini də özü ixtira edib. Müasir ərəb musiqisində istifadə olunan səs sistemini məhz əl-Fərabisi işləyib hazırlayıb. Bu, Ərəbistandan minlərlə kilometr uzaqlarda göz açan və dünya fəlsəfi elminin inkişafına əvəzsiz töhfələr verən türk-islam dünyasının elm fədaisinə böyüklüyünə, dahiliyinə sübutdur. Fəlsəfə sahəsindəki xidmətlərinə, islam dünyasında peripatetik fəlsəfənin inkişafında roluna görə hələ sağlığında ikən məşhur filosof alim Aristoteldən sonra “İkinci müəllim” (əl-Müəllim əs-sani) fəxri adını qazanıb. Əbu Nəsr əl-Fərabinin elmi yaradıcılığı və fəlsəfə sahəsində başəri elm xəzinəsinə verdiyi incilər ondan sonra gələn məşhur

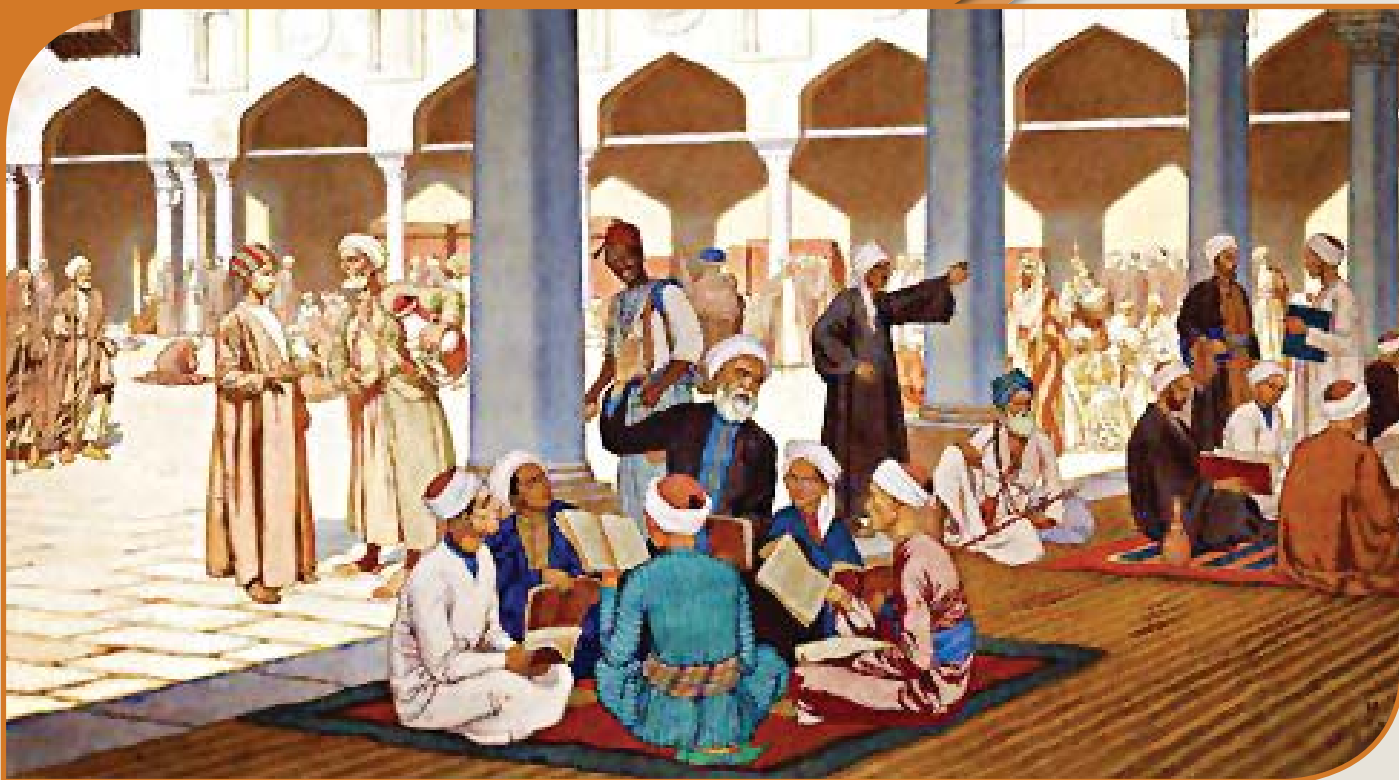
alimlər, o cümlədən İbn-Sina, İbn-Bacu, İbn-Tufayl və İbn-Ruşdanın fəaliyyətində dərin izlər buraxıb. Adları çəkilən alimlər məhz Əbu Nəsr Məhəmməd ibn əl-Fərah əl-Fərabinin əsərlərindən öyrəndiklərini və onu özlərinin ən böyük müəllimi hesab etdiklərini dönə-dönə vurğulayıblar. O, fəlsəfə, astronomiya, riyaziyyat və musiqiyə dərindən bələd idi. Bağdaddakı müəllimləri içərisində ərəb mənşəli xristianlar da vardı. Gələcəyin filosof alimi ilk təhsilini Fərabdakı kiçik mədrəsədə alıb. Burada ərəb dilinə yiyələnib. Əbu Nəsr əl-Fərabinin ilk təhsildən sonra Türküstanın mədəniyyət və elm mərkəzləri kimi tanınan Şaş (Daşkənd), Səmərqənd və Buxara şəhərlərində olduğu və adıçəkilən yerlərdə o dövrün tanınmış alimlərindən dərs aldığı ehtimal edilir. Atasının yardımı ilə elmin sirlərinə yiyələnmək məqsədilə Bağdada yola düşüb. Yoluştü qədim Azərbaycan şəhərləri olan İsfahan, Həmədan, Təbriz və digər şəhərlərdə tanınmış türk alimləri ilə görüşüb və onların elmi dünyagörüşləri ilə tanış olub. Bağdadda müxtəlif elmləri və dilləri öyrənməyə başlayıb. Əksər müsəlman filosofları kimi, Fərabi də çoxlu ölkələr gəzib, maarif və mədəniyyət mərkəzlərinə baş çəkib, zamanəsinin məşhur müfəkkirləri ilə görüşüb. Ömrünün son illərini o, Hələbdə Sultan Seyfətdövlün sarayında keçirib.

Fərabinin fəlsəfəsində də digər müsəlman filosoflarının əsərlərində olduğu kimi, Platonun və Aristotelin təlimlərini təkmilləşdirmək cəhdləri özünü göstərir. Məntiqdə, etika-da, metafizikada Aristotelin baxışlarını müdafiə edib, sosial problemlərin həllində isə Platonun ideyalarına üstünlük verib. Tədqiqatçıların fikrincə, Fərabi İslam dünyasının ən böyük

məntiqçilərindən biridir. Aristotelin "Orqanon" əsərinin dəqiq təhlilini verib. Sonrakı dövrlərin məntiqçiləri Fərabinin təsiri altında yazıb-yaratmışlar. Hətta Fərabini tənqid və modifikasiya edənlər belə, çox vaxt Aristoteli Fərab prizmasından nəzərdən keçirmişlər. İbn Sina buna ən parlaq nümunədir.

“**Filosof alimin ən böyük xidmətlərindən biri də o dövrdə türk sivilizasiyasının ana mərkəzlərindən hesab edilən Otrar şəhərində böyük kitabxana təşkil etməsidir. Əl-Fərabi Hindistan, Çin, Bağdad və Dəməşq kitabxanalarında saxlanılan kitabların yenidən köçürülmüş nüsxələrini həmin kitabxanaya gətirib, bununla da sivil, bəşəri dünyagörüşü əsasında formalaşan yeni nəslin meydana çıxmasında və onların doğma ana vətəni olan Türküstandan ayrılmadan elə Otrarda elmin sirlərinə yiyələnmələrinə şərait yaradıb.**

Beləliklə də, Əbu Nəsr Məhəmməd ibn əl-Fərah əl-Fərabi özündən sonra Türküstanda və türk-islam dünyasında yüzrlə məşhur alimin yetişməsində önəmli bir rol oynayıb. Fərabinin fikrincə, bütün dinlər mərkəzə doğru cəhd edirlər. Bu mərkəz isə Allahın özüdür. İnsanları ayıran din müxtəlifliyi deyil, həqiqəti başa düşməmələridir. Həqiqət ondan ibarətdir ki, bütün insanlar varlığın müxtəlif səviyyələrində və mənəvi tərəqqinin müxtəlif mərhələlərində olmalarına baxmayaraq, İlahi iradənin yaratdıqlarıdır.

Əl-Fərabî Azərbaycanda da sevilən və hörmətlə anılan dahilərdəndir. Onun yaradıcılığı orta əsrlərdə Azərbaycanda fəlsəfənin inkişafına yeni təkan verərək, onlarla tanınmış filosofun, o cümlədən Azərbaycan filosoflarından Eynəlgüzat Miyanəci (1099-1131) və Şihabəddin Yəhya Sührəvərdinin (1154-1191) yetişməsində önəmli rol oynayıb. Əl-Fərabinin yaradıcılığı Azərbaycanda da ciddi şəkildə tədqiq olunub. Dahi elm xadiminin yaradıcılığı fəlsəfə elmləri doktoru Zakir Məmmədov və digərləri tərəfindən araşdırılıb. Zakir Məmmədov "Bəhmənyarın fəlsəfəsi" kitabında yazır ki, Əl Fərabî Bağdadda Əbubişr Məttə ibn Yunisin məclisində iştirak etmiş, ondan dərslər almışdır. Fərabî sonra Hərran şəhərinə getmiş, orada xristian filosofu Yuhənnə ibn Həylanın yanında məntiqin incəliklərinə yiyələnmişdir...

Bağdadda əl-Fərabî o dövrün tanınmış elm xadimləri Yuhənnə ibn Həylan və antik mətnlərin ərəb dilinə tərcüməsi üzrə məşhur mütəxəssis Əbu Bişr Mattadan dərslər alıb. İbn

Useybiyənin məlumatına görə, Yuhənnə ibn Həylan Aristotelin və onun şagirdlərinin elmi-mədəni irsinin gələcək nəsillərə çatdırılması üçün az qala cəminəndən

keçməyə hazır bir elm fədaisi idi. Əbu Bəşr Matta isə məntiq elmini gələcəyin alimlərinə öyrədirdi. Belə dahi elm fədailərindən dərslər alan əl-Fərabî tezliklə öz ustadlarını heyran qoydu. Yunan və latın dilini mükəmməl öyrənən əl-Fərabî Aristotelin xristian din alimlərinin dini dünyagörüşləri ilə üst-üstə düşməyən "İkinci Analitika" əsəri ilə də yaxından tanış oldu. Elmləri öyrənərək tədqiq edən və bu müstəvidə də onlara yeni nəfəs verən əl-Fərabî tezliklə Bağdaddın məşhur alimlərindən birinə çevrildi.

Əl-Fərabî – ilk musiqişünas

Əl-Fərabinin müstəsna xidmətlərindən biri də musiqinin elmi baxımdan tədqiqidir. O, dünyada musiqiyə aid ilk əsər yazan alim kimi məşhurdur. "Kitabi əl-Musiqa əl-kəbr" ("Musiqi haqqında böyük kitab") çoxcildli məşhur əsərində Fərabî musiqi elmini nəzəri və əməli hissələrə bölüb, melodiyanın daxili düzülüşünü, qanunauyğunluqlarını hesablayıb. Şərq musiqisinin ritmik əsasını dəlillərlə şərh edib. Fərabî məşhur musiqiçi, bəstəkar, yeni musiqi alətlərinin ixtiraçısıdır. Yazdığı "Kitabi əl-Musiqa əl-kəbr" əsəri ilə musiqişünaslığın inkişafına təkan verib. Müasir ərəb musiqisində istifadə olunan səs sistemini məhz Fərabî işləyib hazırlamışdır. Əl-Fərabinin musiqini yaxından bilməsi, ona dərinləndirən bələd olması, özünün də musiqi alətində çalmaq bacarığı təsadüfi deyil. Çünki ta qədimdən türklər düşmən üzərində qələbələrini musiqi ilə qeyd etmiş və məclislərinə el aşıqlarını (manasları) dəvət etmişlər. Manasların o dövrdə Türküstanda geniş yayılan dombrada və qopuzda (kopuz-saz)

məharətli ifaları türklərin toylarının, el şənliklərinin ruhu idi. Türklərin əksəriyyəti o dövrdə bu musiqi alətlərində çalmağı bilirdi. Təbii ki, məhz belə bir mühitdə böyüdüyündən əl-Fərabî hələ uşaq yaşlarında musiqi alətində ifanı öyrənmişdi. “Kitabi əl-Musiqə əl-kəbr” kitabı müasir dövrümüzdə də araşdırmaçı musiqişünaslar üçün qədim türk və Şərq milli musiqisini öyrənmək və tədqiq etmək baxımından olduqca qiymətli bir mənbədir. Əl-Fərabî irsi bu gün də əhəmiyyətini qoruyub saxlamaqda davam edir və əbədiyyətə kimi özündən sonra qoyub getdiyi zəngin elmi əsərləri ilə yaşayacaq.

“**Əl-Fərabinin bu əsərləri günümüze qədər gəlib çatıb: “Ara əhl əl-Mədinət əl-fadilə” (Fəzilətli şəhər əhlinin baxışları), “Risale fil-əql” (Zəkaya dair risalə), “Kitab əl-hüruf” (Hərflər haqqında kitab), “Kitab ihşa’ əl’-ülüm” (Elmlərin siyahıya alınmasına dair), “Kitab əl-musiqi əl-kəbr”, “Fi ma yənbəği ən yüqəddimə qəblə təəllüm əl-fəlsəfə” (Fəlsəfəni öyrənməkdən əvvəl nəyin müqəddimə verilməsi haqqında), “Təhsil əs-səadə” (Xoşbəxtlik qazanma).**

Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumu çərçivəsində Əl-Fərabî - əməkdaşlıq toplantısı

2016-cı ilin 27 aprel tarixində Bakıda BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumu çərçivəsində Sivilizasiyalar Alyansının Türkiyə Milli Əlaqələndirmə Şurasının rəhbərliyi altında dünya şöhrətli filosof Əbu Nəsr Əl-Fərabiyə həsr edilmiş əməkdaşlıq toplantısı keçirildi.

Sivilizasiyalar Alyansının Türkiyə Milli Əlaqələndirmə Şurasının sədri Bekir Karlıqaya tədbiri açaraq sivilizasiya filosofu Əl-Fərabinin həyat yolundan, fəlsəfi görüşlərindən və əsərlərindən danışdı. Qeyd etdi ki, belə möhtəşəm forumda Əl-Fərabini yad etmək müasir dünyanın qarşılaşdığı problemlərin həlli baxımından olduqca vacibdir. Çünki o, fəlsəfi görüşlərində dünyanı ədalətə, sülhə, əmin-amanlığa səsləyib.

Tədbirdə çıxış edən Qazaxıstanın Xalq yazıçısı Oljas Süleymenovun düşüncəsinə görə də Sivilizasiyalar Alyansının Bakı Forumu islam və xristian aləmini sülhə səsləyir.

Müasir Avropa mədəniyyəti Platon və Aristotelin fəlsəfi nəzəriyyələri əsasında formalaşmış. Bu, müasir Avropa sivilizasiyasının özəyini təşkil edir. “Unudulmamalıdır ki, müasir yüksəliş İslam mədəniyyətinin ənənələri

üzərində təşəkkül tapıb. Forumda mütləq səsləndirilməlidir: **İslam hər zaman Avropa mədəniyyətinə yol göstərmiş, kömək olub. Əl-Fərabinin fəlsəfi**

fikirləri dediklərimi bir daha təsdiqləyir. Bütün bunlar göstərir ki, Avropa və İslam mədəniyyəti bir-birinə zidd deyil. Bu mədəniyyətlər hər zaman qarşılıqlı inkişafa təkan verir”, - deyən Xalq yazıçısı Oljas Süleymenova türk, ingilis, rus və qazax dillərində çap edilmiş “Fərabî” kitabı təqdim olunub.

Fərabinin əsərləri bir neçə əsr ərzində dünya elm və fəlsəfəsinin inkişaf istiqamətini müəyyənləşdirib, Şərqdə, sonralar isə Qərbdə bir neçə yüzilliklər ərzində masaüstü dərslik kitabları kimi istifadə edilib. O, Aristoteldən sonra bütün dövrlərin və xalqların ən böyük filosofu sayılır. Fərabî Şərfin İbn Sina və İbn Rüşd kimi dühalarının formalaşmasına birbaşa təsir göstərmiş.

(Yazıda professor Bekir Karlıqanın “Bir mədəniyyət düşüncəsi” kitabına istinad edilib). ♦

Lalə Azəri

Ailə-nikah münasibətlərində baş verən dəyişmələr (XXI əsr Azərbaycan gerçəkliyinin materiallarında)

İlahə Sadıqova,
ADMİU-nun dissertantı
E-mail: kreteida@mail.ru

Ailə münasibətləri fasiləsiz inkişaf edir, lakin onun ayrı-ayrı formaları və bu münasibətlərin məzmunu şəklini dəyişir. Əsas dəyişməz qalan ailədir və onun saxlanmasını və inkişafını təmin etməyə çağırılmış cəmiyyətin baza hüceyrəsini təşkil edir. Bu əlaqədə hüquqdan əvvəl insanların qarşısında əhəmiyyətli məsələ durur – ailə münasibətlərinin inkişaf prosesinə mane olmamaq və ya əksinə, onların səmərəli şəkildə təkamülünə imkan vermək.

Azərbaycan ərazisində faktiki nikah münasibətləri hal-hazırda olduqca yüksəkdir. Bütün ər-arvad cütünü təxminən faktiki nikah münasibətlərindən ibarətdir. Lakin bu heç də vətəndaş nikahına əsaslanan nikah münasibətlərinin mövcud olmadığı anlamına gəlmir. Bu gün müasir Azərbaycan ailəsi Qərb nümunəsi əsasında yaşamağa üstünlük verir, bununla da mövcud ailə-nikah dəyərlərinin itirilməsi prosesi baş verir.

Müasir dünyada münasibətlər anlayışı insanın həyat fəaliyyətinin çox sferalarında istifadə olunur. Münasibətlər sonsuz və müxtəlifdir. Bu terminə həqiqətin əks edilməsinin subyektiv tərəfi, mühitlə insanın qarşılıqlı təsirinin nəticəsi anlaşılır.

Münasibətlərin xüsusi tipi birgə fəaliyyətdə yaranan sosial ümumiliklər və onların xüsusiyyətləri arasında qarşılıqlı əlaqələr kimi ictimai münasibətləri təşkil edir. Onları müzakirə sferalarına əsasən təsnif edirlər:

1. Sosial ümumiliklərin səviyyəsində – sinfi, milli, qrup və ailə münasibətləri;
2. Hansısa fəaliyyətlə tutulmuşların (borc alınmışların) səviyyəsində – istehsal, tədris münasibətləri;
3. Qruplarda insanlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin səviyyəsində – şəxslərarası münasibətlər;
4. Şəxsiyyətdaxili münasibətlər – məsələn, emosionaldır – özüylə bağlı insanın iradəli quraşdırmaları.

Nikah çoxsaylı insan münasibətlərinin idarəetmə, nizamasalma üçün nəzərdə tutulmuş ictimai mexanizmdir ki, müxtəlifcinslilərin fiziki faktından yararlanır. Belə institut kimi nikah iki istiqamətdə işləyir:

1. Şəxsi cinsiyyət münasibətlərinin nizama salınması;
2. Ötürülmənin və mirasın, öhdəçiliyin və ictimai asayişin alınmasının nizama salınması.

Ailəni zaman keçdikcə əhəmiyyəti dəyişən sosioloji quruluş kimi nəzərdən keçirərkən alimlər ya institusional, ya da qruplaşdırılmış yanaşmanı əsas götürürlər. Tarixən qrup kimi yaranmış ailə sivilizasiya təşəkkül tapdığı vaxt sosial ümumiləşdirilmiş xarakter aldı və

sosial instituta çevrildi.

Sosial institut kimi ailənin cəmiyyətdə tarixi dəyişmələri müxtəlif templərlə baş verirdi. Onun inkişafında həm tədricən, həm də sərt dəyişən dövrlərinə rast gəlmək olur. Ailə tədqiqatlarının çətinliyi ondadır ki, müxtəlif cəmiyyətlərdə o, siyasət, din, hüquq kimi müxtəlif institutların çox böyük təsiri altındadır. Alimlər ailənin digər tərəfini də – onun cəmiyyətə, şəxsiyyətin formalaşmasına, dəyərlər istiqamətlərinə, ideallarına, mədəni irsə münasibətini və təsirini qeyd edirlər. Bununla bağlı bütün ailə özləri tərəfindən yerinə yetirilən və əsas, ən vacib mövqe kimi qəbul edilən ailə funksiyalarını qeyd edirlər. İlk funksionalistlərdən biri olan C.Myordok hesab edirdi ki, ailənin əsas cinsi, reproduktiv, tərbiyəvi (və ya sosiallaşma), iqtisadi funksiyaları var. {2,67}

Ailənin cinsi funksiyası cinsi meyil və onun təmin edilməsinə sosial nəzarətin həyata keçirilməsindədir. Belə nəzarət cinsi əlaqələrin sərbəstləşməsi üzərinə qoyulur ki, sonuncu, ailədə münasibətə səbəb olmasın.

Reproduktiv funksiya həm ailədə uşağın doğulması ilə ifadə edilir, əlavə olaraq, böyüklərin üzərinə uşağın düzgün böyüməsi ilə bağlı, nikah və ailənin strukturunu tənzimləyən qaydalara riayət məsuliyyəti qoyulur. Bununla uşağın və ümumiyyətlə cəmiyyətin sağ qalmasına təminat verilir.

Tərbiyəvi funksiya xüsusi əhəmiyyətli sayılır və mədəniyyətin bir nəsilə digərinə keçirilməsində müvafiq cəmiyyətin üzvü olan uşağın davranışını təmin edən proses hədəflənir.

İqtisadi funksiya kimi ailədə aparılan işlər nəzərdə tutulur. Bir çox sosioloqlar hesab edir ki, sənaye cəmiyyətində iqtisadi funksiya bir o qədər istehsal deyil, daha çox istehlaka çağırır; yəni birbaşa malları hazırlamaqla yox, satın almaqla və onların istifadəsi ilə məşğul olan ailələr.

Bir çox mənbələrdə ailələrin guya əvvəlki funksiyalarını itirməsi və müvafiq surətdə sosial institut kimi mənasının itməsi qeyd edilir. Lakin bir sıra sosioloqlar, xüsusilə T.Parsons qeyd edir ki, ailənin qalan funksiyaları daha da məxsusiləşir və cəmiyyət üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. {2, 32}

Yalnız XX əsrin 70-ci illərində hətta xeyli dərəcədə inkişaf etmiş ailə sosiologiyasında keçmişdə olan ailənin strukturu, qohumluq əlaqələri şəbəkəsi, onun digər sosial institutlarla əlaqələri öyrənilməyə başlandı. Bir institut kimi ailə təhlilinin öz xüsusiyyətləri vardır, belə ki, gender aspektinin tədqiqatçıları hər şeydən əvvəl kişi və qadınların ailədəki qavranışlarının nümunələri, ailədə artıq

qəbul edilmiş rollar, nikah-ailə münasibətlərində formal və qeyri-formal normaların və sanksiyaların və s. xüsusiyyətləri maraqlandırır.

Bəzi alimlər təsdiqləyirlər ki, müasir əhalinin ailəyə olan tələbatı azalmışdır, ailə sivilisasiyanın təsiri altında nə isə yeni, birgəyaşayışın liberal formalarına doğru təkamül edir. Lakin bir çox sosioloji tədqiqatlar (həm xarici, həm də yerli) göstərir ki, əksinə, müasir insan üçün ailənin, uşaqların, evin, maddi rifah halının, asudə vəx-tin dəyərləri çox artmışdır. Bununla bağlı fərdin ailədə davranışını nizama salmaqda ailə hüquqlarının imkanları üzərində dayanmaq lazımdır. Hüququn bu sahədə imkanlarının iki növü vardır. Birincisi, o mütləq prosedurlarla fərdin davranışını tənzimləyir (nikahın qeydə alınması, atalığın müəyyənləşdirilməsi), ikincisi, birbaşa və ya bilavasitə qanunun xüsusi qaydalarla müsbət və ya mənfi, ədalətlə və ya ədalətsiz qiymətləndirdiyi davranışın bu və ya digər modelini nəzərdə tutur. Hüquqi modellər, öz növbəsində, dəyərlərin müəyyən sistemlərinə əsaslanır. Fərdlər dəyərlərin şəxsi sistemi ilə harmonik uyğun gələndə həmin modeli qəbul edir və qavrayırlar.

Ailənin qurulması üçün müvafiq nikah yaşına çatmış kişi ilə qadının könüllülük əsasında rəsmi nikaha daxil olması gərəkdir. Nikahdan sonra ər-ərlə arvadın bir mənzildə (evdə) yaşaması, onların birgə təsərrüfatı, birgə büdcəyə malik olması (və ümumi uşaqlarının olması) ailənin yaranması üçün əsas şərtidir.

Azərbaycanlı ailəsi ölkəmizin Əsas Qanununun, eləcə də insan haqlarına dair qoşulduğumuz bir sıra beynəlxalq sənədlərin təminatı altındadır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsində göstərilir ki, ailə cəmiyyətin əsas özəyi kimi dövlətin xüsusi himayəsindədir.

Hələ keçən əsrin ortalarında, İkinci Dünya müharibəsindən sonra

insan haqlarının müdafiəsi dünya xalqları üçün prioritet məsələyə çevrilərkən yaranan ilk sənəddə belə ailənin qorunması xüsusi vurğulanmışdır. Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 16-cı maddəsinə görə, "yetkinlik yaşına çatmış kişilər və qadınlar irqi, milli və ya dini əlamətlərinə görə heç bir məhdudiyyət qoyulmadan nikah bağlamaq və ailə qurmaq hüququna malikdirlər. Onlar nikah bağlayarkən, nikah vəziyyətində olarkən və onun pozulması zamanı eyni hüquqlardan istifadə edirlər". Nikahın yalnız hər iki tərəfin sərbəst və tam razılığı ilə bağlana bilməsi, ailənin cəmiyyətin təbii və əsas özəyi olması, ailənin cəmiyyət və dövlət tərəfindən müdafiə hüququna malikliyi adıçəkilən Bəyannamədə xüsusi vurğulanır. {5}

Daha sonra qəbul edilən digər beynəlxalq və ya regional sənədlərdə də Bəyannamənin təminat verdiyi azad və sərbəst ailə quruculuğu daha da inkişaf etdirilir. BMT-nin İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktının 10-cu maddəsində cəmiyyətin başlıca özəyi olan ailənin imkan dairəsində, ələlxüs, onun yaranma dövründə və öhdəsinə kiçikyaşlı uşaqların böyüdülməsi və tərbiyəsi məsuliyyəti düşdüyü zaman hərtərəfli mühafizə və köməklə təminatı təsbitlənib.

Ailənin qurulması və qorunmasına Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Pakt, həmçinin İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi Haqqında Avropa Konvensiyası da təminat verir. Bundan başqa, BMT-nin Qadınlar Barəsində Ayrı-seçkiliyin Bütün Formalarının Ləğv Edilməsi Haqqında Konvensiyası da nikah və ailə münasibətlərində kişilərlə qadınların bərabərliyinin bir daha bəyanı ilə ailənin qorunmasına mühüm töhfədir. {4}

Mütəxəssislərə görə, ailənin hüquqi, sosial və mənəvi varlıq (birlik) kimi qəbul edilməsi üçün sadalanan hallar mövcud olmalıdır. ♦

Ədəbiyyat:

1. Антонов А. И. Микросоциология семьи (Методология исследования микроструктур и процессов). – М.: Nota bene. 1998.
2. Murdock, G. P. Social Structure. New York: The MacMillan Company. 1949.
3. http://scfwca.gov.az/?page_id=141
4. <http://www.mlspp.gov.az/az/pages/18/48>
5. <http://www.genprosecutor.gov.az/?/az/content/57/>

Резюме

Проблемы семьи как базовой ячейки общества и семейно-брачных отношений всегда находились в сфере интересов социальной культуры.

В процессе исторического развития отношения семьи и общества, семьи и личности постоянно изменялись под воздействием господствующего в данном обществе способа производства, образа жизни, общественных отношений, системы ценностей, а семейные ценности были направлены на удовлетворение потребностей государства, развитие и совершенствование общественных отношений. Семейные ценности посредством традиций передаются новым поколениям как модель поведения в семье и обществе.

Ключевые слова: семейно-брачные отношения, фактическая семья, развод, семейное право

Summary

Family problems as basic cell of society and family and marriage relations always were in the sphere of interests of social cultural science. In the course of historical development of the relation of a family and society, a family and the personality as a result of the production dominating in this society of a way, a way of life, the public relations, systems of values constantly changed, and family values were directed on satisfaction of needs of the state, development and improvement of the public relations. Family values by means of traditions are transferred to new generations as behavior model in a family and society.

Key words: family-marriage relations, the actual family, the divorce, family law

Maral Rəhmanzadənin yaradıcılığında şəhər mövzusu

Gülzar Dadaşlı,
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq
Akademiyaşının magistri
E-mail: gulnardadashli@mail.ru

Müasir Azərbaycan qrafika sənətinin neçə-neçə tanınmış nümayəndəsi var. Onların arasında həyatının səadətini doğma diyarın vəsfində tapmış, uzun ömrü və sənət fəaliyyəti ilə təsviri

incəsənətimizdə silinməz izlər qoymuş görkəmli fırça ustası Maral Rəhmanzadənin adı ayrıca seçilir, tanınır, sevilir.

Maral Rəhmanzadə 1916-cı il iyulun 23-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1930-1933-cü illərdə Ə.Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Texnikumunda, 1934-1940-cı illərdə Surikov adına Moskva Dövlət Rəssamlıq İnstitutunda təhsil almışdır.

Hələ təhsil illərində Maral xanımın işləri xüsusilə diqqət mərkəzində idi. 1940-cı ildə hazırladığı "Azərbaycan qadını keçmişdə və bu gün" adlı diplom işi rektor, görkəmli rəssam İqor Qrəbarın nəzərindən qaçmır. O, tələbəsinə "institut məzunlarının ən istedadlısı" adlandırır. Diplom işi silsilə xarakteri daşıyıb on bir rəsmdən ibarət idi. Əsər xalqımızın keçmişinə və sonrakı sovet dövrünə həsr olunmuşdu (1, səh. 12-13).

Çoxsaylı avtolitoqrafiya və linoqrafiyalar, ofort və rəsmlər, sulu boya və rəngkarlıq işləri, kitab qrafikası nümunələri, Böyük Vətən müharibəsi dövrünə aid təbliğat plakatları görkəmli Azərbaycan rəssamının zəngin yaradıcılıq irsini təşkil edirdi (2, səh. 11).

Maral xanımın bütün əsərlərini qəlboxşayan səmimilik birləşdirir. Onların hər birində Vətən sevgisi ilə dolmuş qeyri-adi energetika duyulur. Ustad qrafik Maral Rəhmanzadənin unikalığı rəssamlıqla yanaşı, həm də bir şair kimi öz işlərində Azərbaycanın möcüzəli təbiət gözəlliklərinin vəsfindədir.

Gözəl illüstrasiyaçı olan sənətkar milli folklorun bütün müdriqliyini və dərinliyini duymağı bacarıb. Tamamilə maraqlı həyat yaşayaraq, sadəcə, Azərbaycanın ilk

“S.M.Kirov adına prospekt”, “Bakı” silsiləsindən

peşəkar qadın rəssamı olmaqdan əlavə, həm də təsviri incəsənətə təzə mövzular gətirib, illərlə formalaşmış mövzulara yeni nüanslar bəxş edib (3, səh. 68).

Azərbaycan qadınının həyatı, məişəti Maral xanıma xüsusi ilham verib. Onun tablolarının qəhrəmanları qadınlar bir eli, obanı təmsil edir, müdrik görkəmləri, ciddi təmkinlilikləri ilə seçilir.

Xalq rəssamı dünyanın müxtəlif xalqlarının qadın nümayəndələrinin portretlərini yaradarkən də onları milli psixologiyaya, adət və ənənəyə uyğun geyimlərdə əks etdirməyə, beləliklə, zəngin qadın portretləri qalereyası (“Afrikalı gözəl”, “Şahzadə xanım”, “Mənim afrikalı bacılarım”) yaratmağa nail olub (4).

Yaradıcılığının erkən dövründə çəkdiyi dəzgah rəsmləri silsilələrində (“Azərbaycan qadını keçmişdə və indi”, 1940, “Qadınlar müharibə illərində”, 1942) Azərbaycan qadınlarının həyatı öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan kəndinin həyatı, doğma təbiətin təsviri onun rəngli linoqravura silsilələrinin mövzudur (“Bizim qızlar”, “Mənim bacılarım”, “Doğma vətənim”, “Azərbaycan” və s. (1965–1975)).

Maral Rəhmanzadə əsl vətəndaşlıq hissi ilə işləyib yaradırdı. Qrafika sənətinin müxtəlif texnikalarında: rəngli litoqrafiya və linoqravura, quaş və akvarel, eləcə də kömür və qələmlə də nəqş edilmiş lövhələr Şərq qadınının ecazkar fırçasından bir nişanədir. Bu lövhələr ayrı-ayrı monumental qrafik silsilələr şəklində verilib: “Azərbaycan”, “Naxçıvan”, “Quba”, “Mənim vətənim”, nəhayət, “Neft daşları” – bu adlar avtolitoqrafiya və linoqravura silsilələrini yaxşı səciyyələndirir. Əlvan və ifadəli ştrixlər, orijinal çəkiliş və məharətli kolorit həlli M.Rəhmanzadənin tablolarını fərqləndirən

keyfiyyətlərdir. Bu geniş epik lövhələr tamaşaçıları səmimiyyəti və həyatı mündəricəsi ilə təsirləndirir (5, səh. 119).

Maral Rəhmanzadə kitab qrafikası sahəsində diqqətəlayiq fəaliyyət göstərmişdir. Onun xüsusən klassiklərimizdən Nizami Gəncəvinin, Şah İsmayıl Xətəinin və Məhəmməd Füzulinin kitablarına verdiyi bədii tərtibatlar və çəkdiyi çoxsaylı illüstrasiyalar oxucuya əsərlərin məzmunu və qayəsinin obrazlı çatdırılmasında əhəmiyyətli vasitə rolunu oynamışdır. Rəssamın portret janrında yüksək sənətkarlıq nümunəsi sayılan əsərləri isə son dərəcə özünəməxsusluğu və nikbin ruhu ilə səciyyələnir.

Neft – Maral Rəhmanzadənin daha çox qrafik işlərində, özü də müfəssəl və müəyyən mənada nəqli rəssamlıq təhkiyəsi ilə ifadə olunan vacib mövzu olub, bütövlükdə rəssamın yaradıcılığının əhəmiyyətli tematik kəsimi sayıla bilər.

1947-ci ildə on lövhədən ibarət “Neft” adlanan linoqravürləri silsiləsi yarandı. Rəssam “hekayə”sinə zəngin təbii nefti və qazı ilə məşhurlaşan qeyri-adi Abşeron torpaqlarından başlamağa qərar verdi. Silsilənin hər işində ardıcılıqla qədim fars və hindlilərin Man-na və Midiyanı tutduqdan sonra Azərbaycan ərazisində də tikdikləri Atəşqədələrdən birinin təsviri – “Atəşpərəstlər” tablosundan başlayaraq, texniki tərəqqinin inkişafını göstərən “Mancanaqlar”a qədər Azərbaycanda neft hasilatının tarixçəsindən danışılır. Silsiləni “Tanker dənizə çıxır” dəniz mənzərəsi tamamlayır: ay və ulduz şəfəqi ilə işıqlandırılan gecə dənizdə şəhərin işıqları əks olunub və gəmi üzür (6).

Maral Rəhmanzadə bir-birinin ardınca “Neftin daşınması”, “Neftçilər tankerdə”, “Rezervuar parkı”, “Yeddi gəmi adası”, “Günəş

“Şəhərin dənizdən görüntüsü”, “Bakı” silsiləsindən

şüaları” və başqa tablolarını yaradaraq özünü tamamilə yaradıcılığa həsr edir. “Fırtınada” və “Ərzaq gətiriblər” kimi qrafik miniatürləri energetikası və romantikası ilə digər işlərindən fərqlənir.

1957-ci ildə rəssamın Moskvada “Bizim Xəzərdə” adlı albomu buraxılır və dərhal da bibliografik inciyə çevrilir. Bu alboma daxil olan işlərin çoxu hazırda Tretyakov qalereyasında nümayiş etdirilir. Onların ən yaxşısı “Yeddi gəmi adası” adlı rəngli avtolinoqravürdür.

Mənzərə janrı Azərbaycan rəssamlarının sevimli mövzularındandır. Doğma təbiətlə yaxın ünsiyyətdə olan rəssamlar onu tükənməz ilham və poetik obrazlar mənbəyi hesab edirlər. Maral Rəhmanzadənin də yaradıcılığında mənzərə janrı əhəmiyyətli yer tutur. Onun “Azərbaycan” və “Mənim vətənim” rəngli linoqravürlər silsiləsi M.F.Axundov adına respublika Dövlət Mükafatına layiq görüldü. Ayrı-ayrılıqda hər biri müstəqil linoqravürlər silsiləsi kimi sezişən rəsmlər, əslində, daxili məntiq, mövzu vəhdəti ilə qırılmaz şəkildə bir-birinə bağlıdır.

Rəssam bu janra müraciət edərkən həm kiçik etüdlər, həm bitkin, düzgün kompozisiya qurğusuna malik rəsmlər, sulu boya və qrafika işləri, rəngli linoqravürlər və litoqrafiyalar yaradır, hər dəfə də müxtəlif ifadə vasitələri, fərqli texnikalardan istifadə edirdi (2, səh. 135).

M.Rəhmanzadə “Neft daşları” silsiləsindən sonra məhz şəhər mənzərəsinə üstünlük verir. “Bakı” (1950-1960) adlı silsiləyə rəngli linoqravür üsuluyla hazırlanmış “Bizim küçə” (1950, kağız, rəngli linoqravür, 53,3x44), “Şəhərin gecə görüntüsü” (1959, linoqravür, 32x36), “Dağüstü tərəfdə yeni evlər” (1960, rəngli litoqrafiya, 30x42), “Gecə” (1960, rəngli litoqrafiya, 70x46), “Bakıda küçə” (1960, rəngli litoqrafiya, 33x27,5), “İçərişəhərdə küçə” (1960, rəngli

litoqrafiya, 70x30,5) və s. əsərlər daxildir.

Ölçü baxımından o qədər də böyük olmayan əsərlər Bakının özünəməxsus cazibəsini, onun əhvalını və zahirini böyük rəğbət və məhəbbətlə bizə ötürür. Biz gecə fənərlərinin yumşaq işıq seli ilə işıqlandırılmış küçələrdə evə tələsən piyadalar və təkəm-seyrək avtomobilləri görürük. Şüşəbəndlərin pəncərələrinə ilıq, xəfif işıq nur saçır, dar küçənin daha da darlaşan perspektivi elə hey tarixin səhifələrində qalmış o Bakının küçələrini dolaşmağa çağırır (2, səh. 159).

Bu silsiləyə aid olan əsərlərdən biri də “S.M.Kirov adına prospekt”dir (şəkil 1). (1960, rəngli litoqrafiya, 30x40). Əsərdə indiki Bülbül prospekti ilə 28 May küçəsinin kəsişdiyi yerdə tikilən “Nizami” kinoteatrını və onunla üzbəüz duran inzibati binanı (memarlar Sadiq Dadaşov və Mikayıl Hüseynov) görmək olar. Şəhərin ən mühüm və gediş-gəlişli yeri olan bu prospekti fırça ustası olduğu kimi təsvir edib.

“Axşam çağı” (1960, rəngli litoqrafiya, 72x54 - “Bakı silsiləsinə aid əsərlərdən biridir. Maral xanım Bakının gün batarkən, yarıqaranlıq, yarıışıqlı ecazkar görünüşünü böyük ustalıqla yaradıb. Əsərdə elə bir təəssürat var ki, sanki dar səkidə yerişən adamların ayaq səslərini eşidirsən. Küçəboyu uzanıb közərən işıqlar və sol tərəfdə təsvir olunmuş, az qala binanın hündürlüyünü ötüb keçmiş ağac əsərə dərinlik verir.

“Bakı” silsiləsindən olan “Küçə” əsərində (1960, rəngli litoqrafiya, 43x28,5) şəhərimizin uca binaları, nəqliyyat magistralı təsvir olunub. 1950-ci illərdə ölkəmizdə quruculuq işləri nəhəng addımlarla inkişaf etməyə başlamışdı. Təsədüfi deyildir ki, bu əsərdə inşaat işləri gedən izdihamlı küçə təsvir edilib.

"Şəhərin dənizdən görüntüsü" ("Bakı" silsiləsindən, 1959, litoqrafiya, 32x46) (şəkil 2) əsərini Bakının panoramı adlandırmaq olar. Belə ki, əsərdə orta əsr Bakısının simvolu, Azərbaycan məmurluğunun ən görkəmli abidələrindən biri olan Qız qalası, İsa bəy Hacinskinin evi, məscidlər, yaşayış evləri canlandırılıb. Dənizə əksi düşmüş binalar yaxın perspektivdən fırçaya alınıb. Köhnə yaşayış evləri ilə klassik ənənələrdən istifadə yolu ilə tikilmiş ictimai binalar bir-biri ilə vəhdətdədirlər.

"Sınıq qala" məscidi M.Rəhmanzadənin qrafik cizgilərində öz əksini tapmışdır. İçərişəhər ərazisində üzərində ən qədim epigrafik yazısı olan Məhəmməd məscidi möhtəşəm görüntüyə malik olub tam müdafiə qalasını xatırladır. "Bakı" rəngli avtolitoqrafiya silsiləsindən olan "Sınıq qala" (1960, kağız, rəngli litoqrafiya, 72x54) əsərində İçərişəhərin dar küçələrində tikilən iki, üçmərtəbəli evlərə nisbətdə məscid monumental işlənib.

Bədii yaradıcılığın müxtəlif sahələrində olduğu kimi, təsviri sənətdə də hər hansı mühüm mövzunun öz müəllifləri var. Sosialist Sumqayıtını ilk vəsf edənlərdən biri də M.Rəhmanzadədir. Vahid süjet xətti ətrafında mərkəzləşən lövhələr qrafika sənətinin rəngli linoqravürə texnikasında çəkilib. Fırça ustası bu rəsmlər silsiləsinə "Sumqayıt-Rustavi" adını verməklə iki qardaş xalqın əməkdaş möhkəmlənib bərkியən dostluğunu təsvir və tərənnüm etmişdir (5, səh. 120). İrihəcmli qravürlər silsiləsində yaradıcı əməyin romantikasını orijinal kompozisiyalarda vermək bacarığı rəssam üçün çətin olduğu qədər şəərəflidir. Məzmunlu qravürlər

müəllifi fırçaya aldığı əmək səhnəsinin mahiyyətinə dərindən nüfuz etməkdə məharət göstərərək, ifadəli lövhələr çəkmişdir.

Maral xanım bu silsilədə ilk dəfə linoqravür texnikasından bəhrələnir. Silsiləyə "Yeni tikinti", "Sənaye mənzərəsi", "İşə gedərkən", "İki qardaşın – Azərbaycan və Gürcüstanın dostluğu" və s. əsərlər daxildir.

"Sumqayıt-Rustavi" estampları silsiləsindən olan "Yeni tikinti" (1961–1963, kağız, rəngli linoqravür, 56x42) adlı qravürə nəzər salaq. Maral xanımın digər əsərlərində olduğu kimi, bu əsərdə də yenidənqurma işləri ilə əlaqədar əsas diqqət tikinti qurğularına yönəlib.

Xarici ölkə mövzuları M.Rəhmanzadə yaradıcılığında özünəməxsus tərzdə əks edilib. Bunu Yaponiya, Qərbi Afrika və s. ölkələr barədəki əsərlər aşkar göstərir. Keçmiş Çexoslovakiyaya həsr olunmuş qrafik rəsmlər silsiləsində M.Rəhmanzadənin diqqətini Praqadakı qədim memarlıq abidələri, geniş meydanlar və nəhəng körpülərin mənzərəsi cəlb edir.

Nəticə etibarı ilə vurğulamaq lazımdır ki, istedadlı, eyni zamanda, məhsuldar rəssam Maral Rəhmanzadənin təsviri sənətin qrafika növündə yaratdığı əsərlərlə Azərbaycan incəsənət tarixində xüsusi yeri var. Böyük bir ömür yaşayan rəssam özündən sonra zəngin irs qoyub. Biz Maral xanımın yaratdığı qrafik əsərlərə baxarkən təkcə onun zəngin, çoxcəhətli yaradıcılığına heyran olmuruk, eyni zamanda, Azərbaycanın o dövr həyatını, etnoqrafik baxımdan həyat tərzini də öyrənməyə nail oluruq. ♦

Ədəbiyyat:

1. Maral Rəhmanzadə, 1916–2008 [izomaterial]: qrafika, rəngkarlıq /layihənin rəhbəri Ç.Fərzəliyev; mətnin müə. X.Əsədova. Sərvət, [Şərq-Qərb], Bakı-2013.
2. Maral Rəhmanzadə [Mətn] : [rəngkarlıq və qrafika] /ideya Xalq Bank; layihənin rəhbəri R.Həşimov; mətnin müə. Ş.Y.Məlikova; Şərq-Qərb. Bakı-2011.
3. Natalia Aleksandrova. "Çadradan fırçaya". "Region plus". Bakı- 2011.
4. Tofiq Qəhrəmanov. "Günəş şirəli rəsmlər". "Azərbaycan müəllimi". Bakı-1976.
5. P.Ə.Hacıyev. "Rəssam, həyat, gözəllik". "Gənclik". Bakı-1974.
6. <http://www.socarplus.az/az/article/66/deniz-nefti-maral-rehmanzade>

Резюме

В статье выполнен художественный анализ на графические работы "Проспект имени С.М.Кирова", "Улица", "Новая стройка" и др. из серии работ на городскую тему "Азербайджан", "Баку", "Сумгаит-Рустави" художника, автора многих автолитографий и линогравюр, офортов и рисунков Марал Рахманзаде. Также дана короткая информация о творчестве художницы.

Ключевые слова: Марал Рахманзаде, художник, графика, литография, Азербайджан, Баку, тема города.

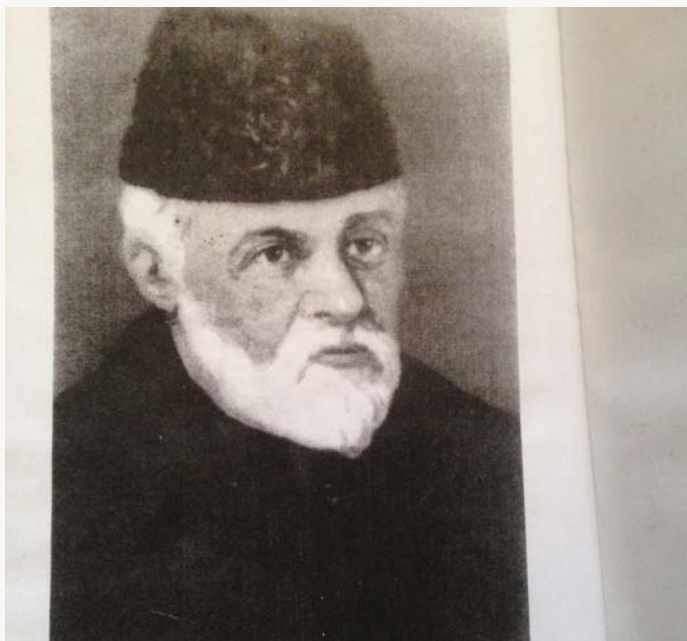
Summary

The works such as "Street named after Kirov S.M.", "Street", "New construction" from "Azerbaijan", "Baku", "Sumgayit-Rustavi" series and other graphic works of Maral Rahmanzadeh, the author of numerous autolithographs, linocuts, etchings and drawings were analyzed in this article. Additionally, there was described the short information about author's creativity.

Key words: Maral Rahmanzadeh, artist, graphics, lithography, Azerbaijan, Baku, the theme of the city.

İsmayıl bəy Nakamın qəzəllərində təbii təsvir və təbii duyğular

Şəfiqə Abdullayeva,
AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar
Institutunun elmi işçisi
shayiq.153@mail.ru

XIX əsr Şəki ədəbi mühitinin yetirdiyi istedadlı şairlərdən biri də Mirzə İsmayıl bəy Nakamdır. O, Dərviş Hacı Məhəmməd ağanın oğlu, mayor Sədrəddin bəyzadənin isə nəvəsidir. Nakam 1839-1908-ci illərdə Şəkiddə yaşayıb-yaratmışdır. Bir sıra qəzəllərini "Fani" təxəllüsü ilə yazmış, sonradan "Nakam" təxəllüsünü götürmüşdür. Nakam özündən 10-15 yaş kiçik qutqaşınlı Fatma xanımla evlənib, lakin övladı olmayıb. Maddi cəhətdən qardaşı uşaqlarına kömək edib, qardaşı Əhmədin oğullarını öz oğlu kimi sevib. Nakam mirzəlik, müəllimlik, xəttatlıqla məşğul olub, notariusda işləyib, xalqın ən hörmətli şəxsi kimi ad çıxarıb, gözəl natiqliyinə görə "bəlağəti-kəsan" deyilərək hörmət qazanıb. O, Tiflisdə və Rusiyada müxtəlif ədəbi məclislərdə sədrlik edib.

Maarifpərvər şairin "Ziya" qəzetində tez-tez publisistik məqalələri, məktubları, imzasız çıxışları işıq üzü görürdü. Nakamın vətənpərvər inqilabçı olduğunu göstərməkdən ötrü "Şəfəq" nam və "Tunquc" qəzetindəki çıxışlarını izləyək. O, "Ziya" qəzetində ("Şəfəq" nam) yazır: "Bu mətn, yəni cəmiyyətin Tiflis vəkili olan Pivəvarovun məqaləsi, bu tarixdə 18/8/4 dərc olunmuşdur. O yazır: "Baxçasaray şəhər məclisinin rəisi, İsmayıl bəy həzrətlərinin millət və vətənimizə xidmət yolunda qələmə aldığı "Tunquc" nam bir məcmeyi mötəbərə mətbəəmiz vasitəsilə meydana-intişarə qoyulduğunu keçənlərdə yazmışdıq. Məcmueyi-məzkurə Kazan və Krim səfahatında müqim və bil'əumum Rusiyanın içərilərində mötəvəten millətimiz lisanında (türki-tatar) dilində yazılıb məsaili-miliyəmizdən ən mühüm məvaddan bəhs edəcəyini əvvəl əldən itiləşdirdiyi üçün ərbabi-zövqü səfadan hər kəsin məqbulu olduğu kimi millətimizdən maarifpərvər zəvati-giram tərəfindən həsniniyyət və kəmal məmnuniyyətlə tərəqqi olunduğunu müəllif mü-

şar leyh bu dəf'ə qələmə aldığı digər "Şəfəq" nam məcmueyi-məarif nümunəsinin əvvəl sütunlarında mə'əlməmnuniyə zikr edir. Bu xüsusda müəllif mərqumə göndərilən təbrik və təhniyyət namələrin kafəsi "Tunquc" və "Şəfəq" kimi ovraqı həvadis miliyəmizin kəmalı-rəğbətlə qəbul və mütalibə olunacağını məş'ər imişlər. Neçə qərinalərdən bəri məzhəb əxlaq və adətə bərabərinə müğəyir mütəfərriq və qüvvətli miyanəndə din və lisan tarixini üliyə tərk etməyən qardaşlarımız (tatarlar) mətbəə və nəşriyyati-miliyəmizin pişrəfti haqqında verdikləri vəd və ümid nəvidləri səthi və qeyri səmimi ədd etmək olmaz. İcəbət əsr həzirəyə diqqət edən ərbab vuqufun məlumudur ki, zulimi-cəhalətdə qalıb kəm nam ədd olunan şərif bir milləti-meydani-təbiiyə və dairəyi-mədəniyyətə çıxaran bir alət var isə, o da "mətbəeyi-miliyyə" ola bilər. Əsrimizdə təbiiyəli və məarifpərvər dövlət və millətlər cəhanın hər bir cəvanbanə nuri-məarif nəşr etməkdə iken vadiyi-səfalət və zülami-cəhalətdə müxtəfi olmağa məcal qalmamışdır. Pəs imdi şahrahi-tərəqqi və təbiiyəyə müttəfiqənə və müttəhidənə çıxır açmaqımız baş-qalarının bizə nisbətən xeyirxahlıq yolunda qalatazlıq və rəhbərliyinə təbiiyyət etməmizdən bin dərəcə ulı və əla və ictimaiyyətə degilmi? Nə isə qəflət və tənbəllik vətənpərvərliyə bir həddi-payan vermək vaxtı yetişməmişdirmi? Nə vaxtə qədər bi qədlərlərin illəri düşüb qədər və mənzilət sahibi olduqlarına həsrət gözüle baxa qalacayıq və özümü-zün qədərli olmağa müqtədir və müstəid olduqumuzu görməkdən yüz çevirəcəyik? Hər kəs və hər millət tərəqqi yolunda nəqdi canını fəda etməkdə iken biz neyçün qəpiklərimizi əziz tutaq və bu hərəkətimizi bir fəxr və səadət dəxi ədd edək! Səadəti-əbədi və niknami və nikbəxti odur ki, qəpiklərimizi və quruşlarımızı sərf edüb din və lisan və tariximizi övlad və əhfidimiza nəql edə bilək, əsbabını mühəyyə edək. Bu yolda sərf olunan hümmət, qeyrət və zəru dinar həba və bica olmayıb (istirahət) və (əmin) və (asayış) kimi səməraləri mövrus olacaqı təcrübə ilə sübutə yetişmədimi? Fi cümlə hər kəs tərəqqi və təbiiyə olmağa iken bizim geridə qalmağımız cai təəssüfdür" (134, 2,3,4) (8,2).

Bu sətirləri göstərməklə Nakamın kim olduğunu, fikrimizin doğruluğunu sübut etmək istəyirik. Onun bu mövzuda çıxışları çoxdur. İranda, Kərbəladə, Türkiyədə, Tiflisdə, Rəvanda (İrəvan) olmuş, Azərbaycanın bölgələrini gəzdirdiyi zaman necə qarşılandığını, hansı hadisələrin şahidi olduğunu, insanların necə çətin, acı, dadsız həyat keçirdiklərini görmüş, bu mövzulara uyğun qəzəllər həsr etmiş, təsvir etdiyi obrazlar vasitəsilə öz kədər və hisslərini canlandırmışdır. "Həyat" və "Ziyayi-Qafqaziyyə" qəzetlərindəki çıxışları və məktubları ilə diqqəti çəkmiş, məqalələrini gizli imzalarla dərc etdirmiş, pristav, naçalnik və ağaların zorakılıq etdiklərindən şikayətlənmiş, xalqı "çapqınçılığa" sürüklədiklərini yazmaqdan çəkinməmişdir. Şair özündən sonra böyük ədəbi irs qoymuş, 3 böyük divanı: "Divani-Nakam", "Xəyaləti-pərişan" və "Gəncineyi-ədəb" adlı əsərlərini, "Məcnun və Leyli", "Fərhad və Şirrin" poemalarını, "Hədisi-lətif" səfərnəməsini, "Niyaznamə" adlı dini və fəlsəfi məzmunlu qəsidəsini yazmış, qəzəllərdən ibarət "Şeyrlər" kitabı,

"Notarius" dəftəri vardır. Şairin ən irihəcmli əsəri "Xəyaləti-pərişan" dir. Kitabın sonunda qələmlə 1868-ci il qeyd edilib, əsərin 1889-cu ildə tamamlandığı yazılıb. Əsər 5838 beytdən ibarətdir. Alimlər aliminin hər beyti, hər kəlməsi bir həyatdır.

İstedadlı şair ədəbiyyatçı alimlərin sevimlisi olmuş, onun kitabları İsmayıl Əfəndizadə, Abdulkərim İmamzadə, A.Q.Qəhrəmanov, Ə.Dəmirçizadə, Mehdi bəy Qədərbəyzadə Qutqaşanlı, H.Z.Tağızadə, H.Səmədzadə və başqalarının kitabxanalarında özünə yer alıb.

Nakamın hər bir şeiri bədii-poetik gözəlliklərinə görə yüksək zövq və kamillik nümunəsidir. Nakam Azərbaycan dilinin söz xəzinəsindən bir sehrkar kimi istifadəsinə belə izah verir: "Uzaqları gəzib qaranlığa son qoydum, dadlı sulardan içib həyatı gördüm, Xıız ömrünə oxşar həyat buldum, məhəbbət səltənətini əbədi tapdım. Bu behişt evinin təməlini qoydum, hər bir beyti abad edib dilə gətirdim, qəlbimin dərinliyində özünə yer edən sözləri cana gətirdim, əgər ki, bədənim gözüməndən gizlidir, hər beytdə bir sirrim var, bu mənbə tapılıb bir qərinə keçsə belə, "hanı Nakam" - deyə səslənsə bir kəs, o zaman hər beytim dilə gələr. Arabir söz və nitqim güllüyü gəzib və sözüm düz yol alıb hər budaqdan bir yeni açılmış gül dərib, hər bir guşədə bir təzə sünbül, çiçəkdən yeni məzmun, min əlvən ətirli çiçək götürdüm, toplu hazırladım, aşıqlıq keyfi ilə dəstə qıldım, məhəbbət bağı ilə bəstə qıldım, sanki günəş kimi ələmi işıqlandırdı" (1, 186)

Nakam lirikasının əsl qüvvət və qüdrət mənbəyi xalqdır, həyatdır. Nakam 3 dili mükəmməl bildiyi üçün türk, ərəb, fars xalqlarının mədəniyyətini, ədəbi abidələrini, dərinəndən öyrənmiş sənətkardır. Qəzəllərdən seçilmiş bir neçə misralara baxaq:

a) Muradın qətlim isə xəncərə nə hacət,

Qaşınla qətlim üçün etdiyin işarə yetər (5,10 a.q. 2q).

b) Olaydım zəif ol zülfün içrə mu kibi bir tel,

Ki, hərdəm sallanıb rüxsarına gəh-gəh öpər zülfünü (5, 29b 1q).

Şair 1-ci beytdə "Əgər qismətim ölməkdirsə, xəncərə ehtiyac yoxdur, elə qətlim üçün qaşınla etdiyin işarə bəsdır - deyərək gözələ vurğun olduğunu, onun həsrətindən öldüyünü və əgər qisməti ölməkdirsə, xəncərə ehtiyac duymadığını söyləyir. Belə ki, sevgilisinin qaşını bir dəfə qaldırıb ona baxması, canını yaxması üçün etdiyi işarə bəsdır - deyir. 2-ci beytdə isə: Kaş saçlarının içərisində ən zəif tük kimi bir tel olaydım, hər dəm saçlarımla sallanıb üzünü öpərdim - deyir. Gözəlin həsrətindən cananına yaxın olması üçün, hətta ən zəif bir tel olub, üzünə düşüb onu saç vasitəsi ilə belə öpməsini istəyir, bununla təsəlli tapacağını söyləyir.

M.Quliyevanın "Şərq poetikasının əsas kateqoriyaları" adlı kitabında mübaliğənin 6 mənası verilmişdir ki, bu misralar 2-ci dərəcəyə aid olan "iğraq"dır. Yəni məfhumun təsviri xəyal baxımından mümkün, lakin əməldə qeyri-mümkündür. Şair maraqlı bənzətmə vermiş, mübaliğə qurmağa nail olmuşdur (6, 266).

Nakam bir neçə şeirlərində, məsələn: B-4175/5800 (5, 2q 22b) səhifəsində "gəl eylə bir işarə sən", (5, 49b 2q) "Sənə aydın bir işarə, bənə geymisən qara sən" kimi gözələ şikayət xarakterli misralarla rastlaşırıq:

Aşıqə nədəndir edər zülmü bu qədər (5, 66a 1q).

Etdi zülmü bana sədd aşıq məşuq içrə (5, 28b 1q).

Verdi min cür bəla dideyi-xumar içrə (5, 28b 2q).

Nə bəladır ki, qılırsan bana zülmü-bihədd (5, 62b 2q).

Nədi, ya rəbb, nə qılır bana ki, zülmü-dilbər (5, 28b1q).

Bu sual xarakterli oxşar misralarla şairin məşuqından narazılığını, dərdinə çarə tapa bilmədiyini, Allaha müraciət edərək onu bu bəladan qurtarmasına kömək etməsini istəyir. Nakamın "Divani-Nakam" əsərində 148-ci qəzəldə 6-cı beytdə fikrini təsvir etmək üçün bənzətmə seçməsi maraqlıdır:

Ox yerindən cismimə zülfün havasından dolub,

Hər rəgimdən ol verər min nalə musiqar tək (3, 49a-49b).

Şair bu misrada oxun bədəninə batmasının, yəni saçın bədənə toxunmasının havasını, bədəninə oxun batması nəticəsində dolduğunu bildirir. Və hər şah damardan keçən qanın axmasını isə dəşikləri olan düdüyün min nalə verməsinə bənzədir - deməklə yaratdığı mübaliğə, təsiredici və düşündürücüdür. Əbdülməbud Behçətdən sonra Ə.Müznib Nakam haqqında bilgi verən ədəbiyyatşünaslardan biridir. O, "XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı" adlı kitabında yazır: "Nakam heç bir təbii təsvirlərə və təbii duyğulara qəzəlləri arasında yer verməmişdir" (2, 3-4). Bu fikri inkar edərək deyə bilərik ki, Nakam "Niyaznamə" adlı qəsidəsində və b. əsərlərində zəngin təbii təsvir və təbii duyğular yaratmışdır ki, sanki canlı bir aləmə düşürsən. Bundan əlavə Nakamın M- 41/9085 "Xəyaləti-pərişan" adlı "Divan"ında, "Gül" rədifli təxmisdə sanki yalnız güldən bəhs edilir, əslində burada müxtəlif fikirlər də özünü büruzə verir (3, 23b-24a). Burada "gül" sözünü cinaslar yaratmaqla, "touzi" sənətindən faydalanmaqla, bənzətmə və mübaliğəli sözlər qurmaqla, şirin məzmunlu bir şeir yazmış, "gül" sözünü şeirin misralarına səpələməklə 46 yerdə "gül" sözünü, 10 yerdə "bülbul" sözünü işlədib. Qəzəlin əsas mövzusu "gül" deyil, bu ad altında ictimai-siyasi xarakterli fikirlər durur - yəni Nakam dövrünün novator şairi olduğu üçün azadlıq qarçısı kimi fikirlərini şeir misraları vasitəsilə çatdırıb. Məqsəd gülü tərif etmək deyil, xalqın oyanışına sevinməkdir. Dünyanı cənnətə döndərən güllün bülbulə dünyanı dar etməsi şairi narazı salır. Bəli, Nakam Şəki ləhcəsini deyil, sırf Şirvana məxsus olan şivədən istifadə etmişdir. Məsələn: ölməyim-ölməyim (41q), verməyimləm-verməyimlə (27q) olmazmıdım-olmazdım (50q), neydim- nə edim (22q) kimi ifadələri göstərə bilərik.

Nakamın lirik qəzəlində təbiətin al-əlvən gözəlliyi, al rəngli lalələr, hər tərəfin gül-çiçəyə qərq olması, bülbulün naləsindən "sirlərlə" dolu güllün zahirə çıxması, bülbulün güllə əhdi-peyman bağlaması və s. tərənnüm edilir, təbiətə şairənə romantik münasibət, sonsuz məhəbbət vardır. O, baharın ecazkar, unudulmaz mənzərəsini çəkir, həm də yaratdığı bahar mənzərəsi donuq yeknəsək deyil, al-əlvandır, cazibədardır. Nakamın əsərlərində də camal, üz, hüsn işarələri çox işlənmiş və mehrü-ələmə-rüx (43q), şəm`vəş Nakam (41q), ruxi-xurşid (50q), pərtövi-bər-raq (39q), pərtövi-nuri (35q), pərtövi-rüxsar (54q), ruyi-səri-kuyin (42 q), ayineyi-hikmət (21q), nur-camal (14q), xoşəm əksi-ayineyi-dildə (47q), üzün (43q, 21q, 20q) kimi ifadələr çoxdur. Rüh, haqqın gözəl adlarının təzahürü və ilahi lütf kimi tanınır. Üzün saflıqda və parlaqlıqda aynaya bənzədilməsi şeirdə ənənəvi haldır. Bu güllün gözəlliyi və günəşin parlaqlığı da məşuqun surətinin əksi kimi göstərilir, bu bərdə "ad" və "üz" insan şəxsiyyətinin timsalı, xalq təfəkküründə isə "üz" qəlbın aynasıdır. Bu həqiqətləri özündə əks etdirən səhifə və kitabdır, həqiqətləri özündə əks etdirən müşəfdir - yəni vəhdət kimi tanınır (7, 238).

a) Dəbəran qəza bəxtimi lövhə qara yazmışlar,

Qəm səhrai-eşq içrə olan avara yazmışlar (3, 12b).

b) Mah olur rövşən olub pünhan nəzərdən afitab,

c) Türrələr əfşan olub saldıqda anın ayə rux (3, 33b).

a) Aşiqin eşqdən dərdə düşüb avara, səhrada yaşadığını; qırmızı rəngli bir ulduz olacaq hadisəni bəxtimin səhifəsinə qara yazmışdır.

b) Ay aşkar olanda günəş nəzərdən gizli qalır; Anın üzünə düşən qıvrım saçlar kölgə salır.

Şair söz sənətində elə gözəl deyim, duyum və biçim işlədir ki, həmin bədii naxışlar oxucunu yeknəsəq üslubdan qurtarır. "Üz" iman, "saç" isə küfr əlaməti olub dünyəvi istəklər, maddi həvəslər burulğanıdır. Bunların rəmzi ifadəsi saçın düyünü kimi anlaşılır. Rəhman surəsinin 26-27-ci ayələrindəki ifadələri izləyək: "Hara dönsəniz Allahın üzü oradadır". (Bəqərə:115) Və "Onun üzündən (zatından başqa) hər şey həlak olacaqdır" (Qəsəs:88), (7, 239). Qəzəlin 1-ci bəndində şairin qurduğu mənzərəyə baxaq:

Gül açıldı, oldu aləmi-subəsu gülzari-gül,
Şaxi-əxzərlərdə oldu aşkarə nari-gül.
Aqibət oldu pədidari-əndəlibə kari-gül,
Qıldı nalan bülbulü-şuridəyi asari-gül,
Zahir oldu nələsindən bülbulün əsrari-gül,
Gül açıldı, hər tərəf, aləm gül-çiçəyə qər q oldu.

Bu misralardakı fikirləri izləyək: Yaşıl rəngli güllərin qol-budağı sanki cəhənnəmdən qurtulub azadlığa çıxaraq açıq-aydın göründü. Güllün, nəhayət ki, açılması, bülbulün təsiri ilə aşkar oldu, yəni bülbul nalan çəkdi, gül də o oddan qurtuldu. Burada şair sanki həmişəyaşıl kolların güllərə qarışb bülbulə nalan etdiyini, deməklə köhnədən qalmış əsərlərin dilə gəldiyini nəzərdə tutur. Bülbulün ah-fəğanından isə güllərin sirlərinin meydana çıxdığı təsvir edilir (yenə də bəzi ortaya çıxmayan sirləri nəzərdə tutur). Şərin 2-ci bəndi isə belədir:

Sübh ki, əsdikcə badi-sübh xiz ahəstə tər,
Dəmbədəm gülşəndə gül ruxsarına şəbnəm sipər.
Bülbulü-məstanə səri-ətrafdan əfqan çəkər,
Kim "gülüdür gülşənin gül", qıl həqiqətlə nəzər,
Gör ki, şaxi-güldə güldür bərg, güldür xari-gül.

Bu bənddə isə belə deyilir ki, yenidən oyanmış səhər küləyi ahəstə ki əsirdi, hər an dünya-aləm güllün üzündəki şəhi qoruyurdu - yəni şair yeni bir aləmin oyanmasının ortaya çıxdığını, insanların yer səthindəki gözəllikləri gordüyünü və bu yenilikdən bəhrələnmələrini istəyir. Şəh damcısı isə yer üzündəki kainatın yaranmasına işarədir, deməli, həyatın yaranmasında ilk öncə suyun olduğunu göstərir. Hər əsən mehə - köhnəliyin geridə qalması, yeniliyə isə - insanların can atmasını göstərir. Bülbul sərxoşcasına sanki ətrafa fəryad çəkir ki, dünyanın gözəlliyi güldür, ətrafa düzgün nəzər qıl (burada insanlar nəzərdə tutulur). Qollu-budaqlı gül - (yeniliktir), tikanlı gül - əhatəsində nə qədər pis insanlar varsa, o qədər də həyatda çətinliklər olduğuna işarədir və bundan xilas olmaq üçün də bülbulün fəryadı ortaya qoyulur. 3-cü bənddəki mənzərəni izləyək:

Gəldi feyzindən baharın məclisi-dövrənə gül,
Etdi əhdin təzə verdi bülbulü-peymanə gül.
Yaqmayıb artıq həzari-atəşi-hicranə gül,

Pərdədən çıxdı, göründü bülbulü-nalanə gül,
Oldu bülbul lalü balü məhrəmi-dildarə gül.

Bu bənddə baharın gəlişini, məclislərin, yığıncaqların (o zamanlar XIX əsrdə Şuşada ədəbi məclislər fəaliyyət göstərirdi) canlanmasında müvəffəqiyyət əldə ediləcəyinə, bülbulün gülə verdiyi təzə sözü isə, yəni bülbul təbiətli insanların yeni, təzə fikirlər irəli sürəcəklərini nəzərdə tutub. Güllün yuxudan oyanması bülbulün nələsinin təsiridir və bülbulün bu "gül camalı görüb əl-qolu bağlı lal düşməsi", könül alan gözəllə ürəkdən yaxın dostlaşması, yəni gül yeni fikirlə insanların çoxalmasına, həm də ki bu güllərin tikanlarının zərərsiz öt məyəcəyinə işarədir. Dünya evini cənnətə döndərən gül bülbulə dünyanı dar etdi. Gözəl dünya bülbul təbiətli insanlara dar olmuşdur.

4-cü bənddə isə fikrini bu yolla bildirir:

Zində qıldı, aləmi etdi cəvan əhdi-güllün,
Buldu bir məskən bənövşə sayəsində sünbülün.
Gül açıldı, gülüstanda açdı bülbul müşkülün,
Dilbəra, məşşurdur kim, "Gül gülüdür bülbulün".
Zümrei-üşşaqədir məhbub gülrüxsari-gül.

Bu bənddə şair canlı, ruhlu aləmi cəvan etməyə söz verir, özünə bənövşə sayəsində sünbülün köməyi ilə məskən tapır, yəni onların arasında qoruna bilir. Belə ki, gül açıldıqdan sonra qarşıda çətin maneə budur ki, gül bülbulə aiddir, onun fəallığı üçün gül solmamalıdır. Məşhur atalar sözünü misal gətirərək deyir: "Gül bülbulün güldür", yəni ictimai təbəqənin sevgili aşıqları gülyanaqlı güldür (insanlar nəzərdə tutulur). 5-ci bənddə isə şair gözəli tam gülə bənzədir:

Dilbəra, qəmzəndə güldür, çeşmi-xummarında gül,
Qaşların güldür, səfi-müjgan xun xarında gül.
Ləblərin güldür, dəhən güli-ləfz gülxarında gül,
Sərbəsər güldür vücudun cümlə ətvarında gül,
Rüxlərin güldür, yüzün gül, türrəyi-terror gül.

Bu bəndin misralarında gözəlin nazını, xumar gözlərini, qaşlarını, sıra kipriklərini də qanlı tikanlı gülə bənzədir. Onun dodaqlarını qönçəyə oxşatmaqla gül tər-tər yarpaq olduğu kimi, ağızda da dil gizlənir, dodaqların tərپənşini həyat qönçəsinin açılması, insanı isə yaranmışların ən əlası hesab edir. Deyilir ki, əgər bu qönçə açılmazsa, ömür tükənər. O, gözəlin hər bir üzvünü yeni açılmış gülə bənzədir. Bütünlükdə bədəninin, abır-həyasının, üzünün, qıvrım saçlarının gül olduğunu söyləyir.

6-cı bənddəki gözəle verdiyi tərifi isə belədir:

Vəsfə gəlməz hüsni-bimanəndin, ey huri-misal,
Kolmaz adəmdə bu surət, bu səbəhət, bu cəmal.
Bu nə qaşdır, bu nə gözdür, bu nə yüzdür, bu nə xal,
Görsə gül rüxsarını bülbul olub heyranü lal,
Eyləməz gülşəndə rüxsarın dəxi izhari-gül.

Bu bəndin misralarını izləyək: Ey tayı-bərabəri olmayan gözəl qız, hüsnünü kiməsə bənzətmək təsvirə gəlməz. Bu surətin, hüsnün kimdə var? Bu qaşı, gözü, üzü, xalı əgər bülbul görsə, lal olub heyran qalar, gül güllükdə üzünü dəxi utandığından aşkar eyləməz.

7-ci bənddə şair fikrini belə yekunlaşdırır:

Subəsu tutmuş çəməndə laləi-nəsrin qərar,
Bir-biri ilə aşıqı məşuq olmuş xoşi-mədar.
Bir mənəm Nakam tək firqətdə ancaq diltakar,
Bir nəzər qıl gör nigara kim edib güli-tərki xar,
Bülbüli-şuridəyi-nalanə olmuş yari-gül.

Nakam hər gülün, çiçəyin, quşun, gülüstanın vəsfində ardıcılığı izləyir, öz halı ilə müqayisə edir, ayrılıqdan ürəyi sınımış bir mənəm deyərək, gözəlin tikanlı gülü necə tərk etməsinə işarə vurur. Bülbülün aşıqı-nalanlığını, onun ağlamağına yardım edən isə gül olduğunu söyləyir. Yəni əgər gülün tikanı olmasaydı, bülbülə kömək edən yox idi, bu səbəblə səbəbkar arasında mənəvi-ruhi əlaqələr axtarır tapır, həyatın keçməkeşlərinə dərin ictimai fəlsəfi münasibəti isə tikanların həyatı nemətlərə mane olmayacağına görür. Məqsəd burada gülün tərfi deyil, gül nə qədər gözəl olsa da, vəfasızdır, çünki solur, amma ətirli və cazibəlidir. Bülbül güllə əhdi-peyman bağlayır, ona maneçilik törədən sünbüldür. Gül açıldıqdan sonra düşmənin həmsöhbətinə çevrilir. Tikan gülə gözəllik verdiyi halda, o isə qeyrisinə yar olur. Gül yer üzünə gözəllik versə də, tikanları var, toxunmaq istəyən bülbüllər qana boyanar, hara getsələr onlara tikanlar toxunar, fəryadlarına çatan olmaz. Belə məzmununda şair Qövsü Təbrizinin "Gül" rədifli qəzəlinə nəzər yetirək:

Ey hay kim, açıldı yenə, ey həzar, gül,
Çeşmi-tərimdən eylədi əbri-bahar gül.

Şeirir son beytində isə fikrini belə bitirir:

"Dövr-fələk bu surətilə nənnidir mənə" – deyən Qövsü yalnız bahar fəslində şadlanır, təbiətin oyanması ilə sanki şair də yuxudan oyanır (4, 339).

Füzulinin 1958-ci ildə çapdan çıxan "Seçilmiş əsərləri" M.Sultanov tərəfindən tərtib edilib və 202-ci səhifədə 92 beytdən ibarət əlavə bir "gül" rədifli qəsidəsi verilib.

M.Füzulinin Sultan Süleymanın mədhinə yazılmış "Gül" rədifli qəsidəsi bu günə qədər şairin ən yüksək qiymətləndirilmiş şeiridir. Gülün açılması ilə təbiətdə yaranan gözəlliyin kimə qismət olması haqqında düşüncələr belədir:

Çıxdı yaşıl pərdədən ərz eylədi rüxsar gül,
Sildi mir 'ati-zəmiri-pakdan jəngar gül (4, 240).

Gül bivəfa olub, insandan yüz dəfələrlə fərqlənsə də, aqilləri onun surəti heyran etmiş, irfan əhlinə sirlər xəzinəsinin qapısını açmışdır. 2-ci misrada isə: Aynanın içindəki mis pasını gül ləkəsiz sildi – insanın (qafasındakı) qəlbindən köhnəliyi heç bir ləkə qalmadan sildi – deməkdir.

Nakamda buna bənzər fikirlər 3-cü bənddə 4-5-ci misradadır:

Pərdədən çıxdı, göründü bülbülü nalanə gül,
Oldu bülbüli-lalü balü məhrəm dildarə gül (3, 24a).

Gülün yuxusundan oyanması ağlar bülbülün fəryadlarının təsiridir (torpaqdakılardan xəbərdir). Qol-qanad açan gül sevgili dostuna yaxın oldu (hər yarpağı bir halın, vəziyyətin dili kimi qələmə alır). Amma dünya evini cənnətə döndərən gül bülbülə dünyanı dar etdi. Bu 3 böyük sənətkarın qurduğu misralarda oxşarlıq yalnız nümunə göstərilən beytlərdədir. Şair təbiət gözəlliklərini insanın mənəvi aləmi, ruhi vəziyyəti, sevgi həyəcanları, vüsəl arzuları ilə əlaqələndirir. Buna görə də Nakamın lirikasında sevgi həyatının bütün əlamətləri, aşıqla məşuqun duyğu və düşüncələri, iztirabları çox canlı və təbii göstərilmişdir. ♦

Ədəbiyyat:

1. Piriyeu Yolçu. İ. B.Nakam. 2007, "Məcnun və Leyli". Bakı. Nurlan.
2. Ə.Müznib. 1928. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı. Arxiv. M-87.
3. Nakam. M-4-9085/ 1889 "Xəyaləti-pərişan" divanı. Nuxa.
4. Ə.Səfərlı. X.Yusifov. 1982. "Qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı". Bakı, "Maarif" nəşriyyatı. /383 səhifəlik.
5. S.Mümtaz.1900-1902. B-4175/ 5800 . Cüng.
6. M.Quliyeva. 2010. "Şərq poetikasının əsas kateqoriyaları". Bakı. "Beynəlxalq Universitet" nəşriyyatı.
7. N.Cümşüdoğlu. 1997. "Füzulinin sənət və mərifət dünyası". "Bakı-Tehran" nəşriyyatı/ 386 səhifəlik.
8. "Ziya" qəzeti (/1881 /4māh, avqust / № 24; Tiflis tipografiyası, Pivəvarov "Şəfəq" nam məcmuəsindən alınmışdır". / C.Ünsizadə /s.2.

Резюме

В этой статье говорится о лирике, газелях Накама. Даются сведения о роли народного творчества в произведениях автора, сравнительный анализ нескольких газелей и в газели со стихосложением "Гюль" (цветок) выявляются общие черты этого произведения в творчестве Физули и Говси, раскрываются цель написания автором этой газели, а так же общественно-политические взгляды, имеющие место.

Ключевые слова: цветок, соловей, эпоха, стон, колючка, мир.

Summary

This article deals with the lyric and ghazals of I.B.Nakam. In his works he used folk art skillfully and this feature is discussed in the article Besides, about the comparative analysis bet-ween "Gul" ghazal, and several ghazals some simi larity features of "Gul" ghazal in Fizuli's and Covsi's works, the main goal of the poet writing "Gul" ghazal and his social-political views are spoken in the article.

Key words: Roze, nightingale, time, wail, thorn, world.

FİQURLU KERAMİKANIN QƏDİM NÜMUNƏLƏRİ

Nəşibə Şükürova
ADRA-nın dissertantı
s.nesibe.s@mail.ru

Qədim dövr Azərbaycan sənətkarlığını dulusçuluq sənəti təmsil edir. Azərbaycan ərazisinin müxtəlif bölgələrində, Qarabağ, Gəncəbasar, Qazax, Mingəçevir, Mil düzü və Şirvanın qədim yaşayış yerlərində arxeoloji qazıntılar zamanı aşkarlanan keramika nümunələri bu sənətin 4 min ildən artıq tarixi olduğunu təsdiq edir. Həmin ərazilərdə ilk keramika nümunələri neolit dövrünə aiddir.

Ağdam rayonu ərazisində Afatlı kəndi yaxınlığındakı Çalağantəpədə tapılmış donuz başı eneolit dövrünün yaşayış məskənlərindən tapılmış yeganə zoomorf fiqurdur. Oval çevrəsi, uzunsov sifəti üzərində çəkilmiş xətt ilə ağzı oval, gözləri və burnu təsvir edilmiş bu fiqur bütün Cənubi Qafqazın eneolit abidələri arasında yeganə fiqurdur ki, bu da adıçəkilən ərazidə eneolit dövrünün zoomorf plastikasının mövcudluğunu göstərir.

Azərbaycan Tarix Muzeyinin fondunda, Naxçıvan ərazisində Kültəpədə aşkar edilmiş 25 heyvan fiquru saxlanılır ki, onlardan 13-ü öküzü təsvir edir. Bu fiqurlar bədənini ayrı-ayrı hissələri göstərməklə daha realist şəkildə işlənmişdir. Bəzi fiqurların ayaqları konusvari və yaxud düzbucaqlı olmaqla modelləşdirilmişdir. Sifətində bəzən gözlər və ağız təsvir olunmaqla bütün fiqurlar bədənini uzadılması və uzun sifətilə səciyyələnir. Çox vaxt fiqurun boynunda üfqi dəlik açılırdı. Bəzilərinin belində isə xırda, dəyirmi yapıdırılmış hissələr vardır. Bişirilmiş və bişirilməmiş bu fiqurlar zərif gildən hazırlanıb. Ölçüləri 4-7 sm arasında dəyişən öküz fi-

qurları Azərbaycanda erkən tunc əsrinin digər nümunələrində də üstünlük təşkil edir. Bu fiqurlara Babadərvişdə, Günəştəpədə, Mişarçayda və başqa ərazilərdə rast gəlinmişdir. Onlar pis qaldığından çətinliklə də olsa bəzi əlamətlərinə görə güman etmək olar ki, öküzün təsviridir. Babadərviş məskənindən aşkarlanmış buynuzları bir-birindən xeyli aralı, bir buynuzu qoparılmış, ayaqları aralı olan öküz fiquru çox maraqlıdır. Boz gildən hazırlanmış, lakin bişirilməmiş fiqurun salamat qalan hissələrinin uzunluğu 3,5 sm-dir. Mişarçay yaşayış məskənindən aşkarlanmış ev heyvanlarının plastik təsvirləri əsasən qoyun, keçi heykəlcikləri ilə təqdim edilib. Günəştəpədə və Kültəpədə tapılan heyvan fiqurları maraq doğurur. Bu fiqurlar bişirilmədiyinə görə yaxşı qalmayıb. Kültəpədə, Babadərvişdə və Günəşlitəpədə it fiqurları tapılmışdır. Babadərvişdə tapılan it fiqurlarının başı və qabaq pəncələri qoparılmış, quyruq isə çıxıntı ilə göstərilmişdir. Boz gildən hazırlanmış fiqurcuq qara rənglə boyanıb. Bu, Azərbaycan ərazisində qara rəngə boyanmış yeganə heyvan fiqurudur. Günəşlitəpədə aşkarlanan, başının bir hissəsi və üç ayağı sınımış it fiqurcuğu boz rəngli gildən hazırlanıb və bişirilib. Erkən tunc dövründə Azərbaycan abidələri əsasən qoyun və keçi formaları ilə təsvir olunurdu. Beləliklə arxeoloji qazıntılar zamanı əldə olunan materiallara əsasən belə nəticə çıxarmaq olar ki, Azərbaycanda ilk dəfə olaraq insan və heyvan heykəlcikləri eneolit və tunc dövründə meydana çıxıb. İnsan fiqurları əsasən qadını təsvir edir. Tunc dövrü terrokota heykəlcikləri əvvəlki heykəlciklərdən fərqlənir. Cəmiyyətdə kişinin üstün rolu ilə bağlı olaraq tunc dövründə kişi heykəlcikləri meydana gəlmişdir.

Tunc dövründə düzəldilmiş fiqurlu keramikalar içərisində quş, heyvan, ev, araba formalarına daha çox rast gəlinir. Xüsusi diqqət çəkən araba modellərinin uzunluğu 18-20 sm, hündürlüyü isə 10-18 sm-dir. Oturacaqlarının hər iki tərəfində ox verilmiş araba modelinin içəriyə doğru girinti-çıxıntısı var. Bu araba modellərinin üzərində dalğavari xətt və nöqtələr vardır. Fiqurlu keramika e. ə I minillikdə daha çox zoomorf qablar şəklində olmaqla özündən əvvəlki dövrlərin fiqurlu keramikasından öz mürəkkəbliyinə görə seçilirdi. Adətən o dövrdə quşun və ya heyvanın təsviri qabların gövdə, qulp və ağız hissələrində olurdu. Tunc dövrünün ən qədim nümunəsini yaratmış Mingəçevir dulusçuları çoxfiqurlu, cilalı, qara keramik kompozisiyalar da hazırlamışlar. Bu nümunələrdən olan qapaqlı qabın çiyinlərini sağ və soldan bir-birinə paralel vəziyyətdə

Figurlu qab. Mingəçevir. E. ə. V-III əsrlər

Keramik zoomorf qab. Mingəçevir. E. ə. II minillik

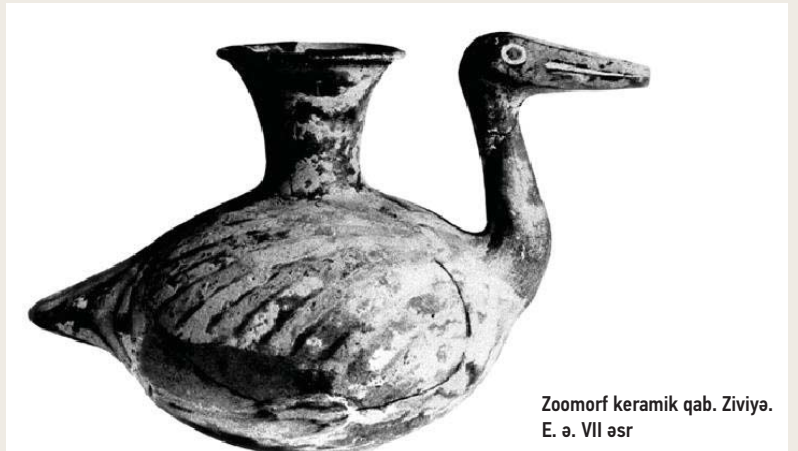
duran iki quş qabartması bəzəyir. Hər bir quş fiqurunun boşluğunda qabın boğazı günəş, gövdəsi isə şaquli dilimlərlə bəzədilib. Dairəvi kompozisiyada gövdə dilimlərlə parçalanaraq ona plastik gözəllik verir. Qabın oturacağı üç quş başından ibarətdir. Bir-birinə əks istiqamətli iki quş fiqurunun birləşməsindən ibarət qapaq diş-diş naxışlarla işlənib. Qabın ağzı və qapağı oval şəkildədir. Bu dekorativ kompozisiya öz dinamikliyi, motivlərinin rəngarəngliyi və plastik həllinə görə dövrünün nadir nümunəsidir.

Tunc dövrünün sonu və dəmir dövrünün başlanğıcına aid olan, Cənubi Azərbaycanda Həsənluda tapılan üçayaqlı qabdan birinin üzərində dua edən vəziyyətdə insan təsviri verilib. Qabın qapağında üç dağ keçisinin yapma başı təsvir edilmişdir. Heyvan başçıqlarının sifətləri qabın içərisindən qabarıq şəkildə bayıra çıxıb. Bu keramika nümunəsində qabın forması ilə başların formasının sintezi mükəmməl səviyyədə hazırlanıb. Heyvanların baş forması qabın irəli çıxmış ayaqları istiqamətinə uyğun gələrək, əşyanın plastikasını zənginləşdirmiş, vahid plastik forma əmələ gətirmişdir. Geniş ağzı, alçaq dairəvi oturacaqları olan kiçikhəcmli bu təkqulp boyalı qablar daha çox kütləvi şəkildə hazırlanırdı. Məişətdə işlədilən bu dulusçuluq məmulatları yanakı çəkilmiş düz xətlər, dama-dama naxışlar və günəşin rəmzi təsviri ilə xarakterikdir. Təpəsiyalk ustaları dini mərasimlər üçün müxtəlif geniş ağzılı, uzun axıclı, silindrik, hündür dayaqlı təkqulp və zoomorf formalı camlar hazırlayırdılar. Xeyir və bərəkət ayinlərində istifadə olunan keramik qabların ağzında öküz və qoyun başını xatırladan fiqurlar qoyulurdu.

Çoxsaylı zoomorf keramikasının təhlilindən belə aydın

olur ki, qabların əksəriyyəti çaydana bənzər formada olub, müxtəlif heyvanların fiquru ilə bağlıdır. Belə təəssürat yaranır ki, sanki qabdan maye heyvan və quş fiqurunun özü tərəfindən tökülür. Tədqiqatçılar bu qabların qurban vermə və ya məhsuldarlığın artırılması zamanı istifadə olunduğu fikrini irəli sürürlər. Bu ayinlərin icrası zamanı qurbanlıq maye birbaşa məhsuldarlıq bəxş edən totem himayədar olan fiqurun ağzından tökülürmüş. Bu tip keramika nümunələri Mingəçevirdə, Ziviyyədə, Həsənluda, Təpəsiyalkda və digər ərazilərdə aşkarlanmışdır. Dolçavarı və çömçəyəbənzər fiqurlar qabın dəstəsində, ya da boğazında verilir. Güman edilir ki, belə qablardan qurbanlıq yemək saxlamaq üçün istifadə olunurmuş. Bir qayda olaraq həmin qablar məzarlıqda dəfn edilmiş adamın baş tərəfində qoyulurdu. Heyvanların formaları eyni qaydada - simmetrikləşdirilmiş surətdə cüt yerləşdirilirdi. Keramik qablar içində zoomorf formalarla yanaşı, antropomorf formalılar da vardır. Bu tip formanı özündə əks etdirən insan başı təsvirli qabın dəstəsi Qaratəpə qəsəbəsinin aşağı mədəni təbəqəsində tapılıb. Bu qablar üçbucaqlarla və digər həndəsi fiqurlarla bəzədilmiş, kəsmə xətlərlə örtülmüşdür. Bu nümunələr forma və hazırlanma texnikasına görə

Xocalı-Gədəbəy mədəniyyətinin keramika nümunəsinə bənzəyir. Daha bir qab üzərində zoomorf və antropomorf fiqurlarla maraqlı doğurur. Bir tərəfdən su quşunun başı, digər tərəfdən isə əlində quş şəklində qurbanlıq qab tutan insanın fiquru ilə bitən boz rəngli həmin keramik qab e. ə. IX-VIII əsrlərə aid olub, Həsənluda aşkar edilmişdir. Ev heyvanlarının təsvirləri olan qablara Qaratəpə və Ağcabədi rayonu ərazisində də rast gəlinir. Ağcabədi rayonundakı qoç fiquru qabın üzərinə yapışdırılırdı. Fiqurun geriyyəyə ayılmış buynuzları var. Alnında yanaşı yerləşmiş üç yapma ornament olan bu qab Qaratəpədə tapılmış analoji fiqurlar əsasında e. ə. V-IV əsrlərə aid edilir. Eneolit və tunc dövrü üçün heyvanların bütöv fiqurları səciyyəvi olduğu halda, erkən dəmir dövründən etibarən başın bir hissəsinin keramik qaba yapışdırılması ilə əvəzlənib. Nadir hallarda qabların səthində heyvanların bütöv fiquruna rast gəlinirdi. 1957-ci ildə Qaratəpədə

Zoomorf keramik qab. Ziviyyə. E. ə. VII əsr

Zoomorf keramik qab.
Ziviya. E. ə. VII əsr

dövrə Təpəsiyalk dulusçuları dini əqidələri ilə əlaqəli qoyun, quş, ördək fiqurları formasında çoxlu zoomorf qablar hazırlayırdılar. Bundan başqa, boyalı keramikada konusvarı, uzun axıcılı qabların və nazik silindrik camların qulpu üstündə qoç başlarının fiquru da yaradılırdı. Zoomorf formalar əksər hallarda geniş ağzılı, boyalı camların gövdəsinə yapışdırılırdı. Zoomorf fiqurların istiqaməti qabların içinə, yaxud da çölünə yönəldilirdi. Nadir hallarda boyalı qabların xarici səthinə ilan, keçi təsvirləri çəkilirdi. Keramik qablarda naxışların rəng kontrastlığına, ritmik düzlüşünə və kompozisiyada dinamikaya xüsusi diqqət yetirilirdi.

Eradan əvvəl IX-VIII əsrlərdən başlayaraq dövrün dünyagörüşünü özündə əks etdirən müxtəlif heyvan və quş formalarında zoomorf keramikalar meydana gəlir. Plastik həllinə və üslublarına görə çox maraqlı olan ördək, göyərçin, qaz, inək, keçi, ceyran və digər heyvan formaları boz, sarı və qırmızı gildən düzəldilirdi.

qazıntılar zamanı 12 zoomorf qabın qəlpələri müəyyənləşdirilib ki, onlardan onunun səthində qoç başı, 2-də öküz başı təsvir olunmuşdur. Materiallara əsasən, bu qabların qəlpələrinin aşkarlandığı təbəqə e. ə. V-IV əsrlərə aiddir.

Mingəçevirdə tapılan zoomorf qablar arasında e. ə. VII-V əsrə aid, 1946-cı ildə Q.İ.İone tərəfindən içərisində skelet olan qrunt qəbirdən tapılmış it fiqurlu qab xüsusi maraq doğurur. Bu qabın üzərində təqribən haşiyəsi səviyyəsində it fiquru yerləşdirilmiş və onun başı qopmuşdur. Maraqlı cəhət onun iki qulpunun olmasıdır. Kənarındakı birinci qulp qabı şaquli vəziyyətdə qaldırmaq üçündür. İkinci qulp qabın böyrünə yapışdırılmış heyvan fiqurunu xatırladır. Ümumiyyətlə zoomorf və antropomorf qabların yayılma sahəsi genişdir. Bu tip əşyalar əsasən əllə hazırlanır, səthində yerləşməsinə görə insan və heyvan fiqurlarının elementləri çox vaxt qabın qulplarının, qapaqlarının və burunlarının səthində yerləşdirilir. İndiki İran ərazisi olan Məlik yaşayış məntəqəsində tapılmış zoomorf qablarla Mingəçevirdə aşkar edilmiş qablar arasında bu cür oxşarlıq var. Beləliklə, erkən dəmir dövrünə aid Azərbaycan abidələrinin tədqiqi zamanı az miqdarda insan və heyvan fiqurları tapılmışdır ki, bunların da hamısı qəlpələr halındadır. Yaloylutəpə üçün səciyyəvi olan qabların xüsusiyyətləri Mingəçevirin küp qəbirlərində tapılmış gil qabların bir neçə nümunəsi ilə analoq təşkil edir. Yaloylutəpə materialları ilə küp qəbirlər mədəniyyəti arasında əlaqə hər iki mədəniyyətin arxeoloji materiallarının eyni məzarlıqda çox tez-tez rast gəlindiyini göstərir.

E. ə. X-VIII əsrlərdə Təpəgiyanda dulusçular qabların formalarında əsaslı dəyişikliklər edərək onların plastik quruluşunu mürəkkəbləşdirmiş, dekorativ bəzəyinə qabarıq elementlər əlavə etmişdilər. Təpəsiyalk və Təpəgiyan ustalarının nailiyyətləri bir-birinə çox yaxın olub ümumi böyük bir mədəniyyətə daxil idi. Bu

Azərbaycan ərazisində Albaniya dövrünə aid materiallar arasında insan bədəninin ayrı-ayrı təsvirləri ilə bəzədilmiş səthə malik gil qablar aşkarlanmışdır. Mingəçevirdə, Şamaxıda və bir sıra ərazilərdə qazıntılar zamanı antropomorf elementləri olan gil qabların nümunələri tapılmışdır. 1960-cı ildə Şamaxı rayonunda Xınıslı yaxınlığında boğazında qadın təsviri olan qırmızı gil antropomorf qab tapılmışdır. Qadının dəyirmi gözləri, azacıq donqar burnu, çiyniləri üstünə salınmış hörükləri, sinəsində yapma üsulu ilə verilmiş bəzək əşyaları vardır. Böyük ustalıqla hazırlanmış qabın konstruktiv forması və qabarıq qadın fiquru bir-birini tamamlayır. Qab e. ə. III əsr - eramızın I əsrinə aiddir.

Heyvan və ya quş təsvirli içi boş fiqurcuqlu keramik qablar heykəlin əsas forma yaradan başlanğıc kimi mövcud olduğu ən böyük qablar qrupudur. Bu nümunələr mərasimi qablar funksiyasını daşıyır. "Avesta"da qeyd alınmış ayini-mifoloji təsvirlərə görə dünyanın və həyatın yaradıcısı olan ördək keramikada zoomorf qabların ən çoxsaylı qrupunu təşkil edir. Ördək şəklində qab həyat, məhsuldarlıq və məhəbbət ilahəsi Anahidin simvolikasından irəli gəlir. Beləliklə ördəyə bənzər qab həyatın mənbəyi və simvolu sayılır. Bu qablar maye tökmək üçün lüləyi olan kuzədən ibarətdir. Ördəyin başı və dimdiyi mayenin axıdılması üçün lülək rolunu oynayır. Belə qablarda adətən ördəyin ayaqları təsvir edilməmişdir. Bəzilərinin dəyirmi dıbləri var, bəzilərinin isə dıbləri yoxdur. Dıbləri olmayan qablar üçün xüsusi altlıqlar - qurbangahlar nəzərdə tutulmuşdur. Ördək formalı qablar Kür və Araz çayları arasında Şimali Azərbaycanda və Cənubi Azərbaycanın Təpəsiyalk şəhərciyində yayılıb. Mingəçevirdən tapılan bu tip qabların fiqurlarının yapılması realizm və şərtiliklə xarakterizə olunur. Geniş və dar boğazlı qabın boğazını gövdəsi ilə birləşdirən dəstəyi sayılan hissəsi boz monoxrom keramikadan ibarətdir. Kür-Araz keramikasının pardaxlanmış qara rəngli nümunələri arasında realistcəsinə yaradılmış quş for-

malı qablar da vardır. Boz rəngli gil qablardan biri məhsuldarlıq rəmzi olan nöqtəli üçbucaqların sıraları ilə bəzədilib. Qabın iki qulpu onun asıldığını göstərir. Cənubi Azərbaycanda Ziviyədə tapılmış e. ə. XVIII-XVII əsrə aid ördək formalı qabın polixrom nümunələrindən biri Metropoliten Muzeyində saxlanılır. Bu, qab və quş formasının vəhdətinin və ustalığın mükəmməl, nadir nümunələrindən biridir. At formasında olan qabların sayı ördəklərdən sonra ikinci yerdədir. "Avesta"ya görə, ağ at yağışı, rütubəti simvolizə edir. Ziviyədən tapılmış boz rəngdə gildən olduqca səthi hazırlanmış, əsasən uzun boyunlu başından tanınan çaydanvarı at formaları buna nümunədir. Atın boynundakı halqa qabın üzərində təkcə atın təsvir olunmadığına dəlalət edir. Tunc dövründən başlayaraq bu cür yapma halqalar at, ördək və digər heyvan fiqurlu qabların boynunda göstərilir ki, bu da həmin heyvanların seçilməsinin, ilahiləşdirilməsinin əlamətidir. Keramik qablar arasında fiqurların sayına görə, dağ keçisi üçüncü yeri tutur. "Avesta" mifologiyasına görə dağ keçisi günəş tanrısını simvolizə edir. Dağ keçisi formasında hazırlanmış keramik qabların bir neçə tipoloji növü vardır. Siyahıya müşk qabı, maye su tökmək üçün çaydana bənzər qab və səhəng də daxildir. Dağ keçisi formasındakı qablar funksionallığından asılı olaraq realist və dekorativ üslubda işlənmişdir. Mingəçevirdə aşkar edilmiş qara rəngdə boyanmış çaydanvarı içi boş, dağ keçisi şəklində olan qab kifayət qədər realistcəsinə işlənmişdir. Mayenin qabdan axıdılması üçün heyvanın sifəti nazik dəliklə tamamlanır. Qabın boğazının kənarları heyvanın buynuzları ilə birləşmiş, əks tərəfdən boğaza qabın dəstəyi yapışdırılmışdır. Nəticədə bu qab bitkilərin suvarılması üçün susəpəni

xatırladır. Lakin qabın funksional təyinatı qurbanvermə ayini ilə bağlıdır. Zoomorf keramikasında maral formasındakı qablar da çoxsaylı heykəltəraşlıq qrupuna daxildir. E. ə. XIX-XVIII əsrlərə aid çəhrayı gildən tamamilə realistcəsinə hazırlanmış maral formalı qab Ziviyədən tapılmışdır. Digər qablardan fərqli olaraq bu qabın dəstəyi yoxdur və mayenin doldurulması üçün boğaz heyvanın belində yerləşdirilmişdir. İnek fiquru şəklində çəhrayı gildən hazırlanmış qab e. ə. II-I əsrlər Albaniya dövrünə aiddir və Mingəçevirdən tapılmışdır. Bu qab tipoloji cəhətdən qurbanvermə ayinləri üçün nəzərdə tutulmuş çaydana bənzər qabların böyük qrupuna daxildir. Heyvanın buynuzları sınımış, bədənində nazik döymə təsvirləri verilmişdir.

Qədim Azərbaycan keramikasında bununla yanaşı, əsasən öküz forması şəklində gil qəlyanlar hazırlanmışdır ki, bunlar da ətirli üzərlikdən istifadə ilə əsasən gözdəymədən qorunmaq üçün sinəyəçəkmə mərasimlərində istifadə olunurdu. Cənubi Azərbaycanın Mərlək şəhərciyinin məzarlıqlarında çoxlu sayda bu cür zoomorf gil qəlyanlar aşkarlanmışdır. Heyvan formaları bir qayda olaraq ağzı açıq şəkildə içi boş hazırlanır və adətən bədəninin aşağı hissəsində yarıqlar qoyulurdu. Açıq ağzın içinin boş bədənə birləşdirilməsi ora qoyulan qurudulmuş ətirli otun daimi tüstülənməsinə səbəb olan hava axını təmin edirdi. Bütün bu tipli qəlyanlarda heyvanlar üslublaşdırılıb. Həmin formalarda heyvanlar buynuzlarına görə tanınır.

İslama qədərki dövr Azərbaycanın dulusçuluq və xırda gil plastikasının bədii texniki həllinə yekun vuraraq etiraf etmək lazımdır ki, bu nümunələrdə zamanın estetik prinsipləri və bədii qanunları çox dəqiq əks olunurdu. ♦

Ədəbiyyat:

1. Rasim Əfəndi. Azərbaycan incəsənəti. "Şərq-Qərb". Bakı-2007.
2. K.C.Kərimov, R.S.Əfəndiyev, N.İ.Rzayev, N.D.Həbibov. Azərbaycan incəsənəti. "İşıq". Bakı-1992.
3. "Azərbaycan etnoqrafiyası". I cild. Bakı-2007.
4. Nəsir Rzayev. "Əcdadların izi ilə." Bakı-1992.
5. Telman İbrahimov. "Azərbaycanın qədim heykəltəraşlığı". Bakı. Şərq-Qərb-2013.
6. Azərbaycan Tarixi Muzeyinin 50 illiyi. P.Əzizbəyovanın redaktəsi ilə. Bakı. – "Elm"-1973.
7. Solmaz Qaşqay. "Manna dövləti". Bakı-1993.

Резюме

Создание глиняных скульптурок в керамике – Искусство керамики занимает одно из важнейших мест в богатом художественном творчестве Азербайджанского народа. Вступление Азербайджана на путь независимости дало большой толчок исследованиям его исторической культуры. В этой статье дана информация о некоторых древних керамических образцах, найденных в ходе исторических раскопок.

Ключевые слова: Керамика, история, археологические раскопки.

Summary

Ceramic art takes an important place in the rich artistic activities of Azerbaijan people. Azerbaijan's independence stimulated to investigate its history of culture greatly. Some ancient ceramic artefacts discovered in the archaeological excavation is informed in the article.

Key words: Ceramics, history, archaeological excavations.

Cəlal Abbasovun “Araxçının məndədir”

Azərbaycan xalq mahnısının

xor üçün işləməsi

Nailə Məmmədova,

Bakı Musiqi Akademiyasının dissertantı

E-mail: naykamammadova@gmail.com

İstedadlı Azərbaycan bəstəkarı və pedaqoqu, Əməkdar incəsənət xadimi, BMT mükafatı laureatı Cəlal Abbasov müasir musiqi mədəniyyətində layiqli yerini tutmuş şəxsiyyətlərdən biridir. 1957-ci ildə Bakıda görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Əşrəf Abbasovun ailəsində dünyaya göz açan sənətkar, atasından musiqi istedadı ilə bərabər, zəhmətkeşlik, halallıq, intizamlılıq kimi müsbət cəhətlər əxz edib. Eyni zamanda, onun musiqiçi kimi yetişməsində bir çox tanınmış müəllimlərinin rolu danılmazdır – Bülbül adına Orta İxtisas Musiqi Məktəbində istedadlı pianoçu Kövkəb xanım Səfəraliyevadan, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında isə dövrün parlaq siması, bəstəkarlıq məktəbinin yeni nəslini yetişdirən Qara Qarayevdən dərs alıb.

Hələ məktəb illərindən musiqi bəstələməyə həvəs göstərən, ilk əsərlərini yalnız konservatoriyada oxuduğu illərdə təqdim edib. Həmin dövrdə bəstəkarlıq kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışan Xəyyam Mirzəzadə onun əsərləri ilə tanışlıqdan sonra bu sənətlə ciddi məşğul olmağı məsləhət görüb. C.Abbasov 1977-ci ildə Qara Qarayevin bəstəkarlıq sinfinə daxil olub. İlk əsəri 1979-cu ildə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının V Qurultayında səslənən violino və fortepiano üçün sonatadır. Diplom işi kimi hazırladığı kamera orkestri üçün 1 saylı simfoniya sonradan bəstəkarın yaradıcılığında ciddi janrlara müraciət davam edir. Növbəti mərhələdə fleyta, violonçel və piano üçün “Meditasiyalar” (1981) əsəri, solo kontrabas üçün Münacat-I (1992), solo viola üçün Münacat-II (1994), solo marimba üçün Münacat-III (1998), Q.Qarayevə həsr olunmuş orqan üçün postludiya (1983), kvartətləri, I simfoniya (1980), II simfoniya (1984), “Sülhün

səsi” adlı III simfoniyası (1985), “If I could see you again...” (Səni bir daha görə bilsəydim) adlı IV simfoniyası (1997), “Şən bahar” uşaq operası (A.Axundovanın şeirləri əsasında, librettosu müəllifindir, 1997) və s. yaranır.

Xor musiqisinə də müraciət edən bəstəkarın ilk yaradıcılıq nümunələri hələ keçən əsrin 80-ci illərinə aiddir. “Azərbaycan” odası (1981), “Həyat oxumaları” (1983), “Bahar mərasimi” (1986), “Mərdlik” (1991), “Rübailər” (1994) və “Düzgünlər” (1996) kantatları, “Ritual” vokal-xoreoqrafik səhnəsi (1985), a cappella qarışıq xoru üçün “Lacrimosa-I” (1996), qarışıq xor və orqan üçün “Lacrimosa-II” (1997), “Şəhriyar” qəsidəsi (1997) və s. kimi əsərləri bu qəbildəndir.

Bəstəkarın xalq musiqisinə marağı xor üçün işləmələrində də parlaq ifadə edilib. Hələ tələbəlik illərində ekspedisiyalarda yaxından iştirak edən bəstəkar xalq mahnılarının melodik, ritmik, intonasiya aləmini dərinlən qavrayıb, onun özünəməxsus xüsusiyyətlərini işləmələrdə qoruyub saxlamaqla orijinal xor kompozisiyaları yaratmağa nail olub. Təhlilə cəlb etdiyimiz “Araxçının məndədir” xalq mahnısının xor işləməsinə görə C.Abbasov 1982-ci ildə Azərbaycan Xor Cəmiyyəti tərəfindən keçirilən respublika müsabiqəsində “Ən yaxşı xor işləməsi” nominasiyası üzrə II dərəcəli mükafata layiq görülüb. Qeyd edək ki, müsabiqədə I dərəcəli mükafat heç kimə verilməyib. II dərəcəli mükafatla C.Abbasovla bərabər N.Əliverdiyev, III dərəcəli mükafatla isə “Sudan gələn sürməli qız” işləməsinə görə bəstəkar Sərdar Fərəcov təltif olunublar.

Cəlal Abbasovun “Araxçının məndədir” xalq mahnısı əsasında

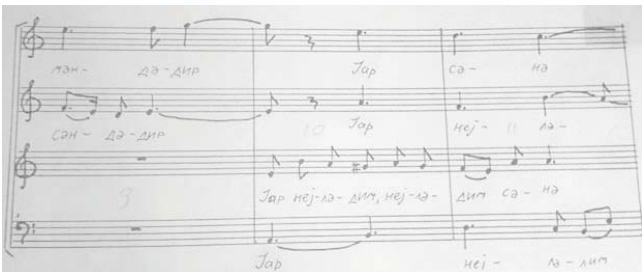
xor işləməsi 4 səslı qarışık xor (a cappella) üçün nəzərdə tutulub. Mahnının orijinal melodiyası işləmədə olduđu kimi saxlanılmışdır. Lakin bəstəkar əsas melodiyanın ifasını bir səsdə deyil, bütün səslərdə reallaşdırır. Bunun üçün isə C.Abbasov növbələşmə və imitasiya prinsipindən bəhrələnib.

İşləmə reprizli ikihissəli formada yazılıb. Hər hissə iki perioddan ibarətdir. İlk olaraq ifaya Alt səsləri başlayır. "Araxçının məndədir" ifadəsinin ardınca Sopranaların müşayiət xarakterli partiyası ("A" hecası ilə) ikinci oktavının "mi" səsinədən aşağı istiqamətdə x.4 sıçrayışı ilə ifaya başlayır. Bu zaman Altlar əsas melodik xətti davam etdirir və mətnin növbəti ifadəsi ilə birinci cümlə tamamlanır. Qeyd edək ki, xalq mahnısı Şüştər ladına əsaslanır və cümlənin birinci frazası ladin əsas tonundan (mi) maye səsinə doğru kvarta sıçrayışı ilə, ikinci frazası isə yenidən əsas tona qayıdışla xarakterizə olunur.

İkinci cümlənin ikinci xanəsindən Sopranolarda mətnin ilk ifadəsi eşidilir, lakin hələlik müşayiət funksiyası davam etdirilir. Bəstəkar Soprano partiyasında yuxarı registrlərə üstünlük vermişdir, onun diapazonu ikinci oktavanın “sol” səsinə qədər yüksəlir.

Altlarda solo melodiya iki cümlə həcmində davam etdikdən sonra melodik xəttin davamı Tenor səslərində müşahidə olunur. 10-cu xanədən başlayan üçüncü cümlədə bütün səslər ifaya qoşulur. İlk dəfə olaraq Baslar aşağı registrdə (kiçik oktavanın "la" səsinədən başlayaraq) əsas ifadəni bir qədər uzadılmış şəkildə səsləndirir. Həmin ifadə iki çərək sonra Alt və Soprano səslərində də verilir. Hər üç partiyada səsəlti müşayiət nəzərə çarpır.

Nümunə 1

Əsas melodyanın növbələşməsi bir qədər də tezləşdirilir. Belə ki, III cümlənin ikinci frazasını Bas səsləri davam etdirir. Tenor səsləri isə səsalıtı müşayiətə qoşulur. Qeyd etmək lazımdır ki, səslər arasında bəzi hallarda dissonans intervallar

yanar ki, bu da Şüştər ladinin daxilində art.2-nin olması ilə əlaqəlidir. Ü.Hacıbəylinin lad nəzəriyyəsinə əsasən, Şüştər ladi iki əskildilmiş tetraxordun (0,5t-1t-0,5t) birləşməsindən yaranır. Birləşmə zamanı isə iki tetraxord arasında art.2 intervalı meydana çıxır. Məhz bu quruluşa görə melodiyanın tərkibində eşidilən bu intervalla vertikal tərkib yaranarkən bəzi xanələrdə (12) art.4 intervalına rast gəlinir.

Səslərin müşayiət xarakterli motivlərinin də paylaşması müşahidə olunur. Məsələn, Bas səsinə 11-ci xanədə verilən motiv yenidən 15-ci xanədə Alt səslərində eşidilir. Bu tip faktura işləməni imitasiyalı polifoniyaya yaxınlaşdırır. Lakin bəstəkar polifonik inkişaf prinsipinə əsaslanmır. Səslər arasında növbələşmə nəticəsində yaranan əlaqə sistemi işləməyə bütövlük, vahidlik gətirir. Qeyd edək ki, bu prinsip işləmənin sonuna qədər davam etdirilir. Belə ki, 14-cü xanədə Soprano səsinin partiyasına daxil olan motiv 16-cı xanədə Tenorlarda yenidən təkrarlanır. 11-12-ci və 17-18-ci xanələrdə isə daha maraqlı bölgü sistemindən istifadə olunub. 11-ci xanədə əsas melodiyani aparan Tenor cümlənin növbəti frazasının davamı üçün 12-ci xanədə qəfildən öz yerini Baslara verir. Eyni prinsip 17-18-ci xanələrdə Soprano və Alt səsləri arasında reallaşır. Lakin burada bölgünün əhatəsi bir qədər də kiçilərək iki xanə daxilində həyata keçirilir. Bölgü vokal partiya ilə yanaşı, mətndə də aparılmışdır. 17-ci xanədə mətnin ilk sözü Alt səslərində, davamı isə Sopranolarda səsləndirilir. Həm melodiyanın, həm də mətnin bu prinsiplə bölgülərə ayrılması və əsas məzmunun müxtəlif registrlərdə reallaşması maraqlı tembr səslənməsi yaradır. Qeyd etmək lazımdır ki, bəstəkar xor fakturasının xarakterik cəhətindən bəhrələnməklə bu janrın xüsusiyyətlərinə yaxından bələdçiliyini nümayiş etdirmişdir.

Bələklə işləmənin ilk hissəsi iki periodla tamamlanır. İkinci hissənin ilk periodunda fərqlər müşahidə olunur. 21-ci xanədə əsas melodiya Baslara həvalə olunmuşdur. Müşayiətdə isə Sopranoların uzun ölçülü ifası yer alır. İlk cümlə bölünmədən Bas səsləri tərəfindən təqdim olunur. Maraqlı məqam isə ikinci cümlədə baş verir. Belə ki, bəstəkar ikinci cümlənin ilk ifadəsini bütün səslərdə gözlənilən stretta vasitəsilə verir. Stretta Bas səsinə başlayaraq iki çərək məsafə ilə digər səslərə yüksəlir və Sopranolarda bütöv şəkildə təqdim olunur. Melodiyanın davamı Alt səslərində tamamlanır, onun son kadans motivini Bas səsləri oktava aşağı unison ifa ilə dəstəkləyir.

Nümunə 2

Nümunə 3

İşləmənin ikinci hissəsində bəstəkar bölgülənmə prinsipindən, demək olar, istifadə etmir. Bu hissədə xorun fakturası daha şəffafdır. Lakin ikinci periodda yenidən həmin prinsipə qayıdır. İkinci periodun ilk frazası Sopranolarda başlayır, eyni ifadə yenidən Tenor səslərində təkrarlanır. 34-35 xanələrdə isə əsas melodiya Soprano və Alt səsləri arasında bölünür.

İkinci cümlə yenidən təkrarlanır və əsas melodik xətt bu dəfə Tenor səslərində verilir. Onun ikinci xanəsində (37) Baslarda verilən müşayiət 32-ci xanədə Alt səslərində müşahidə olunur. Cümlənin ikinci frazası isə Bas səslərində davam etdirilir. Bu zaman digər səslər səsaltı müşayiəti yerinə yetirir. İşləmə son 3 xanədə (40-42) mahnının ilk motivləri Sopranolarda səslənməklə tamamlanır.

Beləliklə xor işləmələrinin təhlili göstərdi ki, bəstəkar işləmələrdə müxtəlif üsullardan bəhrələnib. O cümlədən, "Araxçının məndədir" işləməsi 4 səslə a cappella qarışıq xor üçün nəzərdə tutulmuşdur. İşləmədə xalq mahnısının orijinal melodiyası əvvəldən sona qədər eşidilir. Qeyd edək ki, C. Abbasov xor səsləri vasitəsilə instrumental giriş və ya müşayiət təəssüratı yaradır. Həmin üsuldən onun bir sıra əsərlərində istifadə olunub. Sanki bəstəkar vokal-instrumental əhval-ruhiyyəni burada a cappella səslənməsi ilə əvəzləməyi lazım bilib. Bu da işləmənin maraqlı cəhətlərindən biri kimi qeyd edilməlidir. Xor işləməsinin daxilində isə C. Abbasov yalnız xorun vasitəsilə müxtəlif tərkibli və tembrli səslənmələrə nail olmuşdur. İşləmənin zəngin musiqi dili, harmonik rəngarəngliyi kompozisiyaya dolğunluq gətirmiş, xalq mahnısının məzmunu və xarakteri öz ifadəsini bütünlüklə tapmışdır. ♦

Ədəbiyyat:

1. Dadaşova N. Cəlal Abbasov. B: Şərq-Qərb, 2014, 32 s.
2. Yusifova A. "Azərbaycan xalq melodiylarının işlənməsi və aranjimanı" fənni üzrə dərslər vəsaiti. B: Adiloğlu, 2004, 101 s.
3. Мамедова Л.Н. Хоровая культура Азербайджана. Учебное пособие, Б: Адилоглы, 2010, 232 с.
4. Земцовский И. И. Фольклор и композитор. Теоретические этюды о русской советской музыке. Л.-М.: Сов. композитор, 1978, 174 с.
5. Мазель Л. А. О мелодии. М.: Музгиз, 1952, 300 с.

Резюме

Данная статья посвящается обработке для хора народной песни "Арахчынын мендедир" Азербайджанского композитора Джалала Абасова. Автор статьи провел теоретический анализ над обработкой и раскрыл отличительные черты стиля обработки для хора Дж. Абасова.

Ключевые слова: композитор, хор, песня, обработка, партия, сопровождение.

Summary

This article is dedicated to the treatment of the folk song choir "Arahchynyn mendedir" Azerbaijani composer Jalal Abbasov. The author conducted a theoretical analysis of the treatment and compared the results. The author revealed the distinctive features of the processing style choir.

Key words: composer, choir, song, processing, party support.

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ ЛИТЕРАТУРНАЯ КЛАССИКА В ИСПОЛНЕНИИ ЛЕЙЛЫ ВЕКИЛОВОЙ

Самир Самедов,
кандидат искусствоведения, Заслуженный артист республики
E-mail: sam-s@mail.ru

Творческое наследие одной из первых азербайджанских балерин требует всестороннего анализа.

Векиловское наследие сохранилось в кинолентах документальных съёмок, а также в исследованиях искусствоведов и журналистов.

С 1943 года начинается самостоятельная сценическая жизнь в театре оперы и балета имени М.Ф.Ахундова, которая длилась 29 лет.

В годы Великой Отечественной войны Лейла Векилова, выступала со старшими коллегами в госпиталях и на призывных пунктах. При этом она осознала место искусства в жизни людей, поняла личную ответственность перед обществом. Все это сказывалось на творчестве: молодая балерина ставила перед собой все более серьезные технические и художественные задачи, не жалея труда на их решение.

Как и каждый новый член балетной труппы Векилова должна была пройти кордебалет. Танцуя в массе, она мечтала о светлых и героических образах в балетах русской и мировой классики, а также в национальных хореографических постановках.

Как национальная балерина, Лейла Векилова внесла значительный вклад в воплощение балетных произведений азербайджанских композиторов. Именно на нее ставился балет "Чернушка" Ашрафа Аббасова. "Имея в виду диапазон ее блистательных возможностей, – писала Г. Алмасзаде, – я сочиняла хореографию заглавной партии"[1].

В 1947 году у начинающей балерины состоялась первая встреча с национальным балетом, когда она с большим успехом станцевала роль Гюльянаг в "Девичьей башне" Афрасияба Бадалбейли. В более поздней редакции (1959 г.) балета, осуществлённой Гамэр Алмасзаде, балетмейстер значительно усложнила хореографический текст спектакля, выстраивая партию Гюльянаг по творческой индивидуальности Векиловой. Балерине был глубоко симпатичен как сам образ молодой девушки с ее горькой судьбой, так и танцевальная характеристика героини, где элементы классической лексики были органично соединены с пластической вязью движений национальной хореографии.

В основу сюжета первого азербайджанского балета легла старинная легенда о дочери грозного хана. С хореографически точным мастерством раскрывает балерина многогранность образа своей героини, ее жизнерадостность и целомудрие, трогательную лирику и скорбность.

Еще одна героиня – азербайджанка в воплощении Векиловой – Гюльшен из одноимённого балета С.Гаджибекова. Они

очень разные – девушка из старинной легенды, погубленная ханским своеволием, и современная женщина, для которой жизнь – это радость труда и созидания. Но есть точки соприкосновения – это беззаветная самоотверженность, преданность любви. И ещё личность балерины, ее эмоциональный мир и личностное “Я”.

В многочисленных рецензиях единодушно отмечались высокое хореографическое мастерство и талант исполнительницы партии Гюльшен – Л.Векиловой: “Ее танцы поражают блестящей техникой и тонким ощущением национального стиля. В них лирическая мягкость сочетается с темпераментным задором”[3].

Балет Кара Караева “Семь красавиц” готовился под руководством Петра Андреевича Гусева (1952 г.). Работа с большим мастером оказалась для балерины необычайно плодотворной, художественно насыщенной. “Сегодня я впервые репетировал с Векиловой, – писал Гусев. – Отличная танцовщица, живая, ловкая, сильная. Все заиграло, стало выглядеть по – другому...”[3].

Для балерины встреча с этим балетмейстером оказалась этапной в ее творчестве: многое из того, что ею было достигнуто, пришлось пересматривать, а то, что раньше казалось главным, отошло на второй план. И наоборот, считавшееся артисткой второстепенным, обозначилось как определяющее. Занимаясь с Векиловой, видя ее способности, Гусев выступил не только как балетмейстер, но и как репетитор, методологически раскрывая ей профессиональные секреты.

Результатом сотрудничества с Гусевым стал углублённый и упорный труд над актёрской выразительностью танца.

Естественно поэтому образ Айши, созданный балериной, стал одним из значительных достижений азербайджанского хореографического театра. Возвышенный, поэтический облик девушки из народа, цельность ее натуры были близки самой исполнительнице. Здесь органично раскрылось умение балерины зримо воплощать различные состояния своей героини – робкое, еще не осознанное чувство любви, восторг, ненависть, непримиримость, неприятие насилия в любых его проявлениях. В борьбе Айши за Бахрама убедительно раскрылись мужество и самоотверженность девушки. Быть может впервые на национальной сцене образ восточной женщины предстал в таком активном выражении, наделённый такой огромной духовной силой, таким высоким нравственным потенциалом. Именно выступление Лейлы Векиловой в партии Айши утвердило за ней лидерство в азербайджанском балетном театре того времени. На нашей сцене были хорошие, своеобразные балерины: народные артистки Рафига Ахундова, Тамилла Ширалиева, Чимназ Бабаева, заслуженная артистка Тамилла Мамедова, Вета Данкевич, которые учились у Векиловой, работали с ней.

О триумфе Векиловой – Айши так писала ее наставница: “Мне, первой исполнительнице этой партии, а затем и постановщику балета, приятно было работать с талантливой артисткой над образом, видеть, как переплавляются в ее искусстве, в ее “творческой лаборатории” знакомые черты, обретая новые

качества, неповторимое своеобразие”[1].

Вскоре на Декаде литературы и искусства Азербайджана в Москве в 1959 году Лейла Векилова выступила в трех ведущих партиях национальных балетов “Девичья башня”, “Семь красавиц”, “Гюльшен”.

Ее искусство оценивалось московскими газетами так: “Широта диапазона – отличительные качества артистов азербайджанской труппы. Олицетворение таких неограниченных возможностей – танец Векиловой. Безыскусственность, чуждая примитивности простота, чисто восточная пластичность в соединении со строгой школой классического танца, отличные технические данные – в каждой из трех исполненных ею ролей”[3]. Декада принесла балерине признание и московского зрителя, тогда же она была награждена орденом Ленина.

Вот что вспоминает об этой поездке ее наставница: “...Декада в Москве была настоящим триумфом, “звездным часом” Векиловой. Она блеснула и на заключительном концерте декады”.

Газеты Баку печатали отчет пресс – центра, в котором были такие строки: “Народная артистка Азербайджана Лейла Векилова, снискавшая в дни Декады большую и заслуженную популярность у московских зрителей, вместе с заслуженным артистом республики Максудом Мамедовым выступили в дуэте из балета Л.Минкуса “Дон-Кихот”. Изяществом грациозностью, большим внутренним темпераментом, блестящей хореографической техникой было отмечено это выступление...”[2, 63]. По мнению критиков, Лейла Векилова стоит в ряду лучших балерин страны.

Творческие поиски балерины продолжались, воплощаясь в новых образах. "После блестящей премьеры "Семи красавиц" Караевым овладела и уже не отпускала мысль о новом балете по роману П.Абрахамса "Тропю грома". Не отпускала, пока не стала радостной реальностью"[2,70].

Бакинская премьера балета состоялась в декабре 1960 года. Она знаменовала одну интересную встречу для артистки – встречу с выдающимся мастером хореографии Константином Сергеевым. Как известно, первой исполнительницей партии Сари в Ленинграде стала великолепная балерина Наталия Дудинская. И Векилова, чтобы не повторять ее, стремилась найти свой собственный ключ к раскрытию характера, используя и то, что уже найдено предшественницей. Векиловой удалось решить эту задачу. Ее Сари убедила зрителя в том, что сила духа, сила большого чувства противостоит злу, может одерживать над ним нравственную победу.

Балерина встретила с образом своей современницы. Героиня спектакля Сари – белая девушка, полюбившая негра. Даже в последней сцене, где уже ничто не спасет от гибели ее и Ленни, героиня переживает свою трагедию прежде всего как трагедию потери любви, как трагедию несостоявшегося счастья. Сари – одна из самых любимых ролей балерины, в ней все было необычным – и оригинальный рисунок пластики, и своеобразие характера, и современность режиссуры, и острая актуальная антирасистская тема спектакля.

В образе Сари балерина живет в атмосфере музыки. Робость, надежда, мечтательный и страстный порыв, радость возникающего чувства и тоска по любимому – всю эту тончайшую гамму переживаний балерина окрашивает личным отношением.

"Артистка мазок за мазком писала яркий, колоритный портрет, передавая тончайший лиризм характера белой девушки, стремящейся к возлюбленному. Но любовь надо защищать, и Сари Векиловой на глазах зрителей совершенно перерождает-

ся, обретает черты самоотверженного борца против расизма и членовеноневистничества"[1].

В ноябре 1962 года балетный спектакль "Легенда о любви" Арифа Меликова вошел в репертуар нашего театра. Его первые исполнители : Ширин – Лейла Векилова, Мехмене Бану – Раиса Измайлова, Фархад – Донмаз Гаджиев, Визирь – Константин Баташов.

Хореография Юрия Григоровича, его многослойная пластическая лексика требовала от исполнителей не только совершенного "технического аппарата", но и глубокого философского постижения событийной канвы

произведения. Ширин Векиловой где-то сродни ее Жизели. "Она окрылённая любовью душа, для которой весь смысл жизни в ее чувстве к Фархаду... Ширин – поэзия, свет...Ширин – свобода. Её нельзя запереть во дворце, где наглухо задернуты занавеси и мерцают светильники. Ее не соблазнить и золотой клеткой – построенным для нее дворцом"[4,16 -19]".

Работая над образом, балерина наполняла четкую хореографическую конструкцию живой плотью. Исключительное мастерство опытной актрисы дало ей возможность великолепно сыграть юную девушку, почти девочку – хрупкую, светящуюся внутренним светом Ширин. Драма юной Ширин в том, что ей недоступно понимание нравственного пафоса подвига Фархада.

Зрелый этап творческого пути балерины особенно насыщен многообразными событиями. Многочисленные зарубежные поездки, интенсивная концертная деятельность, преподавание в хореографическом училище, а также новые партии в балетах "Чернушка" Ашрафа Аббасова, "Шур" Фикрета Амирова; "Пахите", "Тенях" из "Баядерки" Минкуса, а ещё раньше – Лауренсии, Мальвины в "Золотом ключике" Б.Зейдмана, работа с замечательным педагогом – репетитором Ф.Балабиной.

Активную сценическую практику Лейла Векилова завершила спектаклем "Семь красавиц" в 1972 году. ❖

Ədəbiyyat:

1. Алмасзаде Г. Вдохновенный мастер. Газ. "Бакинский рабочий", 1987, апрель.
2. Гасанов К.Н. Классический балет Азербайджана до 1980 года. Баку., 2000,112с.
3. Кулиев Т.М. "Гюлшен". Газ. "Молодежь Азербайджана", 1959, март.
4. Фархадова Р. Лейла Векилова // Советский балет, 1987, № 5, с. 21-34.

Xülasə

Azərbaycan Milli baletlərində yaratdığı qadın obrazları Respublikanın xalq artisti Leyla Vəkilovanın adını teatr tarixinə əbədi həkk etmişdir.

Açar sözlər: yaradıcılıq, xoreografiya, şəkillər, milli cizgilər

Summary

The characters created at the national ballets by People`s Artist Leyla Vekilova, perpetuated her name in the history of theater.

Key words: creativity, choreography, images, national traits

ТВОРЧЕСТВО АРХИТЕКТОРА ИОСИФА ГОСЛАВСКОГО, КОТОРОГО БАКИНЦЫ СЧИТАЮТ САМЫМ КОРЕННЫМ БАКИНЦЕМ

Ayan Xəlilova
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının
Sənətsünaslıq fakültəsinin magistrantı,
E-mail: ayan.khalil7@gmail.com

Развитие градостроительства и архитектуры Баку 19 — начала 20 века характеризует этот период формирования города как время становления крупнейшего промышленного центра Закавказья со всеми его противоречиями социального, экономического и политического характера. Начиная со второй половины 19 века

— со времени планомерной разработки нефтяных месторождения Апшерона, Баку выдвигается в ряды крупнейших промышленных и экономических центров царской России. Несмотря на то, что история города Баку насчитывает не одно тысячелетие, до “нефтяного бума” на рубеже 19-20 веков Баку был городом небольшим и даже по тем временам не слишком современным. Но первая в истории человечества промышленная добыча нефти сделала свое дело - город стал стремительно расти и развиваться. Баку становится как крупнейшим промышленным центром Закавказья, так и привлекает архитекторов со всего света. Сюда съезжались не только промышленники, но и лучшие умы Российской империи и Европы - люди искусства, градостроители, ученые, инженеры, врачи... В тот период в Баку работали и другие отечественные и иностранные зодчие, чьи творения являются шедеврами в области архитектуры и, по сути, историческим наследием Азербайджана. В наш город тогда, можно сказать, высадился “польский десант” архитекторов: Казимир Скуревич, Иосиф Плошко, Евгений Скибинский, Константин Борисоглебский и др. Можно смело сказать, что именно с этого момента - с начала 90-х гг. XIX в. - в Баку началось становление профессиональной архитектуры. И первые же творческие шаги

Гославского стали важными вехами в истории городского строительства Баку[2].

Выходец из польского дворянства, выдающийся зодчий, выпускник Петербургского института гражданских инженеров, Юзеф (или Иосиф, как он подписывал некоторые документы позже) Викентьевич Гославский, родился в 1865-ом году в Варшавской губернии. После окончания в 1890 г. Петербургского института гражданских инженеров имени Николая I его приняли на работу в Строительный Технический Комитет Министерства Внутренних Дел. Год работы в МИДе доказал всем окружающим, и прежде всего, начальству, что молодой сотрудник, а ему только исполнилось 26 лет способен решать ответственные задачи государственного значения. 1891 году Гославского командировуют в нефтяную столицу – город Баку - как специалиста по надзору за ходом строительства Собора Александра Невского[8].

Проект исполнил звезда российской архитектуры - академик Р.Р.Марфельд. Гославский, был главным производителем работ на стройке собора, по рекомендации своего учителя - Р.Р.Марфельда. проект собора на стадии разработки, изготовления рабочих чертежей, расчета стоимости всех материалов, подсчитанных скрупулезно, до копейки, находился под личным надзором императора Александра III. Личное кураторство императора говорит о многом, а самое главное о значении, которое придавалось столь грандиозному проекту. Два города могли похвастать аналогичными соборами – это Санкт-Петербург и Москва. Для того времени в Казани, а это один из крупнейших и важнейших городов Российской Империи, похожий собор уступал по величине и красоте собору, задуманного для Баку.

Строительство собора завершится, когда Александра III уже не будет в живых. Собор, как и заказывал император, получился величественным и грандиозным. Купола его были покрыты чистым золотом. Собор расположился в самом центре города. “Гызыл килс” можно было видеть из любой точки столицы. А звон колоколов был слышен во всех уголках Баку. Для большей величавости и в то же время мягкости и приятности для слуха в бронзу колоколов были добавлены серебро и золото. В связи с этим, как пишет в своих трудах Манаф Сулейманов, провели

специальный сбор пожертвований в виде золотых и серебряных изделий. Женщины приносили браслеты, кольца и домашнюю утварь, мужчины – ножны кинжалов, сабель, тьякбэнд и т.д. Собор был главной достопримечательностью города, и ни одно здание не должно было строиться выше этого святилища. В книге Манафа Сулейманова “Дни минувшие” отмечается, что по куполам “Гызыл килс” капитаны подплывавших к Бакинскому порту кораблей сверяли свои курсы.

прошлого века собор был разрушен. Разрушали его, как рассказывают старожилы, целый год. Высокопрочные стены собора поддавались с трудом.[3].

Величественное монументальное творение архитектора не хотело умирать... Через год после столь многообещающего начала профессиональной деятельности, молодого архитектора Иосифа Гославского назначают главным архитектором города Баку. На этой должности он пробудет до конца своей жизни, т.е. в течение 12 лет. Много своих замечательных замыслов воплотит он в жизнь за эти годы. Среди них – дворец Гаджи Зейналабдина Тагиева – ныне Музей истории Азербайджана, здание первой женской мусульманской школы – ныне Рукописный фонд Национальной академии наук, комплекс зданий Михайловской (Азизбековской) больницы, здания Технического училища (бывший пр. Ленина, д.20) и Технического общества (ул. Низами, д.115).

Большая личная дружба Гославского с известным нефтяным магнатом Гаджи Зейналабдином Тагиевым позволяла архитектору создавать смелые проекты, без страха за “цену” их реализации. Почти все его проекты были заказаны этим бакинским меценатом. Среди них следует назвать особняк Г.З.Тагиева на ул. Гоголя – одно из лучших его строителей, дачный комплекс в Мардакане, комплекс промышленных и административных зданий текстильной фабрики в Зыхе. По заказу Тагиева Гославский реконструировал также Тагиевский театр, построенный в

1883 году.

Старожил Баку Ариф Шахбазов назвал еще несколько домов, построенных по проектам Гославского: школа садоводства в Мардакане, здание из красного кирпича на ул. Воронцовской (Азизбекова), 13. Шамиль Фигаров-Фатуллаев приводит и другие авторские здания Гославского, в том числе жилые: дом Теймурбека Ашурбекова на ул. Гоголя, 28 (1904), Меликовых на Азизбекова, 19 (1895г.), дома на улицах Коммунистической (ныне Истиглалийят) N25 и 27 (1892 и 1893 гг.), Корганова, 21 (1899), Мамедалиева, д.1 (1893), Малыгина, Островско-

го. Бакинские виллы начались с мардаканской виллы Муртузы Мухтарова. Но последующие бакинские виллы будут более “торжественными”. На песках Абшерона строить большие дома было нелегко. И от Гославского требовалось мужество решиться на такое строительство. Для вилл стали на баржах привозить землю.

Необыкновенно талантливый И.Гославский был в то же время крайне болезненным и хрупким. Судьба была к нему неблагоприятна. У него развилась скоротечная чахотка, и он прекрасно понимал, что времени у него мало. Несмотря на болезнь, он продолжал напряженно работать. Тагиев его опекал, создавал возможность для лечения за границей. Гославский работал круглые сутки, чтобы успеть реализовать свои замыслы. Возможно, именно этим объясняются частые отсылки семьи в Польшу. Он опасался за их здоровье и одновременно освобождал себя от семейных пут, ведь для серьезной работы нужны были и большие жертвы. Старшие дети его так навсегда и остались в Польше. К слову, по инициативе посольства Польши в Азербайджане в их стране ведутся поиски родственников Иосифа Гославского, и небезрезультатно. Скорее всего о семье Гославских, которые внесли немалый вклад в развитие Азербайджана, нужно писать отдельно, поскольку это интересная и обширная тема, и в рамках одной статьи сложно реализовать.

Венцом творения Гославского становится здание Городской бакинской думы, известное позже как Баксовет, и где ныне располагается исполнительная власть города. Оно по праву считается лучшим административным зданием Баку[8]. Неповторимая архитектура этого здания придает романтический шарм официальной части города. Закладка его началась в мае 1900 года на Николаевской улице, как она тогда называлась (позже Коммунистическая, а ныне проспект Истиглалийят). Здание

Николаевская улица – Баковец 1904

строилось 4 года, и власти не скупилась на его строительство, выделив 400 тысяч царских рублей. Но Гославскому не суждено было увидеть лучшее свое творение: в возрасте 38 лет он умирает от тяжелой болезни легких.

Бакинского архитектора Гославского называли “кавказским Растрелли”. Но не за сходство стилей с великим зодчим, а за большой авторитет в архитектуре, который Иосиф Гославский успел за короткий срок завоевать, что подтверждают старожилы города. В действительности с Растрелли у Гославского есть много общего, не ограничивающегося лишь известностью в архитектуре.

Феноменальное творчество архитектора еще ждет своего исследователя. Впрочем, хотелось бы привести собственные соображения. Растрелли, всего себя без остатка отдававший своему делу, основывался в работе на принципах классицизма, как и Гославский. Он умело мог объединять много стилей, приемов и форм, что приводило к появлению новых направлений и развитию искусства в камне. Это было свойственно и Гославскому. Монументальность зданий Растрелли умело сочетал с романтизмом и пластичностью, что тоже свойственно архитектуре Гославского. Поиски нового стиля, несущего национальные оттенки, приводили к открытиям, например, известно “русское барокко” Растрелли (Санкт-Петербург, где он создал многие свои шедевры, кстати, обязан своим архитектурным обликом этому великому зодчему). Гославский, создавая свои монументы в восточной стране, также находил новые выражения своих идей, с применением восточных стилистических решений. Как и Растрелли, который все создавал сам: лепнину, орнаменты

паркета, оконные решетки, вплоть до светильников и дверных ручек, Гославский, как было отмечено выше, тоже до мелочей брал на себя все решения в проектом здании.

Гославский – поэт в архитектуре, считает Фигаров-Фатуллаев. А здание Рукописного фонда архитектор назвал “поэмой”. Этим зданием Гославского, по его мнению, знаменуется начало нового национально-романтического направления в истории архитектуры Баку. Оно построено сдержанно, с тактом, но с объемной пластикой, создающей эффект поющих камней. Кстати, многие эмигранты-бакинцы, приезжая в Баку, в первую очередь стремятся на улицу Истиглалийят, которая стала символом нашего города. Здесь и Баковец, и Исмаиллия (здание президиума Ака-

демии наук), и монумент, и величественной скульптуры Музей им. Низами, и филармония.

Кинорежиссер Зия Шихлинский услышал в искусстве Гославского и музыку. В 1998 году на студии “Азанфильм” Шихлинский снял документальный фильм об архитектурных зданиях Иосифа Гославского под названием “Возвращение Шопена”. Зоркий глаз кинорежиссера подметил, что архитектура Гославского своим торжественным романтизмом, возвышенной пластикой, в то же время непретенциозностью вызывает ассоциации с музыкой гениального польского композитора Фредерика Шопена. Фильм сопровождается музыкой 13-го этюда композитора.

Говорят, в творениях архитекторов живут их души. Если в этом есть доля правды, то душа Иосифа Гославского жива. Помнить Иосифа Гославского – одного из лучших представителей бакинской интеллигенции, отдавшего свою короткую, но достойную

Здание городской думы
(ныне — здание Бакинской мэрии)

человека жизнь нашему городу, его красоте и благополучию, – долг каждого бакинца, любящего свой город, свою столицу.

В эти годы нефтяного бума, можно сказать, создавался облик города Баку, который благодаря Гославскому и прекрасной школе архитекторов, создававших свои шедевры в Баку, соединял в себе европейскую архитектурную школу и элементы восточного зодчества. Через Гославского в те годы проходили все крупные проекты архитектурных домов, которые сегодня так украшают Баку. (2) А Гославский любил беззаветно свою работу, и свидетельство этому скупые строки, написанные угловатым почерком секретаря градоначальника, а самое главное даты и часы. Частенько за полночь можно было видеть выходящего из временных ворот уставшего, тяжело шагающего худого человека в мундире гражданских инженеров. Это был Гославский, курирующий в 1904 году окончание работ по строительству Городской Думы. Теперь это здание неизменно вызывает восхищение всех людей, повидавших в своих странствиях почти все столицы мира.

Женская мусульманская школа Тагиева – одно из лучших произведений Гославского, первая постройка из тех, что были намечены у крепостных стен на ул. Николаевской (ныне Истиглалият, 8). П-образная в плане школа имела замкнутый двор, образовавшийся благодаря крепостной стене, находившейся на южной стороне участка. Это как нельзя лучше отвечало климатическим и бытовым условиям мусульманского города. Стиль постройки восточный, но это не типовой проект, не экзотиче-

ский стиль, отразившийся в зданиях и сооружениях царской России. О постройке тогдашняя бакинская печать отзывалась так: “Находясь на одной из лучших улиц города Баку, здание училища украшает собой город как одно из красивых по архитектуре строений, в которых отсутствие излишних затей весьма выгодно замещено изысканной простотой и гармоничностью всех частей его”. В этом здании в 1918-1920 гг. размещался парламент Азербайджанской Демократической Республики.

Последним реализованным И.В.Гославским проектом стало трехэтажное здание Бакинской Городской Думы, где, как известно, работал исполком Бакинского Совета, а сейчас работает Исполнительная власть нашего города. Постройка занимает господствующее положение в градостроительной системе исторической части города. Построенное с использованием архитектурных мотивов барокко, но в оригинальной интерпретации, здание несет в себе черты классических приемов композиции. Ставя башню главного фасада, органически связав ее с основным объемом, Гославский придал всей композиции черты живописности, так недостававшей в то время центральной городской магистрали – Николаевской улице. Отлично прорисованная как в целом, так и в деталях классическая пропорциональность основных членений и скульптурность обработки каменных элементов фасадов способствовали созданию выразительного фасада здания Думы – единственного чисто административного здания в городе, выполненного в торжественных формах. ♦

Ədəbiyyat:

1. Şamil Fətullayev-Fiqarov. “İ.V.Qoslavski – Qafqazlı Rastrelli”(1865-1904) 2013
2. <https://shermirvarisi.com/2012/04/17>
3. Манаф Сулейманов “Дни Минувшие”
4. Георгий Заплетин “Иосиф Гославский. Зодчий в истории города Баку” 2013
5. www.baku.ru Энциклопедия / “Неизвестные” бакинцы Гославский Иосиф Викентьевич- архитектор
6. С. Гейдарова “Поэма в камне” архитектора Гославского 01.04.2004
7. Şamil Fətullayev-Fiqarov “XXI əsr – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda şəhərsalma və memarlıq”
8. Ш.Фигаров-Фатуллаев \ Юзеф Гославский, polonia-baku.org.: 07.11.2015

Xülasə

Məqalə polyak memarı İosif Qoslavskinin həyat və yaradıcılığından bəhs edir. Eyni zamanda, Bakıda yaratdığı qarışıq (eklektika) üslubda möhtəşəm memarlıq abidələri haqqında məlumat verir, layihələrinin bədii analizi aparılır.

Açar sözlər: Bakı, memarlıq, 19-20-ci əsr, İ. Qoslavskiy, memar.

Summary

The article speaks about the life and activity of Polish architect Joseph Hoslawsky. Besides, it gives an additional information about splendid architectural monuments in Baku created by him in eclectic style and artistic analysis of his projects.

Key words: Baku, architecture, 19-20 century, I.Goslavsky architect.

Зохраб Адыгезалзаде – как пропагандист азербайджанской фортепианной музыки.

диссертант БМА Мурадова Сабина Тахир гызы
научный руководитель
проф. Кафарова З.

История развития азербайджанской пианистической школы от первых исполнителей до современных лауреатов международных конкурсов, проходила поэтапно и каждому периоду были свойственны свои характерные особенности. Весь исторический путь развития, начиная от сложного подготовительного этапа и открытия 1-ой частной музыкальной школы сестер Ермолаевых (1985 г), организации 1-го Высшего музыкально-теоретического учебного заведения – Консерватории (1921 г), и завершая ярким периодом расцвета, свидетельствует об интенсивном процессе взаимодействия восточной и европейской музыкальных традиций.

В азербайджанской музыкальной культуре основу данным процессам заложили, как известно, великий деятель музыкальной культуры Уз. Гаджибейли, его единомышленники и последователи, которые видели будущее отечественной культуры именно в процессах органичного взаимодействия с другими музыкальными культурами, в частности с западно-европейской и русской.

В истории азербайджанского исполнительского искусства особо ярким стал период 60-х годов прошлого века, кульминацией которого стала победа первого азербайджанского пианиста Ф.Ш. Бадалбейли, победившего в 1968 г на Международном конкурсе в Лиссабоне. Именно Ф.Бадалбейли принадлежит историческая роль первого азербайджанского пианиста, прославившего традиции отечественной фортепианной школы за рубежом.

В дальнейшем эту эстафету подхватили и другие талантливые азербайджанские пианисты, пропагандирующие традиции азербайджанской пианистической школы в других странах. Среди них З.Адыгезалзаде – яркий представитель азербайджанской фортепианной школы, исполнитель, педагог, воспитавший плеяду замечательных исполнителей сыграл огромную роль в развитии и пропаганде азербайджанского пианистического искусства.

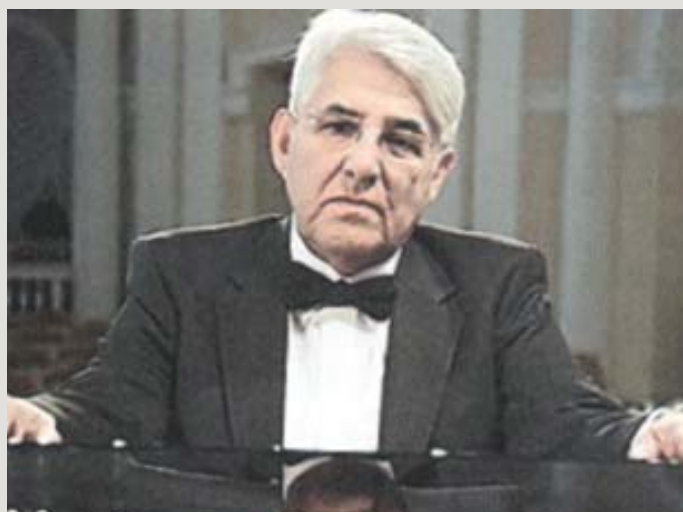
З.Адыгезалзаде родился 3 июля 1940 г в Баку в семье служащих. Период учебы в музыкальной школе под руководством Р.Д.Гельман, проведенный в стенах филармонии, в ее особой

артистической атмосфере был богат впечатлениями и способствовал становлению и формированию его будущего профессионализма. Успешно закончив музыкальную школу за 5 лет, З.Адыгезалзаде поступил в специальную музыкальную школу при консерватории в класс знаменитого педагога по фортепиано Майора Рафаиловича Бреннера. Поступив затем в консерваторию, З.Адыгезалзаде продолжал творчески формироваться и постигать секреты мастерства также под чутким руководством М.Р.Бреннера.

После окончания консерватории в 1962 г. З.Адыгезалзаде был зачислен педагогом по специальности фортепиано в консерваторию и начал свою педагогическую деятельность. В этом же году поступил в ассистентуру-стажировку московской консерватории в класс Якова Флиэра (ассистент – Белла Давидович), а затем в 1964 г. в аспирантуру петербургской консерватории им. Н.Римского-Корсакова в класс профессора Павла Серебрякова, где проучился до 1970 г.

К 1970 г. молодой пианист, выпускник 2-ух консерваторий (Бакинской и Петербургской), дипломат Всесоюзного конкурса, игра которого была отмечена самим Нейтгаузом, стал педагогом бакинской консерватории.

В период с 1962 по 1990 годы Адыгезалзаде совмещал педа-

гогическую работу с исполнительской деятельностью. Являясь более 20 лет солистом Азербайджанской Государственной Филармонии, а также Государственного и Союзного концерта, он выступал с сольными программами в столицах бывшего СССР, в различных городах России, на многих международных, всесоюзных и республиканских фестивалях, конкурсах пианистов, на которых был удостоен дипломов и званий.

В годы интенсивной исполнительской деятельности ему было присвоено звание заслуженного артиста (1967), в 1981 г звание народного артиста Азербайджана, а также несколько почетных грамот президиума Верховного Совета Азербайджана. На протяжении всей своей исполнительской карьеры З.Адыгезалзаде много гастролировал, проводил мастер-классы с привлечением участников из разных стран. Неоднократно приглашался председателем государственных выпускных экзаменов в Петербургскую, Новосибирскую, Тбилисскую консерватории. На гастролях выступал с прославленным коллективом Академического Симфонического Оркестра Петербурга, Москвы, турецкими исполнителями.

С Фикретом Амировым З.Адыгезалзаде связывали наиболее тесные творческие контакты, многолетняя дружба и сотрудничество. Практически все фортепианное наследие Амирова нашло в лице З.Адыгезалзаде замечательного интерпретатора – “Детские картинки”, “12 миниатюр”, “Две прелюдии”, “Два экспромта”, “Вариации”. Помимо Ф.Амирова З.Адыгезалзаде проявлял также постоянный интерес к творчеству наших композиторов разных поколений – от признанных мастеров до молодых авторов. Наиболее запомнилось слушателям его прочтение прелюдий К.Караяева и Баллады Дж.Гаджиева. Так, многие доверяли ему премьеру своих новых произведений, например, цикл “Музыкальные картинки” Дж.Гаджиева, “24 настроения” С.Ибрагимовой. В 1973 г ему присваивают звание доцента, а в 1980 г. – профессора. За годы работы выпустил более ста квалифицированных дипломированных пианистов, которые достойно

представляют азербайджанскую фортепианную школу по всему миру. Помимо сольной концертной, педагогической, особого внимания заслуживает деятельность З.Адыгезалзаде в области камерно-инструментального жанра, а именно его творческий дуэт с народным артистом Азербайджана, профессором С.Ганиевым.. Практически все произведения наших композиторов для скрипки и фортепиано входили в репертуар С.Ганиева и З.Адыгезалзаде.

Однако, к сожалению, надо сказать, что в сложный социально-экономический период в Азербайджане (90-е годы), многие деятели музыкального искусства, также как и многие пианисты, получили приглашение на работу в других странах. И многие пианисты продолжили свою концертную и педагогическую деятельность прежде всего в разных городах Турции

Так, с именем талантливого пианиста З.Адыгезалзаде связано создание авторской школы фортепианного обучения в Турции, основанной на синтезе принципиально разных пианистических традиций. Он вместе с другими своими соотечественниками способствовал интенсивному развитию музыкального исполнительства в Турции и росту национальной музыкальной культуры. И здесь З.Адыгезалзаде много выступал, ездил на гастроли, старался исполнять больше азербайджанской музыки.

Несмотря на сильную занятость, З.Адыгезалзаде часто приезжал в Баку, где проводил мастер-классы в большом зале Бакинской Музыкальной Академии им. Уз.Гаджибеяли.

З.Адыгезалзаде стоял у истоков, был одним из первых пропагандистов азербайджанского классического фортепианного искусства. Он исполнил многие сочинения азербайджанских композиторов, созданных для фортепиано и очень часто был первым интерпретатором новых фортепианных произведений. И даже во время долгого периода работы в Турции и проделанной им там колоссальной работе, З.Адыгезалзаде не забывал пропагандировать родную азербайджанскую музыкальную культуру. ♦

Ədəbiyyat:

1. Сеидов Т.Л. Азерб. культура XX века. Баку, Аз.Гос. Изд. 2006
2. Актуальные проблемы исполнительства и педагогики. Изд. “Адилоглы”, Баку, 2006
3. Quliyeva Z. İfaçı taleyinin səhifələri. Bakı: Qobustan, 1989, №3, s.72-77
4. [http:// Nartandculture problems. com](http://Nartandcultureproblems.com)

Xülasə

Görkəmli Azərbaycan pianoçusu Z.Adigözəlzadə Azərbaycanda və Türkiyə Cumhuriyyətində bir çox pianoçu yetişdirmiş, müəllim kimi çalışmışdır. Azərbaycan bəstəkarlarının bir çox sayda əsərlərinin ilk ifaçısı olmuş pianoçu bütün fəaliyyəti dövründə Azərbaycan musiqisinin fəal təbliğatçısı olub.

Açar sözlər: məktəb, pianoçu, musiqili, pedaqoq, konsert

Summary

Z.Adigəzalzadə prominent Azerbaijani professor, the pianist, the teacher who has brought up the whole group of musicians of performers both in Azerbaijan and in Turkey He is also the first performer of set of works of the Azerbaijani composers, actively propagandizes national music abroad .

Key words: school , pianist , music , teacher, concert

Məxməri ünsiyyətin “Məxməri axşamlar” ı

Bir zümrə insanlar var ki, onlar hər nəsnədə, hər təzahürdə yalnız və yalnız pozitivlik, nikbinlik, quruculuq görürlər, bunların fərqiə varmağı, axtarib-tapmağı bacarırlar. “...Əvvəlki ünsiyyət mədəniyyəti bitdi daha... mobil telefon, internet insanlarda insanlığı “öldürdü”, hamı robota çevrilib sanki” deyənlərə “nə olur-olsun, nə baş verir-versin, insanlıq dəyərləri, ünsiyyət mədəniyyəti dayanıqlı zəminə malikdirsə, heç bir virtual vasitə bu zəmini laxlada bilməz” cavabını verəcəklər. “Məxməri axşamlar” layihəsi məhz belə zəminə malik olduğu üçün paralel olaraq həm virtual aləmdə, həm də ən əsası, gerçəklikdə böyük dairə toplaya bilib. Özü də bir ildən az müddət ərzində. Klub vaxtaşırı müxtəlif peşə sahibləri, fərqli fəaliyyət sahələrinin nümayəndələri olsalar da, uyğun dünyagörüşünə, təfəkkürə, zövqə malik insanları bir məclisdə toplayaraq ziyalı oazisinin sönməməsinə öz töhfəsini verir.

...Провести время в кругу друзей хочется всегда. Провести его интересно и полезно хочется особенно. Именно с этой целью в октябре прошлого года распахнул свои двери клуб “Бархатные вечера” – “Мехмери ахшамлар”.

Мы обратились к инициатору и организатору этого проекта, человеку деятельному, обладающему необыкновенной способностью объединить вокруг себя единомышленников, людей, стремящихся проводить свободное время с пользой для ума и сердца, Диларе Фаталиевой.

Наш разговор получился долгим и интересным, который мы и хотим представить вашему вниманию.

– Дилара ханум, расскажите, как возникла самая идея “Бархатных вечеров”?

– Честно говоря, когда возникла идея этих

Dilərə Fətəliyeva

Nəriminə Məmmədzaadə

вечеров, они еще и не были “бархатными”. Само название родилось уже в процессе и своим возникновением обязано названию кафе “Мехмери”, в котором эти встречи проводятся.

“ Многие из наших клубчан – “мехмеринцев”, как они уже себя официально именуют, впервые оказавшись на наших встречах, говорили о том, что идея подобного клуба у них возникала. Я не буду лукавить и говорить о том, что я давно вынашивала эту идею, потому что на самом деле никогда об этом не задумывалась. Решение было спонтанным и неожиданным.

Мне безумно понравился интерьер и концепция самого кафе. Дело в том, что это была так называемая “чайная комната” с абсолютно бакинским названием “Мехмери”, но совершенно ничего общего не имела с теми привычными для бакинцев чайханами, которых у нас немало. И вот в один из вечеров, когда мы с хозяйкой, кстати, с моей давней институтской подругой Гюльнаррой Шахмуратовой, и администрацией кафе рассуждали о том, как внедрить новую концепцию “чайной комнаты” в

умы бакинцев, меня вдруг осенило. Я тут же поделилась своей идеей, которая сразу же была подхвачена остальными. И процесс пошел.

– С кем первым вы поделились этой идеей? Как к ней отнеслись ваши близкие?

– Конечно же, в первую очередь я рассказала об этой идее дома, главному моему советчику – мужу – человеку, который, в отличие от меня, не витает в облаках и умеет сразу же трезво оценить все “за” и “против”. Он меня выслушал, поразмыслил и не стал возражать, сказав, что попробовать можно. Так все и началось.

– Кто оказались первыми посетителями клуба? Надо же было собрать людей, которым подобные вечера могут быть интересны.

– С этим проблем вообще не было, потому что круг друзей уже был, конечно же, да и еще к ним прибавились наши друзья с фейсбука, с которыми нас уже связывала не только виртуальная дружба. На первом вечере нас было всего 25 человек. Это был вечер поэзии двух подруг, двух молодых поэтесс – Наили Балакишиевой и Нармины Мамедзаде. Звучали стихи в исполнении народной артистки Азербайджана Людмилы Духовной, народного артиста Азербайджана Фаика Агаева. В конце вечера Наили и Нармина подарили всем участникам вечера сборники своих стихов с автографами. Вечер вызвал большой резонанс в социальных сетях, где у нас уже была группа, куда выкладывались фотографии и видео с вечера.

– Диляра ханум, какова концепция вашего клуба?

– Концепция клуба, безусловно, существует и базируется на трех основных пунктах.

“ Во-первых, открытие новых имен. Это – молодые поэты, музыканты, кинорежиссеры, художники. Во-вторых, известные деятели культуры, искусства. Их имена известны, у них за спиной огромный багаж, большой жизненный опыт, им есть, что сказать, это наш золотой фонд, наша гордость. В-третьих, у всех членов клуба есть реальная возможность продемонстрировать свои таланты, свою креативность, и это тоже очень важный аспект нашей деятельности.

То есть, мы стремимся к развитию того творческого начала, которое есть в каждом участнике. Наверное, правильное сказать, что обстановка в клубе располагает к тому, чтобы каждый участник проявил себя и продемонстрировал свои способности.

– Диляра ханум, расскажите о ваших гостях. С кем у вас были встречи?

– Гостями нашего клуба были народная артистка Азербайджана Лейла Шихлинская, народный артист Азербайджана, заместитель председателя союза театральных деятелей, актер,

Naila Balakişiyeva

Leyla Şixlinskaya

режиссер, педагог Рафик Алиев, народный писатель Азербайджана Чингиз Абдуллаев, председатель союза журналистов Азербайджана Эльчин Шихлы, генеральный продюсер и ведущий игры “Что? Где? Когда?” в Азербайджане Балакиши Касумов, популярный ведущий передачи “Бакинские тайны” Фуад Ахундов, кинорежиссер Эмин Мирабдуллаев, профессор Московского Университета им. Ломоносова, доктор филологических наук Елена Пастернак, поэтесса, руководитель диаспоры Азербайджана в Чехии Лейла Бегим Джафарова, народный артист Азербайджана, кинодраматург и кинорежиссер Рамиз Фаталиев. В рамках нашего клуба был проведен 80-ти летний юбилей народного артиста Азербайджана Рафика Бабаева.

– Как часто проводятся ваши “Бархатные вечера” и как они анонсируются?

– Мы встречаемся два раза в месяц, преимущественно, по субботам.

“ За время существования клуба мы провели 14 встреч. Анонсы мероприятий мы выставляем в группе на фейсбуке. Группа у нас закрытая, информация доступна только для членов группы и для этого есть определенные причины.

Прежде всего это обусловлено ограниченностью вместимости самого помещения, где проводятся мероприятия, во вторую очередь это объясняется тем, что в группе выставляются все фото и видео материалы, которые, на мой взгляд, должны быть доступны для просмотра только членам группы. Кстати,

среди участников группы много наших соотечественников, проживающих за пределами Азербайджана и я считаю, что это очень примечательный факт. Они имеют возможность участвовать в жизни клуба, быть в курсе наших встреч, находясь далеко от Родины.

Сегодня у нас в группе 120 участников и это при том, что попасть в группу можно только с одобрения администраторов и модератора. Это ни в коем случае не дискриминация прав пользователей фейсбука, это мера вынужденная, потому что очень не хочется, чтобы в группу попадали из праздного любопытства, да и отказывать желающим попасть на наши мероприятия неудобно. Коллектив у нас замечательный, дружный, доброжелательный. Мы все, как одна большая семья. Сейчас у нас в клубе объявлены летние каникулы, но мы все равно стремимся к общению, встречаемся, созваниваемся, планируем поездки за город, на природу и с нетерпением ждем сентябрь, когда наши вечера будут возобновлены.

Я еще хочу отметить, что благодаря нашим вечерам многие участники вновь приобрели своих друзей детства, одноклассников, институтских друзей, бывших соседей и даже родственников. Ну и конечно же, новые знакомства. И это самая большая ценность наших бархатных встреч.

– Если не секрет, каковы планы на осень? И еще хотелось бы узнать какими критериями руководствуетесь при выборе гостя?

(soldan sağa) Dilarə Fətəliyeva və Leyla Bağim-Cəfərova

Главный критерий при выборе гостя - личное знакомство. Среди наших гостей много известных людей, с которыми проводились многочисленные встречи. Это люди, о которых уже есть достаточно информации. Мне же всегда хочется найти то, о чем мало кто знает или не знает вообще. И тут, конечно, на помощь приходит факт личного знакомства. Как вы понимаете, если люди знают друг друга лично и давно, им есть, о чем вспомнить.

Что касается планов на осень, они, конечно же, как и все планы, грандиозны. Только позвольте мне сохранить это в тайне, давайте не будем ломать интригу. Могу только сказать, что гости у нас намечаются очень интересные.

- Спасибо большое за интересную беседу. Желаем успехов и долголетия вашим "Бархатным вечерам". Вы занимаетесь очень нужным и важным делом.

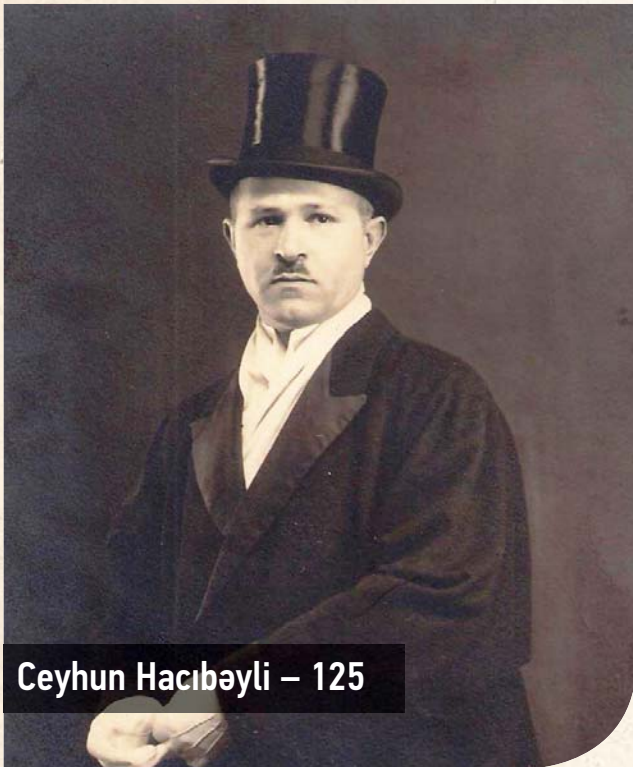
- Спасибо огромное за интерес к нашему клубу. Будет желание - приходите, будем рады.

- С удовольствием! ❖

Mədəniyyət.AZ

(soldan sağa) Ramiz Fətəliyev, Çingiz Abdullayev, Rüşad Hacıyev, Rafiq Əliyev

Ceyhun Hacıbəyli – 125

Folklor aşıqı

Yazıçı-publisist, nəşir, redaktor, tərcüməçi, tədqiqatçı, diplomat, istiqlal mücahidi Ceyhun Hacıbəyli irsinin ardıcıl, sistemli araşdırılmasına diqqət daha da artıb. "Ceyhun Hacıbəyli və folklor" mövzusunda bəhs edərkən, fikrimizcə, problemə bir neçə aspektdən yanaşmaq məqsəda uyğundur. Ceyhun Hacıbəyli:

- folklor toplayıcısıdır;
- folklor tədqiqatçısıdır;
- folklor nümunələrindən yaradıcı şəkildə və yerli-yerində istifadə edən yazıçıdır.

Qeyd etmək vacibdir ki, Ceyhun Hacıbəylinin folklor toplayıcısı və tədqiqatçısı kimi fəaliyyəti ilə əlaqədar işıq üzü görmüş materiallar artıq sahə mütəxəssisləri arasında müəyyən fikir formalaşdırıb. Şübhəsiz ki, bu rəyin ərsəyə gəlməsində fəlsəfə doktoru Bayram Ağayevin böyük xidmətləri var. Bildiyiniz kimi, o, Ceyhun Hacıbəylinin hələ mühacirətdən xeyli əvvəl topladığı, yazmağa başladığı və 1934-cü ildə Parisdə fransız dilində nəşr olunan "Asiya" jurnalında dərc etdirdiyi "Qarabağın dialekt və folkloru (Qafqaz Azərbaycanı)" adlı əsərini dilimizə çevirərək 1999-cu ildə kitab şəklində "Ozan" nəşriyyatında buraxdırıb. Bu sətirlərin müəllifi Ceyhun bəyin folklorla bağlı araşdırmaları haqqında vaxtilə mətbuatda məqalələrlə çıxış edib (C.Hacıbəyli folklor tədqiqatçısı kimi. "525-ci qəzet", 3 fevral 1999; "Dədə Qorqud", elmi-ədəbi toplusu, № 4, 2004. AMEA Folklor İnstitutu).

“ Bu dəfə görkəmli mütəfəkkirin istər mühacirətə qədərki, istərsə də mühacirət dövrü bədii və publisistik yaradıcılığında rast gəlinən folklor nümunələri və ümumiyyətlə, irsindəki folklor motivlərindən söz açmaq istərdik. Azərbaycan, rus və fransızca yazan Ceyhun Hacıbəyli hər üç dildə qələmə aldığı yazılarda milli folklor nümunələrindən gen-bol istifadə etmişdir. Əcnəbi dildəki əsərlərində müəllif folklor nümunələrindən ya hərfi, ya bədii tərcümə yolu, ya da olduğu kimi verməklə bəhrələnib. Azərbaycan maarifçilik hərəkatının, maarifçi-realist nəsrimizin tanınmış nümayəndəsinin ilk yaradıcılıq

sınaqlarında - hekayə, felyeton və məqalələrində folklorla məharətlə istinadı təsadüfi deyil.

O, ətəlat, cəhalət, mövhumat içində çapalayan, boğulan cəmiyyəti maarifləndirmək, insanların həyat və təfəkkür tərzini dəyişmək, biganəliyə, laqeydliyə, mütiliyə, köləliyə, zülmə, ədalətsizliyə son qoymaq, elmə, maarifə, mədəni tərəqqiyə səsləmək üçün əsərlərində xalqın özünün əsrlər boyu yaratdığı milli-mənəvi sərvətdən - şifahi ədəbi nümunələrdən istifadəyə üstünlük verirdi. Əmin idi ki, canlı, obrazlı, lakonik, didaktik, ibrətamiz deyimlər daha təsirli, həm də xalqa məhrəmdir. Ceyhun Hacıbəyli Şərq folklor nümunələrinin - əfsanə, rəvayət və nağıllarının mütərəqqi ideyasından yaradıcılıqla istifadə edərək yeni, yerli mühitə uyğun, aktual mövzularda hekayələr qələmə alırdı. Bu baxımdan onun "Barışmaz ata" ("Kaspi" qəzeti, 1912-ci il 22 aprel, № 91), "Nümunəvi sübut" ("Kaspi" qəzeti, 1912-ci il 11 may, № 105), "Müdrək hakim" ("Kaspi" qəzeti. 1912. 3 may. № 100), digər hekayə və felyetonları diqqəti çəkir.

"Barışmaz ata" kəskin süjetlidir, həyəcənsiz oxunmur. Hadisələr gah aramla, gah da ildırım sürətilə cərəyan edir. Əsərin əvvəlində göstərilir ki, Amrul-As Abu Nisar tayfasının çox şöhrətli kişilərindəndir - zəngin var-dövləti, saysız-hesabsız dəvələri, gen-bol həyatı dillər əzbəridir. Amma çoxu bütün bunlara yox, xanım-xatın həyat yoldaşı Zeynəbə görə Amrul-Asa paxıllıq edir, həsəd aparırdı. Ərəb gecəsi Zeynəbənin üzünün nuru ilə işıqlanırdı.

Zeynəb bazara çıxanda adamlar onu günəş əvəzi qarşılayırdılar. Onun gözləri alışıb-yanırdı; güləndə adamlar özlərini itirirdilər. Zeynəbin zümrüd dişləri, parlaq gözləri çoxunun qəlbini fəth etmişdi. Bir gün Amrul-As Zeynəbin xəyanət etdiyini görür, dəhşətə gəlir, "bundan sonra yaşamağa dəyməz" - deyib intihar etmək istəyir. Körpə qızı Fatimənin ona uzanan əlləri və göz yaşları özünə qəsdin qarşısını alır. Lakin Amrul-As sakitləşmir, rahatlıq tapmır. Elə həmin gecə namusunun, duyğularının təhqir edildiyi yerdən, öz tayfasından əbədi ayrılmaq qərarına gəlir. Qızı Fatimə ilə yola düşür. Dəvə karvanı bir çaya yaxınlaşır. Çayı keçmək və yolu davam etmək lazımdır. Bir köşək şıltaqlıq edir, sahibinin hədə və oxşamalarına baxmayaraq, çaya düşmürdü. "Vaxt keçir, ərəb həyəcanlanırdı". Bu zaman Fatimə atasını səsləyir və deyir: "Ata, bax, o kənardakı dəvəni görürsən? Onu çaya sal, keçsə, balaca da keçəcək". Təəccüblənmiş ərəb qızının dediyi kimi hərəkət edir. Onun arxasınca da köşək suya düşür və çayı keçir. Ata üzünü qızına tutur: - Ağillı qızım, bu, sənin ağılına hardan gəldi? "Ata, bu dəvə onun anasıdır axı", - deyə qızıçıqaz cavab verdi.

Ərəbin üzünü duman bürüdü, gözlərində şimşək çaxdı: - Ana, ana... Elə isə sən də məhv ol ki, ananın yolu ilə getməyəsən. Fatimənin al qanı gümüşü qumun üstünə töküldü".

Mövzusu qədim ərəb əfsanəsindən götürülən hekayədə Ceyhun bəy övlad tərbiyəsində, ailənin möhkəmliyində qadının rolunu göstərməyə çalışmışdır. Elə bədii nümunələr var ki, müəllif bu və ya başqa obraza məhəbbətini gizlətmir. Bəzi əsərlərdə isə qəhrəmanlara münasibət açıq-açıqına bildirilməsə də, ayrı-ayrı epizod, dialoq, yaxud təsvirlərdən müəllifin obrazlara qarşı mövqeyi duyulur. Bəzən də müəllif hadisə və obrazları yalnız oxucuya təqdim etməklə kifayətlənir. "Barışmaz ata" belə bədii nümunələrdəndir. Oxucunu, bir tərəfdən, kəskin süjetli hekayədəki hadisələr, digər tərəfdən, yazıçının mövqeyi düşündürür: Görəsən, müəllif barışmaz atanın - Amrul - Asın hərəkətini təqdir, yaxud tənqid edir? Obrazların dialoq və hərəkətlərində "müəllifin görünməməsi" bir tərəfdən, oxucunu daha dərinə düşünməyə vadar edirsə, digər tərəfdən, bu, hekayənin bədii dəyərini azaltmır.

Başqa bir xalq yaradıcılığı nümunəsi əsasında yazılmış "Müdrək hakim" hekayəsi kompozisiya, mövzu və ideya baxımından çox ma-

Oğulları Ceyhun və Timurçin. 1922-ci il

raqlıdır. Burada xeyrin şərlə, doğrunun böhtanla, həqiqətin yalanla mübarizəsi müxtəlif obrazlar vasitəsilə əks etdirilmişdir: Xəlifə Harun əl-Rəşid tacir paltarında atı ilə Bağdada qayıdanda ona bir axsaq kişi rast düşür. Axsaq xəlifəyə yalvarır ki, şikəstəm, yazığın gəlsin, mənə də atın təkində şəhərə apar. Xəlifə etiraz etmir. Atlılar şəhərə çatanda Harun əl-Rəşid axsağa müraciət edir ki, mənzilə yetişdik, düşə bilərsən. Axsaq xəlifəyə deyir ki, mən yox, sən düşməlisən. Axı at mənimdir. Xəlifə təəccüblənir, axsağın hay-küyü onu çaşdırır. Axsaq getdikcə toplaşan adamlara üz tutur: "Ay camaat, mən şikəstəm, heç piyada gəzə bilmirəm. Atımla Bağdaddan gəlirdim. Bu tacir mənə yalvardı ki, yorğunam, mənə də şəhərə kimi götür. Mən də onu tərkimə aldım. İndi mənə deyir ki, düş, at mənimdir". Vəziyyətin getdikcə gərginləşdiyini görən Harun əl-Rəşid təklif edir ki, hakimə müraciət edək. Onlar hakimə üz tuturlar. Hakim xəlifə ilə axsağa qulaq asıb yem verməmək şərti ilə atı tövləyə bağlamağı, mübahisə edənlərə isə sabah gəlməyi tapşırır.

Ertəsi gün hakim qərarını açıqlayır: at tacirindir. Heç demə, hakim gecə ikən özünü axsaqlığa vurub tövləyə girmiş, ac at bu gəlişə heç bir reaksiya verməmişdi. Hakim tacir libasında tövləyə daxil olanda isə hərəkətə gəlmiş, kişnəmiş, yem istəmişdir. "Deməli, at tacirindir" - hakim bu qənaətə gəlmişdir. Harun əl-Rəşid hakimin fərsətinə, müdrəkliyinə, qabiliyyətinə, güclü məntiqinə, ədalətinə heyran qalır və onu şeyxülislam təyin edir.

Hekayənin süjeti sadə, həcmi kiçiksə də, müəllif oxucunun zəngin və ibrətəməz hadisələrlə tanışlığına müvəffəq olmuşdur. Kəskin dialoqlar, kontrastlar, obrazların dinamizmi, güclü məntiq hekayənin səciyyəvi xüsusiyyətlərindəndir. Təqdim edilən axsağın əslində mənəvi şikəstliyi daha çox qabardılıb. Onun yalançı hay-küyü, böhtanı, həyasızlığı bu surətə qarşı nifrət hissi oyadır. Şərq, Azərbaycan şifahi ədəbi nümunələrində hakim-qazi obrazı adətən kütəbeyin, ədalətsiz və rüşvətxor təsvir edilir. C.Hacıbəyli isə bu ənənə ilə getmədən, müdrək hakim obrazı yaradıb - dərhal nəticə çıxarmır, məsələlərə ağılla,

təmkinlə, ehtiyatla yanaşır, nəticədə güclü məntiqə söykənən müdrik qərar verir. Hekayə ağılın ədalətin, həqiqətin gec-tez təntənəsinə inanm yaradır, adamları yalandan, fırladaqdan uzaqlaşmağa səsləyir.

“Nümunəvi sübut” hekayəsinin mövzusu da populyar Şərq əfsanələrindən götürülüb. Əsərin əvvəlində göstərilir ki, bütün Bağdad əhlini bir dərviş ağı ilə heyratə gətirir. Heç bir alim, molla onunla mübahisə edə bilmir. Xəlifə Harun əl-Rəşid yaxın məsləhətçisi Cəfərlə dərvişi sınamaq qərarına gəlir. Cəfər görüşə ciddi hazırlaşır. Xəlifə və məsləhətçisi libaslarını dəyişib görüşə yollanırlar. Cəfər əvvəlcədən hazırladığı üç sualla dərvişə müraciət edir:

- Deyirlər, Allahın əli hər yərə çatır. Bu, necə olur?
- Hər şey Allahdan asılıdırsa, onun iradəsi ilə baş verirsə, insan öz pis əməli üçün günahkardır mı?
- Şeytan oddan törənibse, oddan niyə qorxur?

Cəfərin sualları bitər-bitməz dərviş yerdən bir ovuc torpaq götürüb onun başına çırpır. Ara qarışır, hay-küy düşür. Günahkarı tapmaq, cəzalandırmaq üçün hakimin yanına gedirlər. Hakim şikayətçini dinləyəndən sonra üzünü dərvişə tutur. Dərviş halını pozmadan deyir ki, mən hərəkətimlə onun suallarına cavab vermişəm. O, məndən Allahın hansı an, harada olduğunu soruşdu. Mən torpaqla onun başına vurdum. Orada ağrı əmələ gəldi. Ayağına vursaydım, həmin an ağrı orada olacaqdı. Soruşur ki, hər şeyi Allah idarə etdiyi təqdirdə, pis əməllərinə görə insan günahkardır mı? İndi mənə desin görək, mən günahkaram mı? Cavab istəyir ki, şeytan oddan törənibse, oddan niyə qorxur? Mən onu torpaqla - əmələ gəlmiş maddə ilə vurdum. İndi desin görək, qorxdu, yoxsa yox?

Xəlifə dərviş haqqında eşitdiklərini öz gözü ilə görür və onu mükəfətləndirir. Göründüyü kimi, hekayədə toxunulan mövzu, təsvir edilən hadisələr sadə olsa da, dərin ideya-bədii dəyərə malikdir: ağılın təntənəsi! Dərviş obrazı yazıçı təxəyyülünün məhsulu kimi yadda qalan, ibrətamizdir. Verilən sualların ağırlığı, çətinliyi onu qorxutmur,

məntiqin gücünə söykənərək əsaslandırılmış cavab verir. Müəllif ağılın qüdrətinə, qələbəsinə inandığını bədii yolla bir daha oxucusuna çatdırır, onu da inandırır.

“Doğru cavab” felyetonunda da (“Proqress”, № 5) Ceyhun bəy məharətlə mövcud hökumətin yararsızlığını, xalqı aldatdığını göstərir və bu zaman daha çox şifahi bədii nümunələr üçün xarakterik olan və “Molla Nəsrəddin” ədəbi məktəbinin üslubunu xatırladan priyomdan bəhrələnir. Ac xalq hökumətdən çörək istəyir. Hökumət isə xalqın qəzəbindən yayınmaqdan ötrü şərt irəli sürür: əgər xalq bilsə ki, bu tələbi üçün hansı cavab hazırlanır, o zaman çörək veriləcək, yox, bilməsə, çörək olmayacaq!

Nağıllarımızı xatırladan “Tamamilə qənaətbəxşdir” (“Proqress” № 5) felyetonunda hökumət nümayəndələrinin hiyləgərliyindən, xalqı aldatmaqla baş dolandırmalarından bəhs edilir.

“Bu elə özüdür” (Proqress, № 5) felyetonunda müəllif mövqeyini bir qədər də sərtləşdirir, bu dəfə tənqid hədəfi daha yuxarı dairəyə - vəzirə tuşlanır. Xalq üsyanını yatırmmaq üçün vəzir cürbəcür tədbirlərə əl atır, üsyançıları asır, sürgün edir. Lakin qiyam daha da alovlanır. Vəzir bir dəfə yuxuda uzun saqqallı şeytan görür, fikirləşir ki, xalqı yoldan çıxaran elə budur. Şeytanın saqqalını əlinə keçirib qışqırır: “Ah, sən lənətə gəlmiş şeytan! Heç saqqalından utanırsan, bəlkə, bu, sənə Allah adamlarını yoldan çıxarmağa, suyu bulandırmağa lazımdır?”. Vəzir qəfil yuxudan ayılır və öz saqqalından möhkəm yapışdığını görür.

C.Hacıbəyli çox yığcam şəkildə, ustalıqla xalqın vəziyyətini, üsyanın səbəbini göstərir və ona bais dövlət rəhbərlərini öz dili ilə ifşa edir. Bu hekayədə də xalq arasında müxtəlif hadisələrlə bağlı gəzən lətifələrdən ustalıqla bəhrələndiyi açıq-aşkardır.

Mühacirətdə qələmə aldığı bədii və publisistik əsərlərində - “Mindiyimiz səfinə”, “Toy”, “Baş tutmayan ziyarət”, “Səhər”, “Məmmədqulunun səyahəti”, “Müəzzinin lənəti”, “Stalinin öpüşü və ya staxanovçu Fatimə”, “Nejdənovun işi”, “Bir il xəyallarda... və bütöv bir ömür”, “Batum təəssüratı”, “İlk Azərbaycan operası necə yarandı” v.s. kimi hekayə və xatirələrində Ceyhun Hacıbəyli şifahi bədii nümunələrdən - atalar sözü, məsəllər, alqış, qarğışlardan bacarıqla istifadə etmişdir.

“Nasirin bədii obraz kimi baş və sevimli qəhrəmanı Hacı Kərimdir. Onun Hacı Kərimlə bağlı 8 hekayəsi - “Hacı Kərimin səhəri”, “Zəruri şəhər”, “Hacı Kərim iş başında”, “Hacı Kərim qonaqlıqda”, “Hacı Kərimin məhəbbəti”, “Hacı Kərimin səfərə hazırlığı”, “Hacı Kərim toyda”, “Hacı Kərim hamamda” adlı əsərləri mühacirətə qədərki dövr yaradıcılığının məhsuludur. Mühacirətdən sonra da Ceyhun bəy bu mövzuya müraciət etmiş, yuxarıda adları çəkilən hekayələrdən bəzilərini fransız dilinə çevirmiş, “Baş tutmayan ziyarət” adlı daha bir hekayə də qələmə almışdır. İstisnasız olaraq bütün hekayələr folklor nümunələri, motivləri ilə zəngindir.

Alqış və qarğışlarla dolu səhnələrin olduğu "Hacı Kərim iş başında" hekayəsi qəhrəmanın hiyləgər, fırlıldaqqı, məənəviyyatca kasıb, eyni zamanda, zirək, çevik, ayıq olduğunu göstərir. O, dükana parça almağa gələn müştəriləri əliboş yola salmamaq üçün dəridən-qabıqdan çıxır, hər cür dona girir, hər şərəfsizliyə əl atır: ən əvvəl kənddən gələn utancaq, çəkingən müştərilərə imtina edəcəklərini bildiyi halda, təkidlə çay, sonra hətta kabab təklif edir; bu yolla "tələyə düşməyən ov"una atam sizə qurban", "anam sizə qurban" - deyə "şirin" dilini işə salır; parçanın baha satıldığını fikirləşməsinlər deyə, andamana başlayır: "Sizdən ən yaxın adamlarım kimi bir qəpik də artıq almaram.

Yalan deyirəmsə, müqəddəs məscid məni vursun! Yalan deyirəmsə, Yezidəm". Bunlar da kara gəlməyəndə müştərini tərifləməyə başlayır, ona indiki təbirlə desək, komplimentlər yağdırır.

Ceyhun Hacıbəylinin qəhrəmanı nəinki kəndliləri, az qalır oxucunu da dediklərinə inandırır.

Gənlik illərindən ədəbiyyata, folklor, musiqiyə böyük maraq göstərən Ceyhun Hacıbəylinin bu mövzulara fransız dilində qələmə aldığı "Bir il xəyallarda... və bütöv bir ömür" adlı memuarında da toxunması təbiidir. Atası və əmisi haqqında xatirələrini yada salan Ceyhun Hacıbəyli yazır: "Mən və qardaşlarım heykəltəraşlıq sənətini, rəssamlığı, mahnı və musiqini kimdən irsən aldığımızı bilmirəm". Əmisinin dostu, paltar mağazasının sahibi Mirzə Cəfəri isə belə xarakterizə edir: "...Ancaq o, şair və xüsusilə həcv yazan bir adam kimi tanınırdı. Onun qələminin kəskinliyi hamı tərəfindən etiraf olunardı. Şuşanın təbiəti, iqlimi, gözəlliyi burada yaşayanların poetik, şairanə qəlbinə nüfuz etməyə çox imkan yaradırdı. Ceyhun Hacıbəyli mərasimlərdə qadınların bədahətən söylədikləri ağıları, bayatıları, layları heyranlıqla yada salır, onlardan yerli-yerində sitatlar gətirir.

“Ceyhun Hacıbəyli doğma vətəninə adamların tez-tez "yağlı" sözlərlə, işarələrlə, eyhamlarla, məcazlarla, qondarma ibarələrlə danışdığını və həmin ifadələrin yerində, səciyyəvi və gözəl olduğunu qeyd edir: "...Bir təşəbbüs həyata keçməyəndə deyərlər: Dəvə oynayanda qar yağır; razılıq əlaməti belə bildirilir: kor nə istər, iki göz, biri əyri, biri düz; uzaq qohumluq əlamətinə, yaxud iki nəfər arasındakı yaxınlığa, məhrəmliyə etiraz etmək üçün söz atarlar: Arazı keçəndə arxalarını bir-birinə sürüblər; birinin arzusunun əlçatmazlığına "ac toyuq yatıb yuxuda darı görər" - deyə kinayə edərlər".

Maraqlı və diqqətçəkicidir ki, Ceyhun Hacıbəylinin siyasi publisistikasında da folklor xas ruh hakimdir: kinayə, istehza, məsəllər, qanadlı ifadələr, atmacalar mətni ağırlaşmaqdan qoruyur, eyni zamanda müəllif istəyini oxucuya daha canlı, daha təsirli formada çatdırır. Bir nümunə gətirməklə kifayətlənəcəyik. Parisdə nəşr olunan ("Revue de deux Mondes", yanvar, 1934) irihəcmli "SSRI-də ziyalı-

Sağdan birinci Ceyhun Hacıbəyli. Lamanş, 1938-ci il

lar" adlı məqaləsində rejimin elm, ədəbiyyat, mədəniyyət, incəsənət xadimlərini kölə vəziyyətinə salmasından, senzuranın yaradıcı insanlara qarşı amansız münasibətindən bəhs olunur. Məqalə son dərəcə ciddi və siyasi bir mövzuya həsr edilsə də, C. Hacıbəyli özünəxas üslubdan əl çəkməyib. Məqalənin xüsusilə "Kölə vəziyyətində olan ədəbiyyat" və "Senzura necə işləyir" adlı hissələri xalq ədəbi nümunələri üçün xarakterik lövhələrlə zəngindir. Müəllif rejimin dəhşətli iş metodunu göstərmək üçün yazır: "Sovet Rusiyasında gülüş "ideologiyaya" uyğun olmalı idi; burjuvay və kapitalisti güldürən bir şey proletarda təbəssüm belə oyada bilməzdi". Proletar yazıçı sinfi mübarizə, sosializm quruculuğu, beşillik plan, zavod və kolxozların həyatı barədə yazılarla kifayətlənməli idi. Şair öz ilhamını yalnız zavodların tüstülənməsində və mühərriklərin səsinə axtarmalıdır.

Ceyhun Hacıbəylinin yaradıcılığında və fəaliyyətində folklor nümunələri, izləri və elementləri ilə bağlı qeydlərimizi yekunlaşdıraraq, bu qənaətə gəlirik ki, yazıçı-publisist:

- həm mühacirətqədərki dövrdə, bir qədər də dəqiq, maarifçilik missiyası ilə qələmə sarılanda, həm mühacirət dövründə istiqlal mücahidi kimi sovet rejimi və kommunist ideologiyasına qarşı mübarizə aparanda bədii və publisistik əsərlərində şifahi ədəbi nümunələrdən məharətlə bəhrələnib, bunun sayəsində ideya və istəklərini, milli duyğu və düşüncələrini daha canlı, daha obrazı, daha təsirli çatdırmağa müvəffəq olub;

- tükənməyən sevgi və qayğı ilə folklor nümunələrini toplamaq, tədqiq və təbliğlə Azərbaycan mədəni irsinn qorunmasına və tanıtılmasına böyük töhfə verib;

- bu gün də aktuallığını itirməyən irsi ilə folklor toplayıcısı və folklorşünas kimi də tariximizdə qalmaq haqqı qazanıb. ♦

Abid Tahirli

Ədəbiyyat:

C. Hacıbəyli. Qarabağın dialekt və folkloru.

C. Hacıbəyli. Barışmaz ata. "Kaspi" qəzeti, 1912-ci il 22 aprel, № 91.

C. Hacıbəyli. Doğru cavab. "Progress", № 5.

C. Hacıbəyli. Seçilmiş əsərləri (mühacirət dövrü). Bakı, "Elm" nəşriyyatı, 98 səh.

LƏZİZ DOLMA

Adı da bizim, dadı da

Azərbaycan xalqı həmişə sağlamlığına, qida rasionuna fikir verib, diqqət ayırıb. Bəlkə də "sağlam bədəndə sağlam ruh olar" deyimi də məhz bu qayğının nəticəsində leksikonumuzda belə möhkəm yer tutub. Mətbəxinə daxil etdiyi ərzaqların təbii və xeyirli olmasına, hazırlanan yeməklərin görünüşü ilə bərabər, sağlamlığa faydasına da həmişə diqqətli yanaşıb. Buna görə də qürur duyulacaq bir mətbəxi və dadından doymulmayan ərzaqları ilə seçilib. Əlbəttə, hər hansı qidaya ədviyyat və ya başqa fərqli ərzaq məhsulunun əlavə edilməsi təsadüfi deyil, mütləq elmi izahı vardır. "Evimizə qonaq gəlir" deyəndə isə yeməklərin ən gözəli ilə qonaq qabağına çıxmışdır. Şah xörəklərimiz arasında, əziz qonağımızın gəlişinə hazırlıq görülən zaman əksər hallarda yada düşən dolma var. Azərbaycan xanımının əlində elə gözəl dada gəlir ki, hazırlanmasına saatlar sərf olunmasına baxmayaraq, yeyilməsi dəqiqələrlə çəkir. Adı da, dadı da Azərbaycan xalqının yüksək zövqünün bir nişanəsidir.

Həmişə olduğu kimi, bu adın, bu dadın qorunması Milli Kulinariya Mərkəzinin boynuna düşür. İyul ayı milli mətbəx nümunəmizin bir daha tanıtımı üçün əlamətdar oldu. İlk dəfə olaraq Birinci Beynəlxalq Dolma Festivalı müsabiqələr sırasına öz adını yazdı. Bu festivalın təşkilində Azərbaycan Milli Kulinariya Mərkəzinə Azərbaycan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Abşeron Rayon İcra Hakimiyyəti, Azərbaycan Milli Kulinariya Assosiasiyası da dəstək olub. Müxtəlif bölgələrdə ana və nənələrimizin hazırladığı qədim dolma növləri festival vasitəsilə ictimaiyyət arasına çıxarıldı. Dadından doya bilmədiyimiz dolmanın sorağına biz də orada idik. Kulinarlar vasitəsilə öyrəndik ki, sən demə, daha çox tənək yarpağından hazırlayıb yediyimiz dolmanın nə az, nə çox, düz 300 növü var. Hətta ən çox dolma çeşidinə görə Azərbaycanın Ginnesin Rekordlar Kitabına düşəcəyi də gözlənilir. Bir-birindən fərqli görünüşə, quruluşa, dada, tama malik dolmanı 24 bölgədən 400 iştirakçı təqdim edirdi. Ukrayna və İndoneziya da dolma üsullu yemək növləri ilə festivala rəng qatararaq, iştirakçıları milli mətbəxlərinin nümunələrinə cəlb etməyə çalışırdı. Uzun zaman araşdırma apararaq dolmanın növlərini üzə çıxaran Mərkəz beynəlxalq tədbirlər vasitəsilə onu bütün dünyaya tanıtmaya niyyətindədir. Milli Kulinariya Mərkəzinin direktoru Tahir Əmiraslanov "Qoy bütün dünya bilsin ki, Azərbaycan zəngin mətbəx mədəniyyətinə sahibdir" sözlərini məhz festival zamanı fikirlərinə əlavə etmişdi. Dolma festivalının iştirakçıları isə çəkdiqləri əziyyətin dəyəri olaraq festivaldan evlərinə 6 nominasiya üzrə mükafatla döndülər.

Adı daha çox hallanan tənək dolmamızın ölçüsü nə qədər kiçik, görünüşü miniatur sənət növü təkcə nə qədər nəfis olsa da, tərifində bir o qədər böyük tarix gizlənib. O səbəbdən bu nümunənin nə adının, nə də dadının xalqımızın əlindən alınması qeyri-mümkündür. Belə dadlı Azərbaycan yeməyinin müqabilində isə bədnam qonşumuza yalnız və yalnız "oğru" ayaması çatacaq. ♦

Sevinc Xeyrulla

ŞİRİN-ŞƏKƏR ŞƏKİ

20 iyul. 2016. “Yuxarı Karvansaray”da Beynəlxalq Şirniyyat Festivalı

Azərbaycanın yumor və türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı, yenə də beynəlxalq tədbirə ev sahibliyi edən, qədim tarixi və sənətkarlığı, duzlu-məzəli lətifələri, qonaqpərvər sakinləri, şirin ləhcəsi ilə məşhur Şəki respublikamızın 19 rayonu və 8 xarici ölkənin şirniyyat ustalarının hazırladıqları çeşidli məhsullarla bir az da şirinləşib. Amma dadına dad qatılan təkcə şirniyyatların nümayiş olunduğu məkan deyil; Azərbaycanın baş kulinarı Tahir Əmiraslanovun təbirincə, bu zəmində, müsabiqədə iştirak edən əcnəbi dövlətlərin münasibətlərinə də bir şirincik gəlib. Elə tədbirdən öncə bizimlə söhbətində o, Beynəlxalq Şirniyyat Festivalının təşkilindəki məqsədlərini də açıqladı:

“20 iyul – Dünya Şirniyyat Günüdür. Ardıcıl iki il həmin tarixdə Bakıda mərasimlərimiz oldu, sonra isə Şəkini ölkəmizin şirniyyat paytaxtı elan edərək, III festivalı burada nəzərdə tutduq. İldən-ilə iştirakçıların sayı, məhsulların çeşidi artır; xarici dövlətlər həvəslə nümayəndələrini göndərirlər. Belə tədbirlər həm də sülhməramlı xarakterlidir: deyirlər, qaşiq-çəngəl səsi gələndə top-tüfəng gurultusu kəsilər. Qoy dünyadakı bütün rəqəbətlər elm, idman, sənət, mətbəx, kulinariya müstəvisində aparılsın”.

İşinə səhər saatlarında start verilən Festival axşama qədər davam etdi. Ayrılmış stendlərdə iştirakçılar milli paltarda, bölgələrinə aid məişət əşyaları (xalça, həsir və sair) sərgiləyərək, məxsusi əhval-ruhiyyə yaradıblar.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Şəki

Şəhər İcra Hakimiyyəti, Azərbaycan Milli Kulinarıya Mərkəzi (AMKM) və Azərbaycan Milli Kulinarıya Assosiasiyasının (AMKA) təşkilatçılığı ilə baş tutan III Beynəlxalq Ənənəvi Milli Şirniyyat Festivalında İndoneziya, Rusiya, Hindistan, Yunanıstan, Özbəkistan, İran, Ukrayna təmsilçiləri, eləcə də paytaxt və bölgələrimizin (Bakı, Abşeron, Oğuz, Qəbələ, Şəki, Zaqatala, Ucar, Gəncə, Qazax, Yevlax, İsmayilli, Ağsu, Şamaxı, Naftalan, Ağdaş, Qax, Göyçay, Kürdəmir, Tovuz) kulinarları öz şirin xörəklərini (firni, xəşil, şirin plov südlü sıyıq və s), unlu qənnadı məmulatlarını (paxlava, fəşəli, qatlama, zilviyyə, umac halvası...), şəkərli şirniyyatlarını (noğul, qoz halvası, səməni halvası və digər) nümayiş etdiriblər.

Münsiflər heyətində azərbaycanlı mütəxəssislərlə yanaşı, Rusiyadan Aleksandr Prokopoviç, Yunanıstandan Miltos Karoubas, RF-in Çuvaşıya Respublikasından Uezdny Nikolay, Özbəkistandan Akbar Umarov kimi ünlü kulinarlar təmsil olunurdular. Münsiflər heyətinin rəhbəri Özbəkistan Aşpazlar Birliyinin sədri Akbar Umarov idi.

Rəsmi hissədə çıxış edən Şəki Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Elxan Usubov festivalı malik olduğumuz mədəni irsin qorunub saxlanması və təbliği, eyni zamanda, regionun turizm potensialının genişləndirilməsi və beynəlxalq səviyyədə tanıtılmasına bir töhfə kimi dəyərləndirdi: “Şəki şirniyyatı ləzzətli dadı və çeşidləri ilə fərqlənir. Şirniyyat ustalarımızın hazırladıqları məhsullar xarici bazarlara da geniş yol tapıb. Bu festival təkcə rayonumuzun deyil, həmçinin Azərbaycanın zəngin mətbəx mədəniyyətinin tanıtılmasında əhəmiyyətli rol oynayacaq.”

Azərbaycan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sektor müdiri Yaşar Hüseynli Şəki və "paytaxt" sözlərinin artıq doğmalaşdığını bir daha təsdiqlədi. 2010-cu ildə şəhərin sənətkarlıq paytaxtı seçilməsinin, bu il üçün "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı" elan olunmasının önəmini vurğulayıb: "Şəki artıq ölkə miqyasından çıxaraq, beynəlxalq səviyyəli paytaxta çevrilib".

Mərasimdə İndoneziyanın Azərbaycandakı fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Husnan Bey Vanani, digər xarici və yerli qonaqlar iştirak edirdilər.

Tədbir çərçivəsində Ümumdünya Kulinariya Təşkilatları Birliyinə (ÜKTB) seçki kampaniyasına hazırlıq da baş tutub. ÜKTB (WACS - World Association of Chefs Societies), yaxud WORLD CHEFS 1928-ci ildə Parisdə yaradılıb. Azərbaycan WACS-a sabiq SSRİ ərazisindən və türk dünyasından ilk dövlət olaraq 1992-ci ildə qəbul edilib. 1994-cü ildə Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev WACS-ın Ümumdünya Konqresinə müraciət məktubu ünvanlayıb və qurumu ölkəmizlə əməkdaşlığa dəvət edib. WACS-ın ən yüksək kulinariya mükafatı və fəxri adı 88 il ərzində 96 nəfərə verilib. Bunlardan biri də WACS-ın təhsil komitəsinin üzvü Tahir Əmiraslanovdur. Bundan əlavə, Konqresin aşpaz papağından ibarət seçki loqosunda 106 ölkədən yalnız 12-sinin bayrağı yerləşdirilib. Ən üst hissədə Azərbaycan bayrağıdır.

Münsiflər heyətinin qərarına əsasən, Özbəkistan şirniyyatçıları festivalın qalibi adını qazandılar. İkinci yerə İndoneziya və Hindistan, üçüncü yerə isə İran şirniyyatçıları layiq görüldülər.

Ən yaxşı qənnadı məmulatları nominasiyası üzrə birinci yeri Ukrayna qənnadıçıları tutdu. Yunanıstan və Rusiya Federasiyası Çuvaşiya Respublikasının qənnadıçıları sonrakı yerləri bölüşüblər.

Azərbaycanın şəhər və rayonları üzrə Tovuz şirniyyatçıları festivalın qalibi olublar. İkinci yerə Zaqatala və Ağsu, üçüncü yerə isə Şamaxı, Kürdəmir və Yevlax şirniyyatçıları layiq görüldülər.

Ən yaxşı qənnadı məmulatı nominasiyası üzrə Gəncə qənnadıçıları öndədirlər. Oğuz, Ucar və Naftalan nümayəndələri ikinci, İsmayilli, Qəbələ, Ağdaş və Qazax təmsilçiləri isə üçüncü yeri tutublar.

Festivala ən çox şirniyyat gətirən şəhər və rayonlar arasında Zaqatala, Göyçay, Bakı şəhəri, Qax və Abşeron rayonları seçildilər.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Kuboku Şəki şəhər İcra Hakimiyyətinə, Şəki Şəhər İcra Hakimiyyətinin Kuboku Milli Kulinariya Mərkəzinə, AMKM-in Kuboku Tovuz rayonuna və AMKA-nın Kuboku isə Zaqatala rayonuna verildi.

Festivalda Şəkinin və Bakıdan gəlmiş musiqi, rəqs kollektivlərinin rəngarəng konsert proqramı maraqla qarşılandı. ♦

Qurban Cəbrayıl

“Jara” – “Жара”

Qızmar günlərin sərinliyi

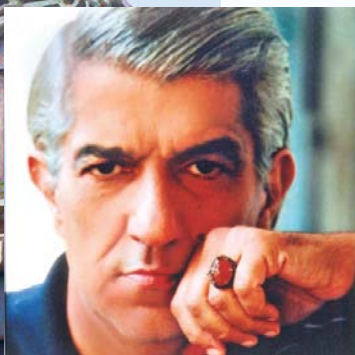
Bu yay mavi Xəzərin sahilində bir istilik yaşandı. Bu istilik həm insanlar arasında münasibətdə, həm də əcnəbi məşhurlarla görüşümüzdə hiss olundu. Adı da elə “Jara” – “İsti günlər” idi. Sahildə təşkil edilmiş möhtəşəm konsert içimizə sərin meh kimi əsdi. Rusiyanın ən məşhur artistləri iki gün populyar musiqi hitləri ilə böyük bir çoxqu yaratdılar. Bu çoxqu həm xaricdən gələn qonaqlarımızda, həm də festivalın sorağına ora toplaşan sakinlərdə hiss olunurdu. Həmin çoxqunun əsas səbəbkarları bəstəkar-müğənni Emin Ağalarov və Rusiyanın Əməkdar artisti Qriqori Leps idi. “İsti günlər”i Bakıda keçirənlərin arasında Rusiyanın ən populyar ifaçıları yer almışdı – Stas Mixaylov, Ketı Topuriya, Nikolay Baskov, Loboda, Ani Lorak, Filip Kirkorov, Lolita, daha kimlər, kimlər... Musiqili qonaqların repertuarlarını, demək olar, əzbər bilsək də, mavi Xəzərin dalğalarının sədası, dənizdən gələn sərin meh, populyar xitlər və ən əsası, insanların birliyi festivalı yaddaşlara yazacaq anlar idi. Hər kəsin düşündüyü yalnız bir şey idi – musiqinin ritmi ilə düzgün rəqs etmək. Böyük marğa səbəb olan “İsti günlər” festivalı paytaxt sakinlərinə rus ulduzları ilə birgə unudulmaz anlar yaşatdı. Parlaq musiqi nümunələri, məşhurlarla ünsiyyət, əyləncə, rəqs çətin ki, həmin günləri bizə unutsun. O anlara yenidən qovuşmaq istəyənlərə isə “İsti günlər” hələ qabaqdadır” demək istəyirik. ❖

Amsterdam Bakıda

Adi konfet kağızının günəş işığında yaratdığı təsvirin gözəlliyi onu foto sənətinə yönəldib. O zamandan başlayan maraq bu günə qədər həmin ecəzkar hissi fotorəssam Mir Ələkbər Ağasıyev qəlbində "öldürə" bilməyib. Saysız-hesabsız səfərləri zamanı olduğu şəhəri qarış-qarış gəzir, onu fotokamerasına həkk edir. Dünyanın bir çox şəhərlərini öz əsərlərində əbədləşdirən Mir Ələkbər Ağasıyev izləyicilərini hər dəfə dünyanın bir çox ölkələrinin mədəniyyəti ilə Bakıda tanış edir. Mədəniyyət.AZ jurnalı da yeni bu tanışlığın şahidi oldu. Öyrəndik ki, bu dəfə Bakıya Amsterdam "gəlib". Niderland Krallığının Azərbaycandakı səfirliyinin dəstəyi ilə Ələkbər Ağasıyev sevenlərini Amsterdamda gəzdirəcək. Müəllifin 125 fotosəkildən ibarət sərgisində Niderlandın məşhur paytaxtına geninə-boluna səyahət elədik. Və sən demə, bu əsərlər ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarında çəkilib.

Mir Ələkbər Ağasıyev: "1987-ci ildə 15 günlük Azərbaycan mədəniyyət günləri çərçivəsində Amsterdamda olduq. Həmin vaxt şəhərin şəkillərini çəkmişdim. Ürəyimdən onları gözəl bir sərgidə nümayiş etdirmək keçirdi. Sonra Bakıya qayıtdıq, amma o illərdə baş verən məlum hadisələr üzündən sərgini reallaşdırma bilmədim. Bu yaxınlarda Niderland səfiri ilə təsadüfi görüş zamanı bu söhbəti açdım. Qeyd etdim ki, belə bir arxivim var, amma sərgisi hələ də baş tutmayıb. O da sağ olsun, diqqət ayırdı və biz sərgini keçirə bildik".

Əsərlərində yalnız və yalnız təbiiliyə üstünlük verməyə çalışan fotorəssam "Şəkil insana zövq verməlidir" deyir. Təbii ki, özünün qeyd etdiyi bu fikri qonağı olduğumuz sərgidə də gördük. İndiyə qədər həmin şəhərdə olmasaq da, Mir Ələkbər Ağasıyev obyektivinin gözündə Amsterdam hafizəmizə nağılvarı qədim tikililəri və günəşli təbiəti ilə həkk olundu. Amma deyəsən, bu heç də hər zaman belə olmurmuş.

Mir Ələkbər Ağasıyev: "Əslində Amsterdam şimalda yerləşdiyindən, orda günəşi görmək çox zaman qismət olmur. Şəhəri əsasən tutqun, buludlu hava müşayiət edir. Amma fikir versəniz, şəkillərin əksəriyyətində günəş şüası var. Günəşi sevirəm, ona görə də əksər şəkillərdə onu verməyə çalışmışam."

Bir çox ölkələrin şəhərlərini tabloya köçürən sənətkarın bu sərgisində rənglərin ahəngi xüsusilə diqqətimizi çəkdi. Şəhərin küçələrinə diqqət etdiyimiz zaman onları müxtəlif rənglərdə gördük.

Mir Ələkbər Ağasıyev: "Kanadadan tutmuş Yaponiyaya qədər sərgilərim olub. Fotoları çəkərkən daha çox bədiiyyət üstünlük verirəm. Rəngli filterlərdən istifadə etməyi sevirəm. Bədii yaradıcılıq məhz budur. Fotokamera ilə işləyərkən mütləq öz əlavələrim və müdaxilələrim olmalıdır. İlk vaxtlardan bədii şəkillərlə başlamışam, bu gün də bədii foto ilə məşğulam. Amsterdam fotolarımda da bədii yanaşma var. Həmin an əhval-ruhiyyədən çox şey asılıdır. Əgər yaxşıdırsa, təbii ki, fotoda öz sözünü deyəcək".

48 ildir ki, bu sahənin hər xırdalığına bələddir. Fotonun bütün istiqamətlərini özünə yaxın bilsə də, portret janrının ustası kimi daha yaxşı tanınır. Dövrünün bir çox məşurları məhz onun fotoportretləri ilə yaddaşlarda qalıblar.

Mir Ələkbər Ağasıyev: "Daha çox fotoportrelərimi tərifləyirlər. Deyirlər səndə çox gözəl alınır. Amma mən özümü fotonun bütün istiqamətlərində rahat hiss edirəm. Amsterdam sərgimdə yer alan şəkillərdə də insanlar çoxdur. Təbiiliyyət üstünlük verdiyimə görə şəhər necədirsə, o cür təsvir etməyə çalışmışam. Təbii ki, insanlarsız hansısa şəhəri göstərmək qeyri-mümkündür".

Gördüyü hər gözəlliyi öz baxış bucağında çərçivələyən Mir Ələkbər Ağasıyev sənətinin vurğunudur. Bütün bu illər ərzində fotoəsərləri ərsəyə gətirmək yolunda çəkdiyi əziyyətlər də təbii ki, diqqətdən kənarda qalmayıb. 2002-ci ildə 1-ci beynəlxalq London Bakı foto-müsabiqəsinin ali Qran-Pri mükafatına layiq görülmüş. Ardınca "Humay", "Qızıl Arzu", "Həsən bəy Zərdabi" mükafatları da qürur mənbələrinin sırasını genişləndirib. 2015-ci ildə isə Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamına əsasən "Əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adına layiq görülmüş.

Texnologiyalar nə qədər inkişaf etsə də insanlar həmişə bir kadrın bədii obrazda əbədiləşməyinin eşqi ilə yaşayacaq. Məhz buna görə fotorəssamlara həmişə ehtiyac duyulacaq. ♦

Sevinc Xeyrulla

Azərbaycanda ekstremal turizm: imkanlar lazımcıca dəyərləndirilirmi?

Ekstremal turizm - aktiv həyat tərzi, səyahəti sevmək, təbiətin və dünyanın ekstremal imkanlarını sınaqdan keçirməkdir. Əslində bu turizm növünün tarixi XX əsrin sonlarından başlayır desək, yanlışdır. Həmin vaxtdan inkişaf etmiş ölkələrin turizm bazarında reallaşan struktur dəyişiklikləri nəticəsində insanlar aktiv istirahətə üstünlük verirlər. Və bu baş verənlərin sonucu olaraq da turizm idmanının ayrı-ayrı növlərini özündə birləşdirməyə başlayır. Ekstremal turizmin inkişafı da bu idman növlərinin tarixi ilə sıx bağlıdır. Ekstremal turizmdə müəyyən risk və təhlükələr olsa da, nəticə etibarilə əsrarəngiz bir istirahət deməkdir.

Dünya turizm bazarının 15-20 %-i ekstremal turizmin payına düşür

Hazırda həmin turizm növü sürətlə inkişaf edir və ətrafında olduqca böyük infrastruktur formalaşdırmaqdadır. Təsədüfi deyil ki, dünya turizm bazarının 15-20 %-i ekstremal turizmin payına düşür.

Ekstremal turizmin piyada turizmi, dağ turizmi, speleoturizm və qış idmanı olmaqla, bir neçə populyar növləri var. Ekstrim həvəskarları bu turizm-idman növünə böyük üstünlük verirlər. Dağ

turizmi ekstremal turizm növləri içərisində ən populyarı sayılır. Dağ turizminə alpinizm, buzadırmıqma və qayayadırmıqma, dağ velosipedində hərəkət və dağ xizəkçiliyi aiddir.

Dağ xizəkçiliyi daha çox təbii şəraitdən asılıdır. Bu turizm istiqamətinin inkişafı üçün ilin 4-5 ayında qalın qar örtüyünün olması vacib şərtidir. Ərazinin hündürlüyü və relyef xüsusiyyətləri, dağ xizəkçilik dövrünün hava şəraiti, landşaftın müxtəlifliyi, uçqun və sel təhlükəsinin olmaması və s. dağ-xizəkçilik istirahətinə cazibədarlıq verən amillərdir.

Ekstremal təhlükələr alpinizm inkişaf edən dağ massivlərində, yeraltı mağaralarda speleoloqların fəaliyyəti, paraşütdən tullanma və sairə müşahidə olunur. Lakin hündür dağ zirvələrindən xizəklə enmə daha ciddi təhlükə doğurur. 2006-cı ilin mayında 25 yaşlı işveçli tələbələr Olaf Sundstryom və Martin Letzter ilk dəfə olaraq dünyada Everestin nisbətən çətin şimal divarından xizək vasitəsilə eniblər.

Kiçik bir araşdırma...

Son illər dünyada yeni bir turizm destinasiyası kimi tanınmağa başlayan və artıq çoxsağlı turistlərin istirahət məkanına çevrilən

Azərbaycanda əksər turizm istiqamətlərinin inkişafı üçün geniş imkanlar mövcuddur. Ekstremal turizm də bu baxımdan istisna deyil və hətta əminliklə söyləmək olar ki, ölkəmizdə daha böyük perspektivləri var.

Yazını hazırlayarkən kiçik bir araşdırma apardıq və ölkəmizin ekstremal turizm imkanları haqqında bir çox maraqlı məlumatlar əldə etdik. Öyrəndik ki, Quba rayonunun Qalayxudat kəndi yaxınlığındakı Kam dağlıq massivinin tədqiqi nəticəsində şimal yamacda boulderinq (qayayadırmanma) üçün perspektivi olan qaya divarları (200 metr) aşkarlanıb. Qrız və Qalayxudat kəndlərini birləşdirən yolun kənarında geniş, enli qaya divarı da böyük əhəmiyyət daşıyır. Qayaların hündürlüyü 15-20 metrə yaxındır, ətəklərdə çadır düşərgələri salmaq üçün yerlər var. Müxtəlif çətinlik dərəcəsinə malik marşrutlar tapmaq mümkündür. Bu yerlər nəinki məşqlər, həmçinin beynəlxalq yarışlar da daxil olmaqla, boulderinq yarışlarından ötrü çox əlverişli məkandır.

Ümumilikdə Böyük Qafqaz dağlarının alpinizm, Qobustan qayalarının isə qayayadırmanma idman növünün inkişafı üçün geniş imkanları var. Həmçinin, qışda Qusar rayonunda yerləşən dağ şlalələri böyük buz sırsıralarına çevrilir ki, bu da buzadırmanma ilə məşğul olmaq üçün imkanlar deməkdir. Turizm-idman növü üçün ən əlverişli şlalələr Qusar rayonunun Ləzə kəndi yaxınlığında yüksək dağlıq (1700 metr) ərazilərdədir. Şahdağ massivinin ətəyində yerləşən və 3000 metr hündürlükdə olan şlalələr də maraqlıdır. Buzadırmananlar üçün məşğələlər və yarışlar əsasən həmin yerlərdə reallaşdırılır. Bütün bu imkanlar Azərbaycan Hava və Ekstremal İdman Növləri və Azərbaycan Alpinizm federasiyaları tərəfindən dəyərləndirilir.

Hava və Ekstremal İdman Növləri Federasiyası ekstremal turizmin müxtəlif növlərini - piyada turizmi, dağ turizmi, speleoturizm və qış idman növlərini özündə birləşdirir. Federasiyada birləşən klublar vasitəsilə mütəmadi ekspedisiyalar və yürüşlər həyata keçirilir. Federasiya həm də marşrutlar, mağaralar, dağlar, çaylar haqqında məlumatları və zəruri avadanlıqları əldə etməkdə yardımçı ola bilər.

Dağçılıq idmanının Azərbaycan nümunəsi

Dağ turizmi bu gün ölkəmizdə bütün beynəlxalq standartlara uyğun olaraq təzə formalaşmağa başlayıb. Vaxtilə dağlıq ərazilər turizm nöqtəyi-nəzərindən diqqətdən kənarda qalmışdı. Amma indi milli parklar formalaşmış, dağlara səfərlər, turist gazintilərinin təşkili mümkündür. Lakin burada müxtəlif amillər, ilk növbədə də yürüş edən insanların təhlükəsizliyi təmin edilməlidir.

Bütün bu amilləri nəzərə alaraq, Hava və Ekstremal İdman Növləri Federasiyasının ekspertləri tərəfindən mövsümə uyğun olaraq marşrutlar işlənilib hazırlanır. Dağçılıq idmanı getdikcə bütün dünyada, o cümlədən də Azərbaycanda populyarlıq qazanır. Artıq ölkəmizin müxtəlif bölgələrində bu idman növü üzrə 50-dən

yuxarı klub fəaliyyət göstərir. İdmançıların sayı isə 5 minə yaxındır. Beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq dağ turizmi üzrə qaydalar hazırlanıb. Dağ idmanı üzrə təcrübəli bələdçilər yetişib. Böyük Qafqazda, əsasən də Şahdağ silsiləsində dağ turizmi üzrə yay və qış marşrutları tərtib edilib. Bu marşrutların üzərində daldalanacaq yerləri, düşərgələr salınması üçün yerlər müəyyənləşdirilib, eyni zamanda, təhlükəsizliklə bağlı müxtəlif işlər görülür. Deməli, dağ turizmi ilə məşğulluq üçün ölkəmizdə zəngin baza yaranır.

Ekstremal marşrutlar hazırlanıb təqdim edilir, lakin...

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi də ölkədə turizm sahəsinin inkişafına məsul bir qurum kimi, bu sahənin ayrı-ayrı istiqamətləri üzrə müxtəlif layihələr həyata keçirir. Qurumun mütəxəssisləri tərəfindən müxtəlif marşrutlar tərtib edilir, işlək hala gətirilmək və turistlərə təqdim edilmək üçün turizm şirkətlərinə təqdim olunur. Nazirliyin "Azərbaycanın yeni turist marşrutlarını kəşf edək" adlı layihəsi çərçivəsində ekstremal turizmə aid bir neçə marşrut işlənilib hazırlanıb. Bu marşrutların Azərbaycanda fəaliyyət göstərən KİV və turizm şirkətləri nümayəndələrinin iştirakı ilə ilkin təqdimatları da keçirilib.

Ölkəmizdə dağ xizəkçiliyinin inkişafının ən bariz nümunəsi isə "Şahdağ" və "Tufandağ" turizm mərkəzləridir. Hər iki məkan artıq dünyada mövcud olan ən mükəmməl qış turizmi mərkəzlərindən birinə çevrilib. Təkcə bir qış mövsümündə mərkəzlərə gələn turistlərin sayı 100 mindən çox olur. "Şahdağ" və "Tufandağ" təkcə qışda deyil, ilin digər fəsillərində də müxtəlif xidmətlər təklif edir. Bu isə ölkədə turizmin mövsümliliyinin aradan qaldırılmasına, bu sahənin ilboyu inkişafına təkan verir.

Azərbaycanda turizm sektoru təmsilçilərinin bugünkü hədəflərindən biri də ölkədə turizm günlərinin sayını artırmaq, onu mövsümlilikdən çıxarmaqdır. Əslində bəzən hər hansı turizm növləri üzrə başqa ölkələrlə müqayisəyə girməkdənsə, ölkəmizdə inkişaf imkanları böyük olan dağçılıq, macəra, alpinizm, treping piyada, horsinq at marşrutları və sairin daha mütəşəkkil şəkildə, elmi yanaşmalarla təqdimatı mümkündür. Burada, sadəcə, müəyyənləşdirilməlidir ki, hansı ölkədən gələn turistə necə bir marşrut təklif etmək lazımdır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, ekstremal turizm imkanlarımız ölkənin aidiyyəti qurumları tərəfindən araşdırılır, dəyərləndirilir və nəticə olaraq yeni maraqlı marşrutlar işlənilib hazırlanır. Lakin bu marşrutlar bir dəfə - təqdimat zamanı diqqətə gətirilir, vəssalam. Yazını hazırlayarkən, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən tanınmış bir neçə turizm şirkəti ilə əlaqə saxlayıb, ekstremal marşrutların olub-olmaması ilə maraqlandıq. Lakin təəssüf ki, aldığımız cavablar sözügedən turizm növünün perspektivi kimi geniş olmadı. Şirkətlər bu sahədə öz fəaliyyətlərini yalnız qış aylarında "Şahdağ" və "Tufandağ" turlarını təklif etməklə bitmiş sayırlar. Özü də ekstremal turizmin ölkəmizdə bu qədər çeşidli imkanları olduğu halda...❖

Fəxriyyə Abdullayeva

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Bizi burada izləyin

mct.gov.az

bakuforum.az

azerbaijan.travel

azerbaijanfilm.az

bakubookfair.com

nationalmuseum.az

azercarpetmuseum.az

virtualkarabakh.az

shahdag.az

gomap.az

www.facebook.com/Culture.and.Tourism

www.facebook.com/www.azerbaijan.travel

9 772413 236000

www.medeniyyet.info